

Caiete Silvane

165

Revistă de cultură. Sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Biserici salvate

0260 612 870

caietesilvane@yahoo.com

www.caietesilvane.ro

Sumar

- Mircea Popa**, Ion Cuceu și Arhiva de Folclor a Academiei pp. 1-4
- „Caiete Silvane” va apărea în continuare sub egida Uniunii Scriitorilor din România p. 1
- Viorel Mureșan**, Poveștile de la marginea pădurii pp. 5-6
- Imelda Chintă**, Proteismul formei pp. 7-8
- In memoriam Vasile Dâncu p. 8
- Marcel Lucaciu**, Pământul de litere p. 9
- Carmen Ardelean**, *Tratat de neliniști, tratat de „Ce s-ar fi întâmplat dacă...?”* p. 10
- Menuț Maximilian**, Întâlnirea cu cartea pp. 11-12
- Viorel Tăutan**, Confesionar (3) pp. 13-15
- In memoriam Aurel Sasu p. 15
- Emilia Poenaru Moldovan**, Transfigurare pp. 16-17
- Versuri de **Adela Ponoran** p. 18
- Poeme de **Alexandru Jurcan** p. 19
- Parodie de **Lucian Perța** p. 19
- Ioan F. Pop**, Solilocvii inutile p. 20
- Geo Vasile**, Rescrierea unei drame în chip de labirint p. 21, p. 26
- László László**, „Am un vis” – într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini (VIII) pp. 22-26
- Dănuț Pop**, Vechi biserici sălăjene salvate pp. 27-31
- Victor Cioban**, Emil Chendea pp. 32-36
- Simona Ardelean**, Filmografiile Simonei. *Sukkar banat* (2007) p. 37
- Ioan-Pavel Azap**, Reeditări filmice (XV) p. 38
- Daniel Mureșan**, *Stratovarius – Live in Câmpulung* p. 39
- Marin Pop**, Teodor Mureșan (1881-1921) – personalitate marcantă din generația Marii Uniri pp. 40-45
- Daniel Săuca**, **Viorel Mureșan**, Malaxorul de brumar p. 46-47
- Maria Pădurean-Pop**, De câte ori...!? p. 48, p. 17
- Arca poeziei: **Sylvia Plath**, Maci în octombrie, traducere de **Vasile Nicolescu**, o rubrică de **Viorel Mureșan**

Caiete Silvane

ISSN 1454-3028

on-line: ISSN 2247-7365

Adresa redacției: Zalău, Piața 1 Decembrie 1918, nr. 11, Sălaj, România; Tel./fax 0260/612870;
e-mail: caietesilvane@yahoo.com, office@caietesilvane.ro;
www.caietesilvane.ro; www.culturasalaj.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România, a Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și Primăriei Municipiului Zalău

Serie nouă, Anul XIV, Nr. 10 (165), octombrie 2018.

Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 4 lei

Redacția:

Daniel Săuca - redactor șef
Viorel Mureșan - redactor șef adjunct
Daniel Hoblea - secretar de redacție
Marin Pop, **Carmen Ardelean** - redactori;
Viorel Tăutan, **Marcel Lucaciu**, **Imelda Chintă** - redactori asociați;
Györfi-Deák György, **Alice Valeria Micu**, **Gheorghe Moga**,
Simona Ardelean - colaboratori.

Responsabil de număr: **Daniel Săuca**

Corectură: **Oana-Maria Barariu-Săvuș**
Tehnoredactare: **Marius Soare**

Revista apare în urma unui protocol de colaborare încheiat între: Consiliul Județean Sălaj; Instituția Prefectului Sălaj; Primăria Zalău; Direcția Județeană pentru Cultură Sălaj; Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău; Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” Filiala Zalău; Biblioteca Județeană „Ioniță Scipione Bădescu” Sălaj; Inspectoratul Școlar Județean Sălaj; Arhivele Naționale Filiala Sălaj; Cenaclul literar „Silvania” și Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj.

Responsabilitatea pentru opiniile și calitatea materialelor publicate revine în întregime autorilor.

Nu primim la redacție decât materiale culese în format electronic, cu respectarea normelor ortografice în vigoare.

Revista „Caiete Silvane” este membră a Asociației Revistelor, Publicațiilor și Editurilor (ARPE)

Abonamentele la revistă se pot contracta prin oficiile poștale, factorii poștali, prin Mediadiff Product SRL și prin redacție (telefon 0260-612870).

Prețul unui abonament pe o lună este de 4 lei. Pentru orice nereguli privind difuzarea vă rugăm să ne contactați telefonic la redacție.

Tiparul realizat la Tipografia Color Print Zalău, Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-661752

Ion Cuceu și Arhiva de Folclor a Academiei

Mircea POPA

Înființată la Cluj în 1930, de către Ion Mușlea, Arhiva de Folclor a Academiei Române a avut un rol hotărâtor în strângerea și organizarea materialului folcloric național, precum și în punerea lui la îndemâna specialiștilor prin publicare. Propunerea sa, de a avea un institut de lucru specializat, după modelul celor din Germania sau din Țările nordice, a fost făcută în acel an Academiei Române, care, cu sprijinul lui Ion Bianu și Sextil Pușcariu, a prins drept de existență. Pentru a deveni funcțională, I. Mușlea a creat imediat ce i-au permis posibilitățile „Anuarul Arhivei de folclor”, care a devenit o adevărată comoară de material folcloric și etnografic, deschizând largi perspective de valorificare. În scurtul răstimp de un deceniu (1931-1945), Ion Mușlea a lansat 14 chestionare către culegători, soldate cu un mare număr de răspunsuri care au însumat 1244 de manuscrise, repartizate pe regiuni și zone folclorice după cum urmează: 520 Transilvania, 407 Moldova, 234 Muntenia și Oltenia, cele mai multe dintre ele fiind și publicate în Anuar. În perioada 1932 și 1945, el a publicat șapte tomuri ale acestuia, înzestrându-l și cu o bibliografie la zi a preocupărilor de folclor la noi, care reprezenta un îndreptar dintre

cele mai dorite de specialiști. Totodată, Mușlea, prin Arhiva sa a avut posibilitatea să inițieze 30 de cercetări monografice zonale, pe care le-a finanțat, înlesnind astfel apariția lor editorială și stimulând pe cât posibil cercetările folclorice transilvănene și formarea unor specialiști în domeniu, Arhiva mutându-se odată cu creatorul său pe timpul războiului la Sibiu.

Din cauza situației de criză în care intrat învățământul românesc după 1945 și ulterior prin reforma învățământului din 1948, activitatea instituției a fost suspendată, funcționând la un moment dat doar cu doi specialiști, puși sub autoritatea Institutului de Folclor din București. În 1950, înființându-se la Cluj Secția de istorie literară și folclor din cadrul Academiei Române (șef de sector D. Popovici), Ion Mușlea, împreună cu Ion Taloș, au lucrat în cadrul acestei secții. Autoritățile științifice au ajuns la concluzia că disciplina are nevoie de o nouă organizare și, prin urmare, s-a creat o nouă secție de specialitate, care a fost afiliată Institutului de Folclor din București, extinzându-se investigațiile de teren și în zone cu populație maghiară, săsească și slovacă. Această secție creată la Cluj avea în vedere atât cerce-

„Caiete Silvane” va apărea în continuare sub egida Uniunii Scriitorilor din România

La ședința Comitetului Director al Uniunii Scriitorilor din România (USR) din data de 13 septembrie 2018, au fost analizate publicațiile culturale care au depus dosare pentru menținerea / obținerea egidei USR, se arată într-un comunicat al USR. În urma votului membrilor Comitetului Director, următoarele publicații își păstrează egida USR: „Discobolul” (Alba-Iulia), „Arca” (Arad), „Familia” (Oradea), „Ex Ponto” (Constanța), „Portal Măiastra” (Craiova), „Caiete Silvane” (Zalău), „Mișcarea Literară” (Bistrița), „Poesis” (Satu Mare), „Acolada” (Satu Mare), „Nord Literar” (Baia Mare), „Poezia” (Iași), „Conta” (Piatra Neamț), „Hyperion” (Iași), „Argeș” (Pitești), „Euphorion” (Sibiu), „Antares” (Galați), „Lato” (Tg. Mureș), „Târnava” (Tg. Mureș), „Knijevni Jivot – Književni Život” (Timișoara), „Literatura de azi” (online), „Antiteze” (Piatra Neamț). De asemenea, alte publicații au obținut egida USR, în urma votului membri-

lor Comitetului Director: „Caligraf” (Alexandria), „Banchetul” (Petroșani), „Neuma” (Cluj), „Pro Saeculum” (Focșani), „Orașul” (Cluj), „Confesiuni” (Târgu Jiu), „Litere” (Târgoviște), „Algoritm literar” (Călan). Revista „Caiete Silvane” apare lunar, în noua serie, din februarie 2005. Din februarie 2012 apare sub egida USR.

tarea folclorului literar, cât și a celui muzical, sistemul de notare și de redactare a fișelor având la bază modelul Constantin Brăiloiu. În cursul anului 1964, noile organisme culturale și academice au hotărât ca micul colectiv al lui Ion Mușlea format doar din doi oameni să se unească cu noul grup de specialiști orientat spre conservarea tradițiilor populare și culegerea folclorului nou, alcătuiind împreună Secția de Etnografie și Folclor a Filialei din Cluj a Academiei Române, pusă sub îndrumarea lui Ion Mușlea. Prin alocarea de noi posturi, Secția a ajuns să funcționeze cu 20-22 de cercetători, angajați în special în muncă de teren prin prospectarea Văii Gurghiului, a Țării Bârsei, a zonei Meseș-Plopiș, a Țării Oașului și a Munților Apuseni. Prin decesul lui Ion Mușlea, conducerea Secției este preluată de Dumitru Pop, care obține și un sediu adecvat, cel de pe strada Eremia Grigorescu 60, fost al Centrului de Radio local, prin urmare înzestrat și cu cabine de înregistrare potrivite. Din păcate, în 1974 acesta este pierdut, o dată cu afilierea Secției la Centrul de Științe Sociale al Universității „Babeș-Bolyai”, în cadrul căruia șef de sector este numit Ion Talos. El a reușit să pună pe picioare noua serie a Anuarului, care reîncepe a fi publicat din 1980, reluându-se totodată și colaborarea la *Bibliografia generală a etnografiei și folclorului*, la *Tipologiile literar-muzicale* și *Internationale Volkskundliche Bibliographie*. Totodată sunt proiectate a se realiza alte două lucrări importante ca *Dicționarul tipologic al cimiliturilor* și *Dicționarul tezaur al proverbelor românești, maghiare și săsești*. Odată cu rămânerea în Germania a lui Ion Talos în 1985, conducerea sectorului de etnologie și sociologie este preluată de Ion Cuceu. Născut în 23 iulie 1941, în Giurtelecul Hododului, nu departe de zona sălăjană din care provine Dumitru Pop și Ion Talos, Ion Cuceu este un bun cunoscător al zonei Sălajului și Maramureșului, întrucât a absolvit Liceul teoretic „Gh. Șincai” din Baia Mare (1962), iar la Facultatea de Filologie a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj a urmat în paralel cursuri speciale de etnologie, de folclor, participând cu Cercul Științific de Folclor, condus de prof. D. Pop, la numeroase cercetări de teren, în zona Sălajului și a Munților Apuseni. Luându-și licența în 1967 cu o teză de etnologie, intitulată *Concepția teoretică și metodologia Școlii Sociologice de la București*, el a fost angajat în 1967 în calitate de cercetător stagiar la Secția de Etnografie și Folclor a Academiei Române, executând în anii următori prospectarea zonei Gârbou-Sălaj sub îndrumarea prof. George Em. Marica și a conferențiarului Ion Aluaș. A păstrat în continuare o legătură strânsă cu colectivul din București, unde s-a specializat, participând periodic la etape de documentare de sub conducerea lui Mihai Pop, dar și la stagii de documentare la Iași, sub îndrumarea prof. Petru Caraman. În același an, la 8 iulie, a avut loc susținerea publică a tezei sale, intitulată *Fenomenul povestitului*, pe care o va publica în 1999 sub titlul *Fenomenul povestitului. Încercare de*

sociologie și antropologie supra narațiunilor populare, urmată apoi de *Vechi obiceiuri agrare românești. Tipologie și texte* (1988), care vine să se adauge lucrării colective *Valea Gurghiului. Monografie etnologică* (1978). În 1980, în urma unui memoriu adresat Academiei Române, se revine asupra vechii titlaturi de Arhivă de Folclor a Academiei Române, acordându-i-se valoare de institut. Prin acest act important vechea Arhivă de Folclor reintră în drepturi, iar Ion Cuceu devine director al acesteia, conducând sectorul de etnologie și sociologie și devenind coordonator al unor teme de interes național, iar apoi conlucrând cu Institutul de studii europene în vederea informatizării materialului Arhivei de folclor și la realizarea unor monografii închinete acestuia.

O dată cu schimbările survenite după evenimentele din decembrie 1989, el este invitat să predea la Secția de Etnologie a Facultății de Litere, un curs special de antropologie, unul de Ritualuri populare, precum și altul de inițiere în Practica și tehnica cercetărilor de teren. Din 1997, aceste discipline vor fi introduse și la Facultatea de Studii Europene, unde își va reformula și diversifica cursurile predate, devenind co-fondator la Institutul de Antropologie Culturală din cadrul Facultății de Studii Europene. Din 1999 este înaintat profesor universitar, predând cursuri pentru masteranzi la secția de Antropologie Culturală și la Istorie Orală și coordonând programe de cercetare. Din 2003 devine conducător de doctorat în domeniul filologiei (cu trimitere specială la antropologie și etnologie), fiind prins și în sistemul de perfecționare prin Școala doctorală, dar și în cadrul masteratului de studii multiculturale, inițiind seria de „Monografii etnologice zonale” și ocupând funcția de locțiitor de șef de catedră la Studii Europene și apoi de prodecan (2004-2008). În paralel seria specializărilor sale s-a îmbogățit simțitor, prin stagiile de la Bruxelles, Ujgorod-Ukraina, Chișinău, Budapesta și Bordeaux, dar și prin participări la simpozioane și conferințe internaționale de la Bekescsba, Bruxelles, Helsinki, Cluj sau București. Sub redacția sa s-au tipărit 6 tomuri din Anuarul Arhivei de Folclor, a publicat în calitate de coordonator mai multe volume colective și a colaborat la 8 volume din „Internationale Volkskundliche Bibliographie”. Din seria lucrărilor publicate de el, amintim: *Valea Gurghiului* (1978), *Vechi obiceiuri agrare* (1988), *Cântecul de cătănie* (1997), *Corpusul folclorului românesc. Destinul unei idei* (1997), *Fenomenul povestitului* (1999), *Probleme actuale în studierea culturii tradiționale* (2000), *Corpusul folclorului maramureșean* (2004), *Un cântec ritual nupțial din Bihor* (2005), *Practici ritual-magice inedite* (2006), *Ritualurile de nuntă din Transilvania. Texte ceremoniale inedite* (2009), *Ritualuri de nuntă în Transilvania. Strigături ceremoniale de nuntă* (2009), dar și *Orații de nuntă* (2008), *Ritualuri tradiționale agrare românești* (2008), *Dicționar de proverbe românești* (2008) etc. Desigur nu toate titlurile

înșirate mai sus sunt cărți de autor, unele fiind doar coordonate de autorul nostru sau cărți colective. Câteva merită totuși să le discutăm aici.

E vorba înainte de toate de cartea despre povestit ca ritual în mediul rural care este dedicată unuia dintre cele mai importante fenomene din mediul rural românesc, deoarece ne este adus în atenție modul în care mediul țărănesc își conservă și îmbogățește în permanență arta orală a transmiterii de povești și alte tipuri de folclor. E vorba înainte de toate de cei care dețin și stochează material folcloric, deci de prezența unor povestitori specializați sau numai incidentali. Cine sunt aceștia? Ce experiență posedă ei? Cât sunt de apreciați și de căutați acești purtători de comori populare și cum are loc întâlnirea lor cu grupurile de ascultători. Alte întrebări sunt legate apoi de statutul intermediarilor sau al liderilor grupurilor de ascultători. În general aceștia sunt cunoscuți în satele românești, fie că organizează jocuri pentru tinerii care merg la horă, fie că sunt cei care participă la nunți și șezători, buni cunoscători de orații și cântece. Alte două probleme importante vin apoi imediat în discuție, fiind legate indestructibil de arta transmiterii materialului folcloric: timpul și locul povestitului, componente extrem de importante pentru colectivitățile rurale.

O altă carte este intitulată *Vechi obiceiuri agrare românești*, scrisă împreună cu soția sa Maria Cuceu. Ce înțeleg autorii prin aceste obiceiuri ni se spune chiar de la început: „Un obicei popular este un fenomen social complex, dar unitar. În structura lui există o legătură indisolubilă între ritualul propriu-zis, mai precis între actele rituale ce-l compun și formulele orale, rostite sau cântate. Aceste fețe ale unuia și aceluiasi fenomen de cultură nu pot fi studiate și înțelese izolat. Procesele de cunoaștere tind aici spre abordarea structurilor în întregul lor, până la credințele și reprezentările mitologice de substrat și nu poate fi fragmentat fără riscul rătăcirii metodologice”. Unul dintre obiceiurile cele mai des întâlnite în satul românesc este obiceiul Paparudei. Acest obicei constituie obiectul analizei amănunțite și sistematice inițiate de cei doi autori. Desigur capitolul introductiv este rezervat definirii obiceiului și investigării denotației acestuia, cunoscut sub o mare diversitate de denumiri: păpălugăra/ papalugără/ păpălugără; băbălaga/ băbălugă/ băbărugie; dodoloaie/ dodoloi. Urmează apoi descrierea obiceiului și prezentarea principalilor protagoniști, cum este purtătorul de măști verzi, paparuda, însoțitoarele și alaiul, dar și casele comunității pe la care se oprește acesta. Ziua aleasă, Sângeorzul, aflată la trecerea de la primăvară spre vară, are și ea o semnificație aparte, fiind legată de calendarul agricol tradițional, când culturile au foarte mare nevoie de apă spre a se dezvolta și a evita pe cât posibil seceta. Obiceiul se situează în zona celor moștenite din vechime, din perioada păgână sau a creștinismului primitiv, chiar din zorii ocupației romane în Dacia și își are originea în vechiul cult al pământului și al zeiței Demetra, cu

incantațiile magico-mitice respective. Resuscitarea lui se bazează fie pe funcția anticipativă, aceea de a preveni seceta și ocroti patrimoniul agrar al satului, alungând forțele malefice ale solului, fie are menirea să destupe izvoarele cerului pentru ca recolta să fie cât mai bună iar regimul ploilor să fie asigurat. În continuare ne sunt prezentați principalii protagoniști ai obiceiului: tânăra care joacă rolul paparudei și apropiatii care asistă la împodobirea și pregătirea ei pentru rolul ales. Un moment important al regulilor transmise are în vedere alegerea paparudei care poate fi un fecioraș sau un băetan neprihănit sau o fetișoară inocentă, care va fi și purtătoarea măștii verzi. Protagonista este împodobită de obicei după ce își leapădă toate veștmintele, pe trupul gol fiind apoi înșirați lugeri de boji verzi și frunze de brustur. Din boji se ridică și o colibă, unde se instaurează o masă verde, așezată uneori pe hainele rele. În componența ritualului se află mai multe elemente, cum ar fi: colindatul prin sat, cântecul Paparudei și udarea rituală a măștii, acțiuni întreprinse de alaiul care însoțesc paparuda. În timpul umblatului prin sat are loc și săltarea/jocul paparudei, care își însoțește dansul cu cântece și formule magice. Apoi urmează udatul cu apă din putinei, iar uneori cu lapte, însoțit și acesta de formule ce apar înglobate în texte rituale. Obiceiul rural românesc prevede că alaiul udă și pe femeile însărcinate întâlnite în cale, ca rodul lor să fie bogat și ferit de boli și amenințări. Același scop este avut în vedere și atunci când sunt stropite fântânile și puțurilor întâlnite. Urmarea colindului din casă-n casă se soldează cu daruri rituale, simboluri ale fertilității și abundenței. Între daruri se află de obicei câteva ouă, apoi mălai sau bani. Alimentele sunt destinate unei mese rituale sau împărțite între participanți. Încheierea actului ritualic are loc cu lepădarea podoabelor vegetale care se aruncă pe apa unui râu sau pe apa unui lac. Tot aici se aruncă și masca Paparudei.

Lucrarea este împânzită cu tabele și cu inventare foarte bogate de localități și de atestări. Autorii oferă cititorului un catalog tipologic al motivelor paparugii, analizându-se cu multă atenție cântecul paparudei și semnificația fiecărui verset sau sintagmă lirică. Lucrarea se încheie cu un corpus foarte bogat al textelor rituale. În esență, actul prezentării obiceiului ajunge să dobândească o tratare monografică amplă, aproape exhaustivă, punând în circulație un foarte bogat material de arhivă.

Un rol important a jucat Ion Cuceu în editarea corpusului de producții folclorice național, fie tratate geografic, orizontal (*Ritualuri de nuntă din Transilvania, Corpusul folclorului maramureșean, Valea Gurghiuului, Cântec nupțial din Bihor*), fie la nivelul unor întregi specii literare (corpusul proverbelor românești, al cimiliturilor, proverbelor și zicătorilor, al strigăturilor ceremoniale), fapt care conferă cercetărilor sale și ale colectivelor pe care le coordonează mari spații de afirmare creatoare. Revelatoare ni se par în acest sens cercetările cu privire la orațiile de nuntă sau la

fenomenele arhaice din Bihor, de pe văile Nimăieștilor și ale Buduresei, pe care le semnalase și Miron Pompiu prin textul *Nevestească* publicat în „Familia” din 1866. Substituirile rituale, cu întreg arsenalul de scenete păstrate din tată-n fiu, cu privire la *Cântecul miresei*, al lăcății, aceluirea miresei, cel al găinii și al nănașei sunt elemente de importanță vitală în stabilirea unei noi traiectorii existențiale în calea tinerilor însurăței și integrarea lor în colectivitatea satului. Părăsirea cuibului familial provoacă un acut sentiment al înstrăinării, al renunțării la prerogativele avute până atunci, pe care unele texte le mărturisesc a avea trimiteri temporale străvechi: „Hai nam și dai nam mireasă/ Haina și daina portari” etc.), după cum în procesul remodelării ființei sociale este învoat nu de puține ori soarele: „Care-i maica miresii/ Lasă-n ușa uliții/ Și să uite câtă soare/ Care-o fată mărăgătoare/ În viață călătoare/ Ca pasărea zburătoare”. Producțiile folclorice specifice dobândesc în cazul amintit o interpretare corespunzătoare și o deschidere valorică nouă. Ion Cuceu ne surprinde mereu prin capacitatea sa de a se plia pe un nou fenomen folcloric, pe o nouă ipostază a omului arhaic sau celui contemporan păstrător de tradiții. Mereu gata să se dedice unei alte lucrări recuperatoare, Ion Cuceu este și un admirabil editor și valorificator de texte de primă importanță. Cărțile dedicate lui Ion Mușlea (*Arhiva de Folclor a Academiei Române*, 2003, *Cercetări etnologice zonale*, 2004), Ioan Micu Moldovan (*Povești populare din Transilvania*, 1987), George Vâlsan (*Studii antropogeografice, etnografice și geopolitice*, 2001), Petre Ștefănuță (*Cercetări etnologice în Basarabia*, 2005), Emil Petrovici (*Cercetări etnologice și dialectale în Transilvania și Banat*, 2006), George Giuglea și George Vâlsan (*De la românii din Serbia*, 2007), Vasile Caba (*Cultură și spiritualitate românească în Sălajul istoric*, 2009) etc. reprezintă tot atâtea momente cu mare valoare recuperatoare, a unor cercetări deosebit de prețioase, care vin să elucideze aspecte ale vieții tradiționale din zone de deosebit interes pentru viața nației românești. La acestea se adaugă organizarea și publicarea unor volume cu destinație omagială, comemorativă sau aniversară, cum sunt cele dedicate lui Dumitru Pop, *Mentori și discipoli*, 2012 sau lui Ion Taloș, *Romania occidentalis/ Romania orientalis*, 2009, care îl atestă în postura de bun organizator, de coleg atent la fenomenul dinamicii evoluției și „mutației valorilor” în timp, un om activ și devotat cu ardoare muncii sale. Cărțile pe care le are pe lista sa de așteptare ne vor îndreptăți să-l omagiem

cu aceeași îndreptățire și în viitor.

Munca de editor și de recuperator de texte capătă în cazul lui Ion Cuceu o semnificație nouă, de o mare responsabilitate, vizând reintroducerea în circuitul științific a unor lucrări importante, pe care noile generații de studenți n-aveau cum să le cunoască. Demnă de interes ni se pare republicarea monografiei lui Constantin Pavel, scrisă cu ocazia centenarului Liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș (1828-1928), importantă reprivire asupra istoriei Bihorului și a dezvoltării rețelei școlare de pe valea Crișului Negru. În aceeași arie de interes se situează și alcătuirea unei ediții vizând contribuțiile științifice cele mai importante ale lui George Vâlsan, creatorul Școlii antropologice clujene, căruia i s-a publicat lucrarea *Studii antropologice, etnografice și geopolitice*, alcătuită din 32 de contribuții științifice pe care omul de știință clujean le-a redactat între 1911 și 1935. Opera științifică a lui Ion Mușlea sau cea a lui Romul Vuia a stat de asemenea în atenția lui Ion Cuceu, dimpreună cu intenția de abordare istorică dar și actuală a disciplinei etnologice, așa cum a apărut ea în viziunea mai multor specialiști actuali și cum reiese din paginile cărții *90 de ani de cercetări etnologice la Cluj, 1922-2012*.

Un loc distinct în cadrul acestor valoroase reeditări sau a unor ediții cu caracter recuperator îl ocupă preocuparea sa de a pune la îndemâna cercetătorilor actuali a unei importante lucrări privind limba, tradițiile și obiceiurile locuitorilor din zona Sălajului, pe care un vechi și distins cărturar local, Vasile Caba, a lăsat-o în manuscris oferind-o Arhivei de folclor. Lucrarea de peste 450 de pagini, pregătită pentru tipar de același colectiv de inimoși cercetători (Ion Cuceu și Maria Cuceu) are o structură complexă, vizând toate aspectele vieții țăranului român. Mai întâi autorul are o contribuție consistentă la cunoașterea graiului de pe Valea Barcăului și din zona Sălajului, reluând o serie de cercetări pe care el le-a făcut pe când a fost student la Universitatea din Budapesta și când a elaborat o teză de doctorat cu titlul *Szilagy Varmegye román népe és népkölteszete* (Graiul și tradițiile românești din zona Sălajului), publicată la Viena în 1918 și semnată, potrivit denominației maghiare, Caba Vazul.

continuare pe www.caietesilvane.ro

(Din volumul lui Mircea Popa, *Momente culturale silvane*, Editura Școala Ardeleană, Editura Caiete Silvane, Cluj-Napoca – Zalău, 2015, pp. 305-318)

Poveștile de la marginea pădurii

Viorel MUREȘAN

Urmându-ne „plăcerea domestică a unei povești bine scrise”, cum se spune mai nou, nu cred să fie o carte mai potrivită de luat cu tine într-o vacanță de două-trei zile decât *Drușca* Otiliei Țeposu, Editura Eikon, București, 2017. Printre argumente, l-aș aduce în față pe acela că, pe tot parcursul lecturii, micile proze de aici te obligă la o intensă cufundare în sine, la aruncarea unei priviri ce se topește, întoarsă spre copilărie. Apoi, sentimentul că genul memorialistic a ajuns tot mai cuceritor pentru cititorul grăbit de azi. Și, desigur, nu se cade să ne scape calitatea splendidă a istorisirii, cu inflexiunile maramureșene ale limbii, ușor curbate pe după întâmplarea povestită... „Poveștile de la marginea pădurii sunt vechi – ne previne autoarea. Unele s-au născut și au crescut alături de mine, altele au coborât de foarte departe, printr-o ciudată alchimie a neamurilor și a generațiilor, din vremuri pe care nu le-am trăit, dar de care totuși, în mod ciudat, îmi amintesc uneori, așa cum poți să-ți aduci aminte de o umbră străvezie” (p. 9). În ele, „timpul curge înapoi”, mai precizează Otilia Țeposu, cum ni s-ar adresa de pe prispa casei în care a copilărit. Acest tip de rostire îmi sună oarecum cunoscut: ceva asemănător am întâlnit în „elegia andaluză” *Platero și eu*, cartea lui Juan Ramon Jimenez, mai celebră decât toată poezia sa, răsplătită cu Premiul Nobel. Mi-aș permite să asemăn lectura acestor stampe, dar și cititul în general, cu un joc cu niște cuburi reci, abia scoase din cutie, care se încălzesc unul de la altul, pe măsură ce zburdălnicia avansează.

Cartea se zămislește sub semnul magic al povestirii. Prima frază: „Mă trezeam când ele povesteau deja” (*Bucătăreasă de nunți*, p. 11) aduce în scenă două personaje cu rol determinant în destinul autoarei: Buna și Mama, soacră și noră. Buna, ortografiat cu majusculă, e un protagonist care trăiește literar la frontiera dintre realitate și mit. Ea e dintotdeauna cu un picior în Macondo, dar unul în care se mai știu, ba chiar se respectă reguli, cutume, rigori, însă mai cu seamă deprinderi culinare, din Imperiul chezar- crăiesc. „Mare bucătăreasă, socăciță de nunți, vestită în tot ținutul și râvnită pe o rază de sute de kilometri pentru destoinicia și înțelepciunea ei, Buna e, pentru vocea narativă auctorială, un etalon pe care îl asimilează până la detaliul biografic: „Câtă vreme eu ascultam merele cântătoare, moș Chimu încerca s-o convingă pe Buna să renunțe la văduvia începută la treizeci de ani” (*Merele cântătoare*, p. 20). Volumul se organizează după gândurile și îndeletnicirile ei, proza ține cadența pașilor ei prin viață. prima parte o surprinde în mijlocul toamnei, când fiecare gospodină nu scapă prilejul de a fi o

mică vedetă, la ea în bucătărie, ori în grădină. Titluri precum: *Măritatul usturoiului*, *Gomboți cu prune*, *Ziua silvoizului*, *Ziua în care se bat nucii*, *Păstăile împărătești* sunt grăitoare în sine. Aici s-ar impune observația că apropierea de lucruri, de cele din bucătărie mai ales, de natura domesticită, se produce cu puterea de reflecție asupra legăturilor ascunse vederii, specifică numai poezilor: „Văzut prin ferestruica podului, nu mai mare de un lat de palmă, nucul părea dintr-odată pustiu. Ziua cea mai importantă din an pentru el, adică ziua în care era înconjurat de atâta lume, era și cea mai tristă, pentru că după ce ultimul coș de nucii era adunat și pus la păstrare, nimeni nu-l mai băga în seamă până toamna următoare. Poate cel mult vreo cioară care se lipea de trunchiul lui gros, căutând puțină căldură rămasă din soarele verii, ori vreo sarcă buimacă și zurlie, cu pene albastre involburate în vânt” (*Ziua în care se bat nucii*, p. 24). Cinci proze succesive sunt dedicate merilor și merelor, iar pomii livezii, priviți cu o gamă largă de stări de spirit, poartă numele feciorilor din familie. Descrierea fructelor se face cu un condei muiat în aromele sărbătorii, apelând și imaginarul poetic pillatian, nostalgic-evocator, ori pe cel neliniștit și trist al lui B. Fundoianu.

Dacă tot am invocat numele lui Platero, și Otilia Țeposu aduce un măgaruș în peisaj, într-un text nu mai lung de șapte rânduri. Sufletul copilului ajuns în prima lui clasă de școală mai scapă de grijile ce-l apasă, privind la obiceiurile poznașe ale pașnicului dobitoc. Poate că nicăieri în carte, poemul în proză nu e mai bine ilustrat ca aici: „Când am început prima dată școala, l-am văzut pe măgarul lui Ioli lângă alimentara. Mânca hârtia cu care fusese împachetată lada de marmeladă. Am crezut că-i place pentru că e dulce, dar l-am văzut mâncând hârtia și a doua zi, și a treia, și ori de câte ori ieșeam în pauză. El a mâncat și cartea mea de aritmetică și după ce m-a prins învățătoarea mă trimitea la măgar să-l întreb pe el tabla înmulțirii pe care n-am mai avut de unde s-o învăț” (*De-ale școlii*, p. 31). Ca în aproape toate paginile, anecdoticul se împletește și cu umorul, uneori nevinovat, adesea însă acid, spre corosiv. De complexitatea unei nuvele e *Zilele vulpii*. După ce și-a prins piciorul într-o capcană, o vulpe începe să fie batjocorită de câțiva vecini și vecine în vârstă, veniți ca la un spectacol îndelung așteptat. În cele din urmă, chiar în noaptea de dinaintea uciderii puse la cale, vulpea scapă, lăsându-și piciorul rupt în lanțul capcanei. În raporturile lui cu animalul sălbatic, sufletul copilului poate fi înfățișat până în cele mai ascunse dintre pluri-rile sale, unde stau la pândă: fascinație, teamă, empa-

tie, compasiune. Chiar intuiția unei tragice împăcări cu destinul poate ieși la iveală: „Parcă o și vedeam cum merge sărind în trei picioare pe stratul gros de frunze și cum se pierde prin iarba pârlită de ger. și, dintr-o dată am început să râd și-am fost foarte bucuroasă și mi-a părut tare bine pentru libertatea ei. Și ce dacă mai are numai trei picioare? Nimeni nu este perfect, tuturor ne lipsește câte ceva pe lumea asta. Important e să fim liberi ca să putem acoperi aceste lipsuri. Bine că a reușit să scape și să se ducă pe cărare ei, pe drumul ei, prin ierburi și pe lângă copaci, la ea acasă!” (pp. 46-47).

În *Puiul târgului*, pe fundalul unei lumi la amurg, personajul Buna își extrage vigoarea artistică dintr-un jargon care permite și autoarei să tragă apăsate tușe de prozator. De la pagină la pagină descoperim detalii care ne îndreptătesc să credem într-o perspectivă etnologică, alternând ori potențându-se reciproc cu o alta antropologică. Monografia pe bucăți a acestui topos, nou literar, se sprijină în egală măsură pe descrierea peisajelor și pe nararea atâtor evenimente dintr-un trecut apropiat și ireversibil. Atașarea de ritmurile naturii se produce metodic, în cicluri narative rânduie, cel mai adesea, după anotimpuri. Cum am lăsat deja să se înțeleagă, toamna poate că are cele mai acute reverberații în firea autoarei. De aceea, ziua morților, „sărbătoarea dintre lumi”, cum e numită, primește un veșmânt narativ absolut memorabil. Iar *Noiembrie cu balena albastră* pune sub lupa cititorului un personaj atins de fascinația civilizației urbane, ce ne aduce aminte de sadovenianul „negustor lipsan”. Într-un alt loc, cum se apropie prima ninsoare, anual se derulează, cu solemnitate, ceremonia căutării unei pietre pentru butoiul de varză, fără ca să poată cineva bănuși că acolo se naște un sacrament: „Am înțeles, cu timpul, că drumul după piatră era doar o scuză, o vorbă pentru urechile curioșilor și că de fapt Buna făcea acel drum ca să-și ia rămas bun de la pădure până venea primăvara.” (*Ziua pietrei*, p. 56). Pragul și podul casei pot fi sedii ale miracolelor pentru copil. Însă în *Leacurile*, povestitorul strunește cel mai bine linia dintre realitate și mit. *Vara țapului Vilmoș* e un alt exemplu de cum poate scriitorul re-sacraliza lumea cu diferite instrumente, cum ar fi de pildă clopoțelul de la gâtul unui animal. Latura calendaristică a cronotopului din *Drușca* are însușiri și reguli imprescriptibile. Aproape fiecare componentă a existenței își are un timp al său: „vremea săpatului de-al doilea”, „ziua aracilor”, „vremea cositului și fânului”, „aducerea urdei și a cașului de la stână”, „umplerea saltelelor cu iarbă uscată”, „culcatul cepei”, „măritatul usturoiului” etc. Onomastica și cognomenul unora dintre personaje, adăugate la câte un fetiș, precum oțetul furnicilor, devin la rândul-le instrumente eficace de revăjire a universului circumscris cărții.

Cea mai intensă imagine a morții, pentru că vine în șirul povestirilor și acest moment, e cea din textul *Drușca*. Fetița de numai patru ani fusese distribuită să joace într-o reprezentație greu de suportat a înmormântării unui băiat din vecini, mort la vârsta de 11 ani. Întreaga cohortă a emoțiilor se recompune după

o fotografie de la fața locului. Toate culorile amestecate ale acelei zile se răsfrâng din clișeu alb-negru al fetei în rol de druscă. Despre moartea lui Feri, ciobanul de la capre, vine vorba de mai multe ori, întotdeauna indirect. Aproape ca baciul mioritic, el e ținut în legătură cu lumea pe care a părăsit-o de fetița din povestiri, cea care-i duce stele de staniol făcute pentru Crăciun la mormânt. Din perspectiva convenției dintre narator și cititor, gestul fetei poate fi descifrat și într-o cheie parodică. Unchiul Petra moare-n pădure, trimis de Buna să aducă bradul de Crăciun. Însăși Buna părăsește scena vieții, într-o proză, de data aceasta, onirică, *La colindat în pădure*, topindu-se ca un abur în volutele nopții de sărbătoare. O pagină de tragedie transfigurată într-un feeric joc de iarnă e schița care dă formă stărilor trăite de scriitoare la moartea primei ei fete. Cea care s-a dovedit un iscoditor al vieții în filigran, atrăgând semne ce plutesc la hotarele mitului, știe a da și morții, de câteva ori chiar pentru ea necruțătoare, o înfățișare literară memorabilă.

Tocmai de-aceea, întorcându-ne la paginile din miezul cărții nu vom putea trece peste „vorbitul întors” („Liketi, ec cifa ciai? = „Tilike, ce faci aici?”), care face parte din poezia copilăriei și a jocului. Unele gesturi din viață capătă sens transcendent, cum e, de pildă, pomana dată săracilor. În *Despre ierburi și flori*, peste ritmurile vieții apare și meditația de esență biblică asupra sfârșitului. Paginile consacrate ierbii, cositului și cosașilor sunt, la rândul lor, mici poeme în proză din care lipsește orice urmă de idilism. În *Prunul din bucătărie*, lucrurile copilăriei devin, cu timpul, realități psihologice care ne însoțesc, prelungindu-și prezența în noi. *La vânătoare de fluturi* e un text unde, în suportul realității, își face loc suprafirescul. *Armindenii cu fanfară* arată petrecerile din mediul minieresc al Cavnicului, fără a îngroșa nota burlescă. Din unele schițe nu lipsește mica veselie, însă aceasta rămâne un fenomen rar și surdinizat! Propunându-ne, în Buna, un personaj cu deschidere totemică, purtătoare de valori netrecătoare, cartea Otiliei Țeposu mai are și o accentuată povară cathartă. Micile redundanțe ce apar pot fi puse pe seama timpului îndelungat în care a fost scrisă. O confirmă și înscrisul de pe ultima copertă: „... În răstimpuri citim textele Otiliei Țeposu publicate în FORMULA AS și sufletul ni se topește în cuprinsul unei consolări dense. Există o puritate dorită de noi toți, indiferent de vârsta pe care o avem, o bunătate intuită demult, dar care parcă nu ni s-a întâmplat până la capăt niciodată. Există cuvinte curate și harul de a povesti al acestei triste doamne. [...] Nu se poate ca între timp cartea Otiliei Țeposu să nu se fi tipărit și noi să nu fi aflat! De ani de zile dorim s-o găsim în librării, într-un tiraj îndestulător, cu un sumar neapărat numeros. Necesară ca o sărbătoare, minunată ca o țară străină și ca o țară natală, ca lumea însăși, pe care nu avem cum s-o cunoaștem și să ne-o apropiem cu adevărat dacă mai întâi nu o citim ținând-o în brațe, având ea, cartea, greutatea ideală a unui sfânt copil propriu” (Constanța Buzea, „România literară”, nr. 39/2004).

Proteismul formei

Imelda CHINȚA

Poezia este o formă de manifestare a jocului, desfășurată într-un spațiu cu valențe ludice, și anume spațiul de joc al minții unde arta combinatorie a logosului vizează componenta formală a poeticului, literalitatea, planul ideatic și cel lexical. Poezia modernă este prin excelență manieristă, cum pertinent afirma Gustav Rene Hocke. Încetând a mai reprezenta *mimesisul*, ea este *poiesis*, devenind propria ei analiză, iar poetul propriul interpret. O asemenea „inginerie textuală” realizează în antologia *Elogiu formei*, Viorel Tăutan, volum apărut la Editura *Caiete Silvane*, în colecția *Poesis*, cu ocazia celei de-a XVIII-a ediții a Festivalului „Primăvara Poeziei”, 2018. Volumul se vrea o sinteză a creației autorului, însumând texte publicate de-a lungul timpului, menite a evidenția dimensiunea proteică a formei, ingenioasa arhitectură textuală ce îmbracă tonalități distincte. Poemele sunt selectate din *Jurnal în răspântii*, *Gesturi în oglindă*, *Elegia Civis Transilvaniae*, *Speranță renăscută*, *Vânătorul de tristeți*, iar ultima parte cuprinde poeme *Inedite*.

Poetica lui Viorel Tăutan glisează dinspre poezia clasică în care accentul cade pe muzicalitatea versului, spre poezia de un anume rafinament, caracteristică perioadei eleniste, *Alexandrini dresați pentru întâmpinarea primăverii în Ardeal*, pentru ca apoi să poposească discret în anticamera romanticilor. Moleculele scrișului se grupează în forma riguroasă a versului nipon de tip haiku, pentru ca, în cele din urmă, acest joc al formei să se manifeste și în manieră postmodernă.

Trecerea inexorabilă a timpului, *fortuna labilis*, dragostea percepută ca suferință, dar și ca renaștere, logosul par a fi temele preferate de poet: „Au trecut cum ne trec toate”. Jocul discret al trăirilor și cel a poeziei converg spre un lirism al toamnei târzii, iar eul este parte din acest angrenaj proteic. Viziunea este când jubilatorie, când elegiacă, sentimentul copleșitor al tristeții, al oboselii, al efemerității domină discursul liric: „Numai printre noi/ trec și se clatină anii (...)/ Octombrie curge printre noi” (*Tristeți de toamnă*); „Trec iar, mai trec,/ se duc, tot duc,/ ades, prea des,/ timpul de sus, timpul de jos” (*Transcendență*).

Funcția expresivă coexistă cu cea autoreferențială, cu intertextualismul, poemul devenind un spațiu al combinării formei, tonalității, speciilor. Poetica reflexivității scoate în prim-plan un ins frământat, copleșit, neîmpăcat cu sine: „Cum ar fi ziua fără neguri și întunecatul gând/ pelerin prin ele?/ Cât echilibru stă-n «libertatea de-a trage cu pușca?»” (*Lovitura între-bării*).

Subiectul liric construiește un univers al formei și are plăcerea vădită a jocului pe portative distincte. Viziunea poetică simulează mișcarea browniană, spontană, dar deloc haotică, într-o expunere cinetico-moleculară a logosului, a stărilor, a etapelor. Elementele de etnografie coagulate într-o lirică cu inflexiuni folclorice, poemul de tip haiku demonstrează o libertate creatoare, disponibilitatea poetului de a încerca o varietate a formei într-o acumulare barocă de detalii: „Hai, leri-i Ler/ coborât din cer”, „Iubiri născute-n sihăstrie/ gonesc amurgul către sat;/ Flăcării plâng a cătănie,/ pe câmp un fir de-alean adie” (*Cântec vechi*); „prin aer încins/ în zig-zag libelula/ mângâie nuferi”.

Ludicul devine o modalitate de reflexivitate asupra condiției artei, dar și asupra condiției existențiale: „Se trage poemul acesta din spița/ secundelor mimând eternitatea” (*Geneza unui poem*), „Ce ipohondru stă și meditează/ pe crupa dealului împovărat cu spini” (*Poetul*). Poem-vibrație, gregar, legat ființial de teluric, cu dorința manifestată a transcenderii, poetul glisează între terestru și celest: „Plouă cu boabe de grâu în cântecul meu,/ îmi reclădeam debutul castelor solfegii,/ cu teama inocentă de-a nu zdrobi vreu zeu/ pornit să urce-n oameni pe tainice arpegii” (*Nașterea dimineții*).

Dialectica vârstelor, deopotrivă a curenților se succed într-un poem-sinteză, un poem pictural, un desen al formei și al logosului primordial: „dansează pe-alei/ printre păsări de ceară/ frunzele moarte”; elementul romantic, simbolist, impresionist, modern coexistă: „E toamnă-n univers atât de/ neagră,/ au ruginit și stelele/ pe ramuri// (...) Ce tristă iarnă cosmică/ ne-așteaptă!” (*Spleen*); poetul reprezintă figura unui Ariel, spirit creator și contemplativ, interconectat cu textul care *vorbește și se vorbește* într-o poetică a sensibilității: „Să nu fii singură o clipă/ sub calda lacrimii povară,/ incendiind în nopți grizate/ păduri cu jar de primăvară” (*Urare*), „Supus pândește satul dintre livezi în floare” (*Patriarhală*).

Poemele din grupajul *Alexandrini dresați pentru întâmpinarea primăverii în Ardeal* sunt desene ce au în centru linia, crucea, reprezentând suferința creatoare, privirea ascensională, poetul dovedindu-și calitatea de orfevrier al formei și logosului: „Pe turla sidefie stă răstignit amurgul” (*Erezie*).

Viorel Tăutan are alura unui cavaler desprins din timpuri imemorabile; nimic ostentativ, căutat sau forțat nu compromite textul, care redă curgerea timpu-

lui, a stărilor interioare. Grupajul *Inedite* se deschide cu un poem-tăcere: „Mă întrebi cu obstinație cine sunt./ doar ți-am spus că-n mine zac/ lumi de amin-tiri, de jocuri/ prinse în nestinse focuri/ ale frii./ De ce tac?/ Fiindcă nu mai pot să cânt” (*Cine sunt*). Registrele limbii asezonate cu un joc formal și ideatic îl situează pe Viorel Tăutan în galeria poezilor postmoderni: „din glastra maro/ cad incandescente flori/ de crăciuniță”, „Am sărutat țărâna/ Din mâna/ Strămo-

șului culcat/ În leagănul eternității”.

Așa cum îi șade bine poetului, ultimul poem, diferit ca tematică de întregul op, este scris în cinstea celor o sută de ani sub semnul unității, este o recunoaștere a întregirii neamului și a păstrării vii a limbii române: „Aici am fost mereu, aici vrem a rămâne/ Noi păstrători de neam și păzitori de limbă,/ Nici vrerea, nici nevrerea nu ne schimbă,/ Făuritori vom fi istoriei române” (*Perenitate*).

In memoriam Vasile Dâncu

**Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor din România anunță cu durere
încetarea din viață a poetului Vasile Dâncu.
Odihnească-se în pace!**

Vasile DÂNCU (11 mai 1939, în Runcu-Salvei – 23 septembrie 2018, Cluj-Napoca). Tatăl sociologului Vasile Sebastian Dâncu. Poet autodidact. A debutat în revista *Albina*, București, 1967. A colaborat la *România literară*, *Steaua*, *Tribuna*, *Minerva*, *Cadran*, suplimentul „Mesagerul literar și artistic” al ziarului *Mesagerul de Bistrița*. **Volume** de versuri: *Cântece*, 1974; *Gravuri lapidare*, 1990; *Simple propoziții*, 2001, ediția a II-a 2007; *Slove rurale*, 2010; *Cântece*, 2012; *Chants*, antologie de poeme în limba franceză, trad. Letiția Ilea, 2013 (participant la Salon du livre, Paris); *75 de poeme*, 2016.

„Fixat sunt pe veci pe-o culme de deal,/ n-am zeppelin,
n-am aripi / doar bietul dor de ducă/ îmi poartă gândul/
prin multele cetăți./ Mi-s drumurile scurte/ și se supra-
pun / ca firele de ață pe un ghem.”

„Satul meu / nicicând nu va pleca/ în altă parte/ să-și
caute norocul. În jurul lui se învâрте/ și se tocește lumea”.

Vasile Dâncu

Vasile Dâncu nu este un țăran care scrie poezii, el este un poet extraordinar care trăiește la țară, el este o specie ciudată azi, de neînchipuit pentru mulți. Trebuie să ai într-adevăr o mare siguranță de tine și o mare nepăsare de ce-ar putea să spună despre tine cutare și cutare ins cu condei, trebuie să ai o răbdare grozavă, trebuie să ai... Vasile Dâncu seamănă cumva cu acei mari scriitori americani care creșteau capre și mergeau din când în când la târg să-și vândă catării. (**D.R. Popescu**)

Nu cred să se fi scris la noi o poezie în care zădărnica gândului de a porni la drum și imposibilitatea de a evada de sub puterea magnetică a locului să fie atât de simplu, sintetic și frumos puse în cuvânt. Aș îndrăzni să spun că este surprinsă aici o trăsătură definitorie a sufletului românesc, aceea de mirare împăcare între „cu capu-n nori” și „cu picioarele pe pământ”. (**Ion Mureșan**)

Prezență exotică și tonică în poezia de azi, Vasile Dâncu profită, oricât nu și-ar fi propus, de ingenuitatea scripturală, de candoarea conceptului. Poetul e un preraphaelit inocent, devenind hieratic, o biografie decantată în simplități și rostită cu un timbru senin. (**Al. Cistelecan**)

Îmi erau (aproape) limpezi – după prima lectură a versurilor lui Vasile Dâncu – două lucruri: 1. că avem de-a face cu un poet al *locuirii*, unul pentru care locul obârșiei are o atât de mare însemnătate, încât dependența doar dorul de ducă întreținut anume o poate mulcomi. Un poet care experimentează într-o variantă proprie balansul între *exod* și *întrădăcinare* pe care îl trăia/scria un Ion Pillat, să zicem. Instalată domnește în satul lui din deal, dintre dealuri, cu casa sprijinită pe cărți, nu doar pe stâlpi trainici, el visează călătorii. Și 2: că inocența lui e jucată, căci sforile poemelor sunt trase de o minte lucid-ironică, încântată de dansul ei pe sârma între. (**Irina Petraș**)

Pământul de litere*

Marcel LUCACIU

Am iubit întotdeauna o singură despărțire; anume aceea a literaturii de poezie. Un poet este mai mult decât un scriitor. Un scriitor e un poet mai puțin...

Ca orice poet autentic (să amintim doar articolele lui Eminescu ori tabletele lui Arghezi), Nichita Stănescu a fost și el atras de mirajul publicisticii, care continua, firesc, „muncile” sale orifice.

Astfel, între anii 1970-1973, autorul *Necuvintelor* deținea în revista „Argeș” rubrica *Amintiri din prezent*, semnând – aici – multe din re-lecturile unui alt abecedar (*Cartea de recitare*) sau *Respirările* inefabile de mai târziu. Este, oarecum, surprinzătoare atitudinea civică, întrucât Nichita Stănescu n-a fost propriu-zis un poet social, dar a știut că nu poate respira decât aerul patriei, că nu poate (supra)viețui decât „în această țară miraculoasă, numită limba română.”

Nu putem ființa risipindu-ne în cioburi, nici trăi pe jumătate. „Sentimentul patriei” impune o dualitate înțeleasă ca un monoideism: „patria de pământ” și „numele patriei de pământ.” Patria este leagănul, casa, mormântul. Cum nu există gândire în afara limbajului, acestea și toate celelalte le gândim în limba maternă. Norul se numește nor, iarba se cheamă iarbă, muntelui munte i se zice, iar numele patriei nu e altul decât patrie: „Noi, de fapt, avem două patrii coincidente; o dată este patria de pământ și de piatră și încă o dată este numele patriei de pământ și de piatră. Numele patriei este tot patrie. O patrie fără de nume nu este o patrie. Limba română este patria mea” (Nichita Stănescu, *Respirări*, Editura Sport-Turism, București, 1982, p.7).

Limba operelor lui Sadoveanu, Arghezi, Mateiu Caragiale, Ion Barbu și a multor ziditori de frumos „nu este tot una cu limba română.” Știind-o „înhămată la drum lung”, ei doar i-au pus „potcoave de aur,” pentru că „niciodată limba nu poate să fie a unuia singur, chiar dacă el se numește Eminescu. Numele ei este numele întregului popor; viața ei e destinul acestui popor” (ibidem, p.10). Limba română e „vorbirea cea trăită.” Ea iese din paginile *Gramaticii Academiei*, nepotrivindu-se „cu ce a pierdut fluturele de pe aripa sa” (ibidem, p.9).

Între inimă și limba vorbită există o legătură de sânge. Inima poetului este tot una cu nația încercată și încercănată de istorie. Dintre toate culorile lumii văzute ori ne-văzute, Nichita Stănescu alege „culoarea cea mai scumpă inimii, culoarea limbii române.”

„Sentimentul patriei” mai presupune credința în exemplarii Nicolae Bălcescu și Alexandru Ioan Cuza. Acești bărbați iluștri, măreți ca Munții noștri Carpați, vegheau „la rădăcina arborelui genealogic al sentimentului țării” și întrupau, sublim, idealul unității naționale. Legendă vie, Cuza proptea umărul la pietrele de moară. „Figură romantică și emoționantă, el reprezintă pentru destinul politic al țării ceea ce Eminescu reprezintă pentru destinul limbii românești și al

poeziei ei” (Nichita Stănescu, *Cartea de recitare*, Editura Cartea Românească, București, 1972, p.83). Îndurerat de lipsa demnității naționale, Vodă Cuza a șters orice jignire cu doar un singur sărut...

Omul cunoaște ca ins demnitatea, dacă națiunea și statul din care face parte se bucură de ea. Aparții unei națiuni, după ce te-ai uitat pe tine și „te-ai uluit de cifra unu,” fiindcă „Numărătoarea începe cu doi/ Unul nu este numărabil” (*Numărătoarea*). „Unul” înseamnă egocentrism, înseamnă rușinoasă înstrăinare: „Excesul de individualitate și de ins poate fi o amăgire, un opiu, o otrăvă, dacă nu se așează la discreția istorică a țării în sine, dacă, rău fiind, nu se varsă în fluviul ei. Urma nu scapă turma, iar partea nu desăvârșește întregul decât integrându-se întregului indivizibil.” (Nichita Stănescu, *Amintiri din prezent*, Editura Sport-Turism, București, 1985, p.13). În afara ideii de națiune, existența individuală devine stearpă și anonimă.

Așa-zisul spirit „balcanic” – răsfățat în opera lui Anton Pann și adulat de câțiva scriitori talentați – e superb, dar neadevărat. Ca structură interioară sau mentalitate suntem atât de ne-balcanici! Hora, sârba, geambaraua au fost preluate și – artificial – preschimbate („stafii fără trup,” „forme fără fond,” cum ar zice Maiorescu). Ele nu au ecou în „sufletul național.” Numai „colinda și doina spun despre noi cu necuvinte, cuvintele noastre” (ibidem, p. 16).

Noi avem „spiritul sintezelor” (Noica), de aceea conștiința națională cuprinde conștiința istorică și vizează explicit viitorul. Prin urmare, opera de artă nu poate fi conjuncturală. Marii artiști își depășesc epoca, dar nu creează sub un imens clopot de sticlă, surzi la vacarmul istoriei contemporane: „Nu există nicio operă fundamentală atemporală. Generalul uman nu capătă relief decât filtrat printr-o epocă istorică (...). Nimic din ce s-a păstrat în istoria literaturii române nu are un caracter atemporal. Totul este istorie trecută prin conștiința estetică (...). Frumosul și ideea de frumos în cultura română sunt înțelese ca o perpetuă devenire, ca o perpetuă exprimare a destinului țării” (ibidem, p. 17).

Patria și patriotismul – căci ele constituie *lato sensu* obiectul unora dintre eseurile lui Nichita Stănescu – par, astăzi, ridicole anacronisme, pure abstracțiuni. Osanalele poetaștrilor de ieri, patrihotismul demagogilor de azi, aproape că le-au compromis. Dar, în toate bătăliile purtate de poporul lor, poeții au fost steagurile. „Zânaticii” aceștia descurajează doar atunci când mor...

Nimeni nu poate înlănțui cântecul ciocârliei. Nimeni nu poate institui taxe pe sentimente. Tocmai de aceea, Nichita Stănescu s-a considerat un cetățean fericit al „patriei de pământ” și de litere: LIMBA ROMÂNĂ.

* Fragment din volumul de eseuri *Re-lecturi stănesciene*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2004.

Tratat de neliniști, tratat de „Ce s-ar fi întâmplat dacă...?”

Carmen ARDELEAN

Misterul mașinuțelor chinezești, Florin Irimia

40 de povestiri scrise la 40 de ani sunt reunite în volumul apărut în 2017, la Editura Polirom, în colecția „Ego.Proză”, volum ce preia titlul uneia dintre cele mai emoționante povestiri, ce oferă, în micro, o imagine concludentă a anamnezei ce se ascunde în spatele fiecărui text.

Lector universitar, prozator și cronicar literar, Florin Irimia joacă, în cartea sa, prețioasa carte a sincerității parțial, inteligent asumate. Pendulând între realitatea-așa cum a fost – și realitatea romântată pe care ne-o întoarce, ca un bumerang, memoria – cu precădere cea afectivă – prozatorul reușește să creeze un efect invers celui pe care îl are o carte memorialistică, autobiografică: relativitatea amintirii nu face altceva decât să securizeze granița dintre realitate și ficțiune, într-o manieră elegantă, care îi permite să suscite, în mintea cititorului, o luptă permanentă, o tensiune iscată de nevoia, curiozitatea decantării imaginarului de real.

Preambulul cărții dă, de fapt, tonul acestei interesante strategii narrative, căci Florin Irimia nu ezită să dezvăluie, ca într-o lucrare științifică, *motivația alegerii temei*, scopul „cercetării”, instrumentarul, geneza și rezultatele așteptate. Depart de a adopta un ton afectat, superior, pretențios/prețios, autorul mizează pe o supralicitare a metaforei, a simbolurilor în succintul excurs pe care îl realizează în paginile în care încearcă, asemenea cititorului, să înțeleagă ce l-a determinat să facă „ordine în harababura” propriului trecut, în „debaraua” copilăriei, să încerce o încrem-nire a timpului, ca în „Marile speranțe”.

Dezarmant de analitice paginile în care autorul (se) psihanalizează, dezarmant de elocvent textul de pe coperta 4, semnat de Mircea Cărtărescu, dezarmant de fluida graniță dintre „ce-o fi” realitate și „ce-o fi” fantezie creatoare, cu atât mai mult cu cât, finalul cărții răstoarnă tot eșafodajul construit în povestirile anterioare, lăsând cititorul, convins până atunci, de autenticitatea relatării, sub semnul unei ingenuie mi-rări, al unei incomode incertitudini.

Că vrea să caute relații de cauzalitate între oameni și evenimente mai mult sau mai puțin fericite e evident, așa cum evidente sunt încercările de „terapie” prin verbalizare (vezi episoadele traumatizante, generate de somn, coșmar, temeri, accidente minore), de înțelegere și acceptare a fatalității destinului, de matură decantare a sensurilor ascunse ale existenței umane, mai cu seamă a copilăriei.

Elocvent e, în acest sens, fragmentul care încheie una dintre povestiri: „Dacă aș găsi trupul mumificat al copilăriei mele, aici (n.n. la Durău) mi-ar plăcea să-l îngrop. Aș face-o discret, fără tam-tam, într-o seară de iarnă, după care m-aș duce să beau două-trei coniacuri într-un bar jegos din apropiere. Apoi, abțiguit bine, mi-aș pune o pereche de patine roz în picioare și-aș lua-o la vale cu ochii închiși”

Jocuri și jucării, prieteni de joacă și dușmani temuți, iubite și hoți reali sau imaginari populează lumea fascinantă a unei copilării marcate, iremediabil de divorțul părinților, evenimente ale cărui resorturi și consecințe au reverberații în mai toate povestirile din volum. Absența dureroasă a mamei, intensitatea întâlnirilor puține și mult prea scurte, numeroasele partenere sau soții ale tatălui îi provoacă dezechilibre, neliniști, incertitudini. „Nu știam cum să fac să-mi trăiesc viața”, mărturisește personajul care a avut nevoie de 30 de ani ca să înțeleagă stratul sau substratul unui eveniment, al unei afirmații, al unei decizii.

O imagine a României socialiste se conturează pe fundal, cu binecunoscutele constante, temporizate de căsniciile și divorțurile tatălui, de plecările și revenirile mamei din străinătate, de concedii sau excursii ce prilejuiau completarea „recuzitei internaționale” (săpunuri din Ungaria, covoare din Iugoslavia, bărbați din Turcia) și consolidarea sau ruperea unor relații de prietenie sau amoroase.

Nu simpla rememorare a imaginii părinților, a caselor în care a locuit sau pe care le-a vizitat, a locurilor de joacă sau a școlii, demolarea sau declinul bunicilor și al părinților e însă importantă pentru naratorul-psihanalist. Drama personală, oricât de dureroasă, e dozată, poate tocmai prin maniera ludică, autoironică, firească, de calibrare. Finalul însă e, aproape de fiecare dată, unul grav, revelator, venit din superioara înțelegere a lucrurilor.

Volumul „Misterul mașinuțelor chinezești” și poate, mai cu seamă, povestirea care dă titlul volumului e o elocventă ilustrare a contrastelor care ne împri-mă, exasperant, existența, dar și a distanțelor dintre nevoi, așteptări și realitate, dintre aparență și esență, dintre percepțiile infantile și cele ale adulților, dintre iubire și ură, dintre grijă și nepăsare, toate orchestra-te de o dezamăgire profundă: „Dezamăgirea că, deși viața rămâne până la capăt o încrengătură de iluzii și mistificări, ajustări și proiecții izvorâte din neînceta-tele noastre încercări de a produce sens cât mai convenabil, cât de cât satisfăcător, ea nu va fi niciodată ficțiunea imaginată de noi.”

Întâlnirea cu cartea

Meniuț MAXIMINIAN

În jurul revistei „Caiete Silvane” s-a conturat o echipă de tineri critici care a crescut odată cu publicația condusă de Daniel Săuca.

Carmen Georgeta Ardelean, absolventă a Liceului Pedagogic din Blaj, iar mai apoi a Facultății de Litere din Sibiu, a pornit încă de la început cu dreptul în lumea literară, fiind câștigătoare a concursului de debut al Filialei clujene a Uniunii Scriitorilor, cu volumul „Hortensia Papadat-Bengescu, «marea europeană» a literaturii române”. Este profesor titular de limba și literatura română la Liceul Teoretic „Gh. Șincai” Zalău, redactor asociat al revistei „Caiete Silvane”, membră a Centrului de Cercetare a Imaginarului Speculum, membră a Cenaclului Literar Silvania, membru fondator al Asociației Scriitorilor din Sălaj. Autoare a peste 60 de studii și articole apărute în volume colective sau în reviste literare. Și lista ar putea contiunua.

După cum spune Irina Petraș, critic avizat în domeniu, încă din primele apariții în presa de specialitate, găsim la Carmen Ardelean „plăcerea și știința de a divaga original pe marginea textelor altora, cu recurs la bibliografie, atent și polemic asimilată; finețea ochiului analitic; eleganță și limpezime a frazei, plus o știință a sintetizării exersată și ca profesoară de literatură... trimiterile frecvente la comentariile altora dau consistență enunțurilor proprii și le așază deliberat și cu aplomb într-un context evaluator larg și nuanțat. Pe scurt, o voce critică în creștere pe care te poți bizui”.

Volumul „Polifonii în wordissimo”, apărut în seria „Scriitori sălajeni” a Editurii Caiete Silvane, „șochează” la o primă lectură prin

alegerea titlurilor capitolelor. Spre exemplu: „Enclave și robinsonade”, „Exuviile trecutului” sau „Monologurile lui Ulise”.

Dar, ne „potolim” repede, după ce vedem recomandarea Irinei Petraș de pe coperta IV: „Prezentă în miezul vieții literare, cu un accent vag sentimental pe manifestările ei silvane, Carmen Ardelean scrie despre cărți și evenimente culturale de toate mărimile, conștientă că piscurile sunt mai vizibile când se proiectează pe forfota unui molcom peisaj de șes”.

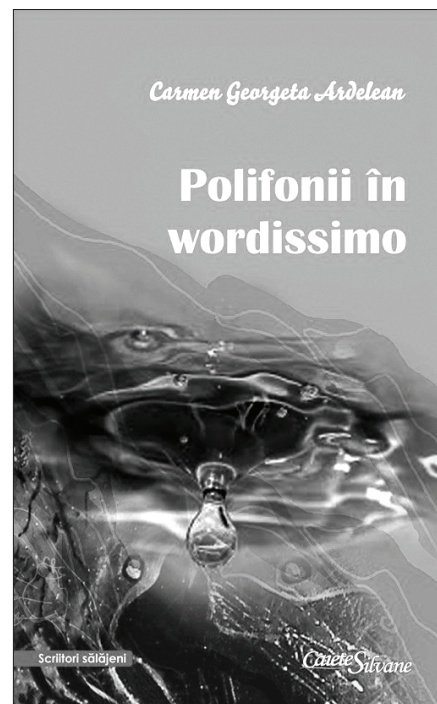
Pornind de la zicerea devenită celebră „Cu seriozitate despre umor”, putem spune că avem de-a face cu un critic care se ocupă „cu seriozitate despre literatură”, regăsind în textele ei nu doar înșiruirea unor date despre autorii pe care îi propune cititorilor prin propria grilă, ci și păreri pertinente avute în urma aprofundării curentelor literare.

Datorită unor oameni precum Carmen Georgeta Ardelean, elevii din Sălaj au reușit să fie mai apropiați de literatură și să nu mai creadă „că scriitorii sunt toți morți sau, oricum, foarte bătrâni și nedeplasabili” (p. 195).

„Caiete Silvane” a reușit, în ultimii ani, prin munca susținută a echipei, să facă fenomenul literar să-și întoarcă fața și spre Sălaj, impunându-se printr-un metronom cultural în spațiul literar și critic.

Iar Carmen Ardelean este unul dintre pionii centrali ai acestui proiect, fapt vizibil prin colecția publicației, dar și prin volumele de critică editate și premiate de-a lungul vremii de editura sălăjeană.

Știind întotdeauna să-și atragă cititorii prin titlurile de care aminteam și mai sus, criticul ne poartă

mai apoi prin registrele literaturii, punând mai apoi propriile etichete asupra acestora. Spre exemplu, pe Adrian Popescu îl vede ca „omul constantelor” (p. 7), iar despre poezia Ruxandrei Cesereanu spune că „dincolo de imaginea enclavei acvatice transilvănene, ceea ce răzbate sonor e poezia, ars poetica” (p. 18).

Făcând referire la două cărți ale aceluiași autor, Varujan Vozganiyan, „Cartea poemelor mele scrise” și „Cartea șoaptelor”, Carmen Ardelean spune: „Nu știu să fi găsit o corespondență mai reușită, mai firească, între un volum de proză și unul de versuri scrise de același autor, dar nicio sublimare mai reușită a epicului existenței în liric și a lirismului vieții în epic” (p. 39).

Printre cei recenzați la primul capitol dedicat poeziei regăsim și pe Ioana Pârvulescu, Daniel Bănulescu, Vasile Dan, Vasile George Dâncu, Ion Pop.

Cu rigurozitate și pertinență

se apleacă și asupra prozei, primul verdict fiind dat pentru Radu Țuculescu, pe care îl consideră nu doar un mare prozator, ci și un mare dramaturg, traducător, om de televiziune și de teatru.

Având propria rețetă de lecturi, Carmen Ardelean reușește să descopere, la fiecare, esența scrierii, propunând nu doar cronici de întâmpinare, ci adevărate eseuri pe marginea unei cărți. Despre Doina Cetea și „Voievodul Gelu” spune: „bine articulată dramatic, cu dialoguri vii, povestea sfârșitului voievodului Gelu convinge nu prin limbajul care e pe alocuri neologic, ci prin ritm și sare, prin energie și forță evocatoare” (p. 98). Despre „Lumea ca literatură. Amintiri” a lui Ioan Groșan, o carte despre care s-a scris atât de mult, criticul crede că este o autentică poveste a vorbei „volumul coagulează istorii din vremuri revoluate și istorii contemporane eludând criteriul cronologic, dar păstrând limbajul neaș, autentic, ce dă Savoie discursului” (p. 100). Prozatori precum Matei Florian, Cristina Chițu, Dan Lungu, Ruxandra Cesereanu se află pe lista criticului, structurând la fiecare prin propria viziune critică, scrierile.

Să nu uităm, apoi, de publicistică, din ce în ce mai vizibilă în ultimii ani, dar și de memorialistică și cărțile dedicate unor mari personalități. La acest capitol ne întâlnim cu Daniel Săuca, la care „nota particulară a stilului e dată... de limbajul voit eterogen al cărui efect este de fiecare dată surprinzător” (p. 129). Văzut prin „oglin- da aburită”, Ion Mureșan are un discurs „omogen ca formulă narativă, dar impresia de eterogenitate

a volumului e declanșată de avalanșa de teme, idei” (p. 133). „Alex Ștefănescu e un om viu. Și tânăr. Mai tânăr și mai viu decât mulți dintre cei cărora le adresează... mesajul flancat, ostentativ, ca un strigăt disperat de semne ale exclamării: redescoperiți literatura” (p. 138), spune Carmen Ardelean, făcând referire la volumul dedicat tinerilor, ca un manifest de apropiere asupra vieții literare, într-o perioadă în care dispar, unul câte unul, din manuale, marii scriitori români. Ovidiu Pecican, Rodica Lăzărescu, Marcel Lucaci sunt trecuți și ei prin ochiul critic.

Ultima parte a cărții este dedicată unor manifestări literare sau a unor fenomene în jurul cărora s-au construit școli de literatură, amintind aici Festivalul Internațional „Lucian Blaga”, Zilele revistei „Caiete Silvane” sau Cenaclul Silvania de la a cărui înființare au trecut 40 de ani.

Colegul de redacție, Viorel Mureșan, face, în „Caiete Silvane”, o adevărată pledoarie despre rolul criticului de întâmpinare, căruia „îi este necesară în primul rând acuitatea critică, care să-i permită intuirea semnificației integrale a unei opere, la analiza părților în relația cu întregul. Trebuie apoi să știe să facă pasul de la înțelegerea operei, la judecarea ei. Să știe bine demarcația dintre „frumusețea fragilă” și „frumusețea dificilă”, cea caracteristică valorilor literare autentice, complexă și tensionată”.

Într-adevăr, azi toată lumea se vrea a fi critic literar. Și așa apar fel și fel de titluri sofisticate, „tratate” de critică ale unor „istorici literari”, de zici că au făcut nu știu ce „facultăți”. Și când colo constați că

mulți dintre ei s-au apucat de scris la pensie. Din plictiseală. Am mai spus-o, cei mai buni critici literari sunt cei cu studii filologice, ce au învățat în universități ce înseamnă epocile, integrarea în curentele literare, etc. etc. Dacă scrii numai să sune nu e nici măcar cronică de întâmpinare.

Despre Carmen Ardelean, Viorel Mureșan spune: „cronicarul dovedește o bună și eficientă mănuire a terminologiei și conceptelor critice, alături de intuiție și știința citării exacte și cu măsură... Critica de receptare din generațiile mai noi are în Carmen Ardelean un exponent credibil și valoros”.

Și alți colegi însoțesc pe tânărul critic cu opinia lor. Iată câteva exemple. „Discursul critic, bine susținut cu argumentele unei bibliografii temeinic asimilate, se constituie, adesea, în autentice pagini eseistice pe marginea unor idei aflate în dezbateră critică generală” (Constantin Cubleşan). „Carmen Ardelean m-a convins pe parcursul lecturii, prin pertinentele analize de text și comparațiile legitime cu alte opere majore de scriitori europeni, că este îndreptățită să invite tânără generație de cercetători și exegeți la o receptare critică familiarizată cu instrumentarul și metodele criticii actuale, europene” (Dumitru Chioaru).

Se vede, la Carmen Ardelean, o stare personală în momentul întâlnirii cu cartea, fiind unul dintre criticii care din acest colț al Transilvaniei urmărește fenomenul literar din țară, pe care, mai apoi, îl trece prin propriul filtru al gândirii, așezându-l mai apoi în eseuri și cărți care constituie o oglindă a unei epoci.

Confesionar (3)

Viorel TĂUTAN

- Salut, Felix! Te-am căutat acasă. Un amic mi-a spus că te-a văzut venind încoace. M-am gândit că ai ieșit la o plimbare prin parc, ceea ce nu prea știu că-ți stă în fire, după cât te cunosc. Seară bună, don' profesor! V-a supărat doctorul? Lăsați-l pe mâna mea, îl liniștesc eu! Grimasă amical-șturlubatică.

La circa patru metri de ei, autorul salutului, un bărbat scund, dar bine legat, îi privea zâmbind. Descumpănit, simțind ridicolul gestului său, Raul își retrase mâna. Cu vocea marcată încă de tonul revoltei, dificil de explicat, însă mai potolită, răspunse la salut:

- Bună seara, domnule Bodor! Văd că îl cunoașteți pe... colocutorul meu...

- O-ho! De câți ani ne cunoaștem noi, Felix? Tu aveai douăzeci și patru, iar eu douăzeci și unu. Acceleratul de Timișoara - Cluj. Tu - militar TR* în Lipova, însă îmbrăcat civil, eu - militar în termen la Grăniceri purtând mândru tresele de sergent transmisionist. Eram învoiți pentru trei zile, Tu mergeai să-ți întâlnești viitoarea nevastă, eu - să-mi ajut părinții la adunatul strugurilor. Am râs mult de bancurile unui moldovean hâtru și talentat. Îți amintești? Nu așteptă răspunsul și i se adresă lui Raul: Domnul doctor Lavric este foarte cunoscut prin părțile astea ale Transilvaniei, pentru performanțele dumisale de fermier zootehnist. A apărut și la televizor. Nu mă mir că vă cunoașteți. Doar că v-a supărat cumva și iarăși nu mă mir, pentru că și eu sunt supărat că nu-și face mai des o țară de timp să mai stăm la un pahar de vorbă...

- Merçi, monsieur! îi întrerupse dascălul turuiala entuziastă, după care se întoarse spre Felix: Domnule... doctor, puteți să-mi dați un număr de telefon? Pentru a vă comunica mâine ce am decis.

Cel solicitat scoase din buzunarul de la piept al cămășii un discret portvizit, extrase o carte de vizită și i-o întinse. După ce o strecură, la rândul-i, în același tip de buzunar al propriei cămăși, Raul își ceru scuze pentru puseul de suspiciune, își înclină capul înspre cei doi, „seară plăcută, domnilor”, apoi ieși grăbit din incintă.

Așteptară să se îndepărteze:

- Era cam supărat don' profesor. I-ai spus ceva care să-l enerveze? După cât am reușit să te cunosc, nu prea ai în repertoriu astfel de atitudini. Vă cunoașteți demult?

- Mai demult, din vedere și din relatările prietenilor fiului meu, însă am făcut cunoștință doar azi înainte de masă. În timp ce închideam geamul de la sufragerie, să nu intre căldura și praful, știu cum e, l-am zărit șezând pe banca cea albă de lângă intrarea în spital și mi-a trăznit prin cap că trebuie să mă prezint, să ne cunoaștem. E un personaj respectat și îndrăgit al orașului nostru pentru statutul său etic și profesional, deși am auzit că

doi sau trei dintre colegii de breaslă, invidioși probabil, au încercat să-l discrediteze generând, cică în glumă, anumite calomnii pe seama dumnealui. Dar să lăsăm asta! Ziceai că m-ai căutat. Pot să știu în ce scop?

*

Florin Bodor este tehnician dentar, meserie pe care o avea și tatăl său. După absolvirea liceului, a dat admitere la facultate; voia să devină medic stomatolog. Picat al treilea sub linie, cum se spune, a fost nevoit să plece în armată. Acolo a învățat o altă meserie, de radiotelegrafist. Era cât pe ce să se reangajeze și să urmeze cursurile școlii de subofițeri, numai că iubita sa de atunci nu-l agrease în haine militare, așa încât, după *liberare* s-a înscris la o școală tehnică post-liceală. Era un meseriaș talentat. După (re)memorabila călătorie cu acceleratul, opt într-un compartiment clasa a II-a, Felix a coborât în gara din Cluj, trenul continuându-și ruta spre Iași prin Dej, unde trebuia să coboare și Florin, cei doi au decis să se mai întâlnească pentru a pecetlui prietenia. Au făcut schimb de adrese și promisiuni. În cele mai numeroase cazuri, acest gen de înțelegeri sunt prinse de vârtoarea timpului și a vremurilor. Protagonistii lor se maturizează, îmbătrânesc, iar dacă fatumul face să-și intersecteze căile, ei trec unul pe lângă celălalt fără să se recunoască, ori tresărind de-o părere, „de unde cunosc eu fizionomia aceasta!”, în cele mai multe cazuri văzându-și fiecare de treburile sale, de drumul său. Cu ei a fost, însă, altfel. L-a revăzut pe Felix după aproximativ unsprezece ani. Și unde? În anticamera unuia dintre cele două cabinete stomatologice particulare cu care laboratorul lui Florin avea contract. Adusese o proteză dentară pentru pacientul aflat chiar atunci înăuntru. Felix stătea pe scaun și răsfoia reviste de popularizare. Clișeul este aproximativ similar în astfel de momente. S-au recunoscut, Florin entuziast, Felix - cu o vagă reținere. „Inițialele prenumelui și al numelui meu sunt F și B, FB, Foarte Bun, atenție!” Răsete potolite, traseu existențial, căsătorie, succese, cam tot inventarul succint pe care-l presupune întâlnirile de acest fel. De atunci, încetul cu încetul, prietenia dintre ei și familiile lor s-a amplificat. Ieșeau împreună la iarbă verde sau la pescuit în weekend-uri, mergeau în excursii, în stațiuni peste hotare și în țară, la spectacole în Cluj și în centrul de județ, se ajutau în timpul micilor necazuri. Doamna Bodor, mai înaltă cu o jumătate de cap decât soțul ei, motiv uneori de amicale ironii, spre hazul celorlalți, fusese colegă de școală tehnică cu Florin. Era din Mediaș. S-au plăcut de la prima vedere. Îl admirase pentru optimismul său dezlănțuit, pentru simțul umorului și pentru că îl pasiona lectura. Cum

găsea câte un moment de relaxare, scotea o carte și citea. După ce se împrieteniseră, îi citea cu voce tare, cu toate că și ei îi plăcea să citească. Au hotărât să se căsătorească după terminare, în ciuda ambelor familii, care s-au împotrivit la început. Ea și soția lui Felix se aveau ca două surori bune. Mergeau la același salon cosmetic și coafor, pregăteau împreună cămarile pentru iarnă cu de toate. Și, mai cu seamă, râdeau de bârfele scornite de unii concetățeni neghiobi pe seama prieteniei dintre ei.

*

- Am nevoie de ajutorul tău pentru nunta Claudiei...
- Care Claudia?
- Hopaaa! Figură tâmpă. Cum care Claudia? Sorămea. Doar știi că s-au hotărât, ea și Gabriel, să se căsătorească. Treaba lor! Au stabilit nunta pentru sâmbăta de după Sărbătoarea Nașterii Fecioarei Maria. Da' hai să mergem spre casă! Îți povestesc pe drum.

Ai săi, împreună cu familia lui Gabi s-au hotărât să facă o nuntă mare. Întocmiseră listele cu rude și prieteni care trebuiau invitați, astfel încât să nu supere pe cineva, și ajunseră la puțin peste două sute cincizeci de perechi, plus cei singuri. Pentru petrecere aveau nevoie de un vițel mărișor și câte un porc din fiecare gospodărie a viitorilor cuscui. Contând pe relațiile amicale cu doctorul veterinar Lavric, l-au rugat pe Florin să vorbească pentru vițel. Zis și făcut. De asta îl căutase.

Raul pornise spre casă împovărat cu sentimentul jenant al ridicolului.. „De când mă știu n-am răbufnit în felul ăsta. Mda, povestea insului este ciudată. Pare inspirată de proza romanticilor sau cea eliadescă, sau chiar horror și, în același timp, e posibil. Dar dacă e cacialma? Dacă vreunul dintre foștii elevi care s-a simțit nedreptățit sau ridiculizat în vreun fel de glumele mele, au fost vreo doi, trei, se distrează, înscenând astfel de farse. Nu se poate! Doar întâlnirea de azi mi-a lipsit ca să am un concediu agreabil! Nu știu ce să cred. Parcă sunt atins de paranoia!” O luase instinctiv la stânga pe lângă clădirea băncii comerciale trecând prin dreptul terasei de pe trotuarul din fața unui bistro.

- Don' profesor, don profesor! se auzi strigat de la una dintre mese. Voce melodioasă de soprană spre alto. Se opri și se întoarse către spațiul de unde percepușe apelul. O tânără în rochie vaporosă liliachiu deschis, ce îi pune în valoare suplețea trupului sculptat impecabil, se apropie sprinten de el strecurându-se felin printre mese și ceilalți clienți, majoritatea adolescenți și tineri abia scăpați din adolescență. Recunoscu figura, dar nu-i veni instantaneu în gând numele. Una din fostele discipole de acum mai bine de cinsprezece ani, dintre cele inteligente și foarte active la ore.

- Bună seara, domnule profesor! Vă rog să-mi scuzați impolitețea de a vă striga, însă v-am zărit întâmplător și m-am bucurat să vă revăd după aproape... douăzeci de ani. Păreți abătut. Îmi permiteți să vă îmbrățișez! Mă recunoașteți? Sunteți printre puținii mei profesori, alături de doamnele profesoare Tătar și Tamba, de care îmi aduc aminte cu drag. Aveți puțin timp, sau vă grăbiți? Vă invit la masa noastră, sunt cu soțul meu și

cu Dana Pascu, acum Gârbean, prietena cea mai bună din anii de liceu.

Turuiala entuziastă a, da! își aminti! a Doinei Ciurte nu-i lăsase un răgaz pentru vreo atitudine sau replică. Nu apucase să reacționeze volitiv atunci când uluitoarea „agresoare” mirosind a parfum discret de lăcrămioare își lipise pe rând și foarte ușor obrazii de ai săi amplificându-i astfel năuceala. Făcu un mic efort de voință să anuleze efectul de miraj. Zâmbet indecis:

- Bbună seara,... Doina, da? Vă țin minte și mă bucur. Ați fost printre cele mai active eleve la orele de română. Mă bucur să vă revăd! Arătați superb, spre mândria soțului dumneavoastră, sper.

- Dragă domnule profesor, mai țin minte divagațiile dumneavoastră din timpul orelor de română, pe teme ale manierelor elegante. Sunt sigură că le-au fost utile majorității din noi. Însă vă rog să renunțați, în ceea ce mă privește, la pronumele de politețe și să-mi spuneți pe nume folosind persoana a doua singular, așa cum ne-am obișnuit! Îmi dați voie!

Își strecură mâna și antebrațul mâinii drepte pe sub brațul dascălului și îl trase cu delicatețe spre terasă, „vă rog mult să nu mă refuzați!” Raul se lăsă convins și o urmă până la masa unde soțul Doinei se ridicase deja, iar Dana schiță gestul zâmbind larg.

- Vi-l prezint pe soțul meu, Pierre Detroi, francez algerian, muzician, eu îi zic uneori Petrică. A vrut să învețe limba română. L-am învățat. Copiii noștri vorbesc ambele limbi, plus engleza. Avem o fetiță și un băiat. Pierre, ai ocazia și privilegiul să-l cunoști pe profesorul nostru de literatură română din anii de liceu, domnul Raul Slavu. V-am pomenit de mai multe ori în strădaniile lui Petrică de a învăța să vorbească românește. N-am reușit încă să vă mulțumim pentru tot ce ne-ati învățat în afară de limbă și literatură, pentru spiritul dumneavoastră colegial și imparțialitatea în aprecieri...

- Vă... te rog să-mi îngădui să nu fiu de acord că acest *laudatio*! Mă bucur să vă cunosc, domnule Detroi. Spre Dana: Sărut mâna, vecino! Către Pierre: Am locuit, în aceeași clădire cu Dana și părinții ei destul de mult timp, bien sûr.

- Doina vorbit mult sur... eee... despre ani ale ei de școală. Ve rog, așezați. Eu înțeleg mai mult decât pot se vorbeste... eee... se vorbesc.

Venise ospătara. Raul comandă un coniac mic și un pahar cu apă. Simțise nevoia să bea o tărie încă de când pornise spre casă. Ceilalți trei aveau fiecare pe masă câte un pahar cu vin roșu. Conversație mozaic, așa cum se întâmplă de obicei în împrejurări similare. Află că Doina este consultant financiar la o bancă din Grenoble, iar Pierre este violoncelist în orchestra simfonică de acolo, dar și predă muzica la un colegiu. Când s-au despărțit, începuse bine să se însereze. Promisiuni de revedere, invitații la vizite reciproce, întregul repertoriu tradițional, parcă stereotipic, în astfel de ocazii.

Mai avea vreo două sute de metri până acasă. Îi parcurse sprinten, își spuse. Ajunse în apartament, aprinse lumina, își lepădă încălțăminte și veșmintele de

oraș, își îmbracă pijamaua, porni televizorul, butonă până ajunse la **Mezzo**, își luă din bucătărie bolurile cu alune de pădure și stafide, un pahar cu apă, reveni în living, se așeză pe canapea, deschise cartea la pagina unde rămăsese după-amiază, începu să citească, gândul îi fugi la doctorul Lavric, la Florin Bodor, la „cât s-a făcut de frumoasă Doina Ciurte”, „ce-o fi făcând Diana? Trebuia s-o fi sunat!” și... nu mai știe când adormi. Îl trezi soneria telefonului. „Alo, Raulică, de ce nu m-ai sunat, iubire? S-a întâmplat ceva?” „Nu, iubito, s-au întâmplat mai multe!” Se ridică, merse în dormitor, îi povesti cum l-a cunoscut pe Felix Lavric, fără a po-

meni despre propunerea acestuia, pentru a nu-i servi soției un motiv de îngrijorare, își zise, despre întâlnirea cu fostele sale eleve, că și-a probat cunoștințele de limbă franceză într-un schimb de replici cu soțul Doinei Ciurte, noapte bună, ne auzim mâine, te iubesc, mamă, buni. Lăsă telefonul pe noptieră, intră în baie, urmă ritualul dinainte de culcare, duș, spălat pe „masticatori”, se întoarse în dormitor, nu mai avea timp de citit, tabloul său preferat înainte de somn, mai ales în concedii, „mulțumesc, Doamne, pentru darul zilei care a trecut, ajută-mă, Dumnezeuule Bun, să prind și ziua de mâine!”, stinse lumina veiozei. Somn ușor!

In memoriam Aurel Sasu

Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor anunță cu durere încetarea din viață a scriitorului Aurel Sasu, personalitate proeminentă a culturii române. Odihnească-se în pace!

Aurel SASU (21 iulie 1943, Oarda/Alba – 27 septembrie 2018, Cluj-Napoca). Critic literar, eseist, traducător. Facultatea de Filologie la Cluj (1968). Doctorat cu teza *Retorica ficțiunii*, 1974. Debut absolut în *Tribuna*, 1968. **Volume:** *Progresii*, critică literară, 1972; *Retorica literară românească*, 1976; *Liviu Rebreanu. Sărbătoarea operei*, 1978; *În căutarea formei*, eseuri, 1979; *Textul ipotetic*, eseuri, 1984; *Cultura română în Statele Unite și Canada*, 3 vol. 1993 – 2002; *Eul suveran*, 1994; *George Pomutz. The Legend Lives On*, 1996; *Strategia disperării*, jurnal american, 1999; *Dicționarul Scriitorilor români din Statele Unite și Canada*, 2001; *Cazul Policarp Morușca*, 2002; *Comunitățile românești din Statele Unite și Canada*, 2003; *Breviter. Întâlniri cu mine însumi*, 2003; *Cartea mea de muncă. Atelier critic*, 2007; *Dicționarul limbii române de lemn*, 2008; *Despre noi și despre alții* (interviu cu Valeriu Anania) 2009, *Noapte după noapte*, 2010, *Elegiile răscumparării*, versuri, 2011; *Dragostea și vântul. Glose la*

Memoriile lui Valeriu Anania, 2011; *Mihail Sebastian. Dincoace de bine și de rău*, 2012; *Starea de excepție. Valeriu Anania, omul și destinul*; *Amiaza cea mare* – corespondență cu Mircea Zăciu; etc. Coautor la *Probleme de literatură comparată și sociologie literară*, 1970; *Românii în periodicele germane din Transilvania*, vol. I, 1976; vol. II, 1983; *De la N. Filimon la G. Călinescu*, 1982; *Eul suveran paradigme lovinesciene*, 1994; *Căile luminii. Istoria unui deceniu de cultură în Statele Unite*, 2005; *Întâlnirile de vineri*, 2005. Coordonator, împreună cu Mircea Zăciu și Marian Papahagi, al *Dicționarului scriitorilor români*, 4 vol. 1995-2000 și al *Dicționarului esențial al scriitorilor români*, 2000 etc. În colab. cu Mariana Vartic, antologiile: *Romanul românesc în interviuri*, 4 Volume, fiecare în două părți, 1985-1991; *Dramaturgia românească în interviuri*, 5 vol., 1995-1997; *Bătălia pentru roman*, 1997. Coautor la *Dicționarul cronologic al romanului românesc*, 2004, *Dicționarul General al Literaturii Române*, 2004-2005; *Cum mor scriitorii români*, 2017. **Traduceri** din Northrop Frye, Susan Sontag, Leonard W. Taylor etc. Premiul Titu Maiorescu al Academiei, 1994. Premiul Uniunii Scriitorilor, 1995, 2001.

Un critic fără informațiile istoricului literar nu se va descurca niciodată în hățișul erorilor trecutului. Așa cum un istoric literar fără simț critic, un om adică numai al trecutului, nu va înțelege niciodată misterul dialogului dintre operă și cititori. Fiindcă, în fapt, nu citim cărți, ne citim pe noi, ne căutăm pe noi în titlurile pe care le cumpărăm, le căutăm și le facem cu dragoste un loc în sufletul nostru. (dintr-un interviu cu Augustin Cosmuța)

Transfigurare

Emilia POENARU MOLDOVAN

Eleanor Mircea este o tânără scriitoare complexă care a debutat cu versuri (Volumul „*Eram bătrână și-am murit*”, Editura Aius, Craiova, 2016, a câștigat prima ediție a Concursului Național de Poezie „Constantin Nisipeanu” organizat de editură) apoi tot în anul 2016 a debutat în critica literară cu lucrarea „*Proza fantastică românească sub comunism*” ce are la bază teza ei de doctorat. Urmează din nou versuri în volumele „*Visând sub iarbă*”, 2017 și „*Tango tendresse*”, 2018, ambele la Editura Aius, Craiova. În 2017 îi apare prima dată proză în Antologia **Trepte** a Cercului Literar de la Cluj iar în 2018 primul roman, **Visul lui Antim**, ambele la Editura Colorama, Cluj-Napoca.

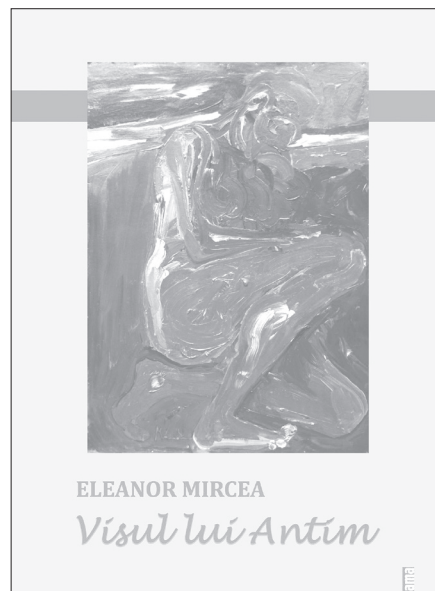
Romanul, de dimensiunea unei nuvele mai mari (108 pagini, prefată – Daniel Onaca), a fost deja prefigurat prin publicarea unui fragment în Antologia **Trepte**. Dar nimic din ce se întâmplă în acel prim capitol nu te lăsa să bănuiești măcar turnura pe care o vor lua lucrurile până la finalul romanului.

Tema acestuia – revenirea lui Isus pe pământ, adică a speranței, a libertății, a conștiinței, a iubirii a fost visată de secole și închipuită în diverse forme de către omenire. Cea mai celebră parabolă despre această revenire, Marele Inchizitor (din romanul Frații Karamazov de F.M. Dostoievski) ar putea părea punctul de plecare pentru **Visul lui Antim**, romanul lui Eleanor Mircea este totuși o construcție originală, plină de farmec și suspans, fără prea multe asemănări cu opera ilustrului scriitor rus, singura parte comună fiind trăsăturile general-umane ale personajelor.

Primul capitol de care spuneam, foarte reușit prin atmosfera de mister pe care o instaurează, pas-

trată pe tot parcursul romanului, ne introduce direct în scena descoperirii cadavrului lui Antim de către confrății de mănăstire, cândva într-un ev mediu românesc întârziat. Moartea lui Antim de la bun început îl face pe Daniel Onaca să afirme în prefața cărții: „el este *marele absent* al povestirii! Și la propriu și la figurat. Cei ce vor citi această povestire vor înțelege de ce. Cât despre visul lui, sunt nevoit să recunosc că întrebarea pe care mi-am pus-o la început persistă: ce reprezintă acest vis al lui Antim: un șir de întâmplări petrecute ori lanțul unor întâmplări de astăzi, vizând (și prefigurând) stări de fapte prezente cu simbolice prelungiri în viitor.”

Descrierea contextului morții și descoperirii corpului lui Antim, discursul starețului ai cărui ochi „străluceau de mânie și de indignare”, neliniștea călugărilor când mai-marele lor a pomenit de „năluca necuratului” care l-a adus pe Antim în starea în care era, sunt tot atâtea scene memorabile care te introduc exact în acea epocă, ca și cum autoarea era de față și a descris doar ce a văzut. Am ținut să precizăm acest lucru pentru că se întâmplă destul de rar ca acțiunea plasată cu câteva sute de ani în urmă dintr-o povestire să creeze acea stare de *prezent* pe care o simți citind acest roman: nimic fals, nimic artificial. În acest sens e de pomenit scena în care călugării cei tineri încropesc pe loc un „gogoloi” de cârpe transformat într-un „rotund” pe care și-l pasează unul altuia, antrenându-se în joc și uitând de îndatoririle lor zilnice: „În curând, toți alergau după cârpa cenușie, împărțiți în două tabere, strigând și făcând piruete în jurul coșurilor cu fructe”.

Visul lui Antim, Editura Colorama, 2018, colecția Cercul Literar de la Cluj/proză

În ziua înmormântării lui Antim, starețul, după ce i-a înfricoșat bine pe călugări cu acele „deșertăciuni și ispite vă cheamă și vă duc la smintirea minții”, și care au dus la sfârșitul lui Antim într-o văgăună, l-a lăsat pe bătrânul călugăr Damian să le explice mai tinerilor lui confrăți ce se poate întâmpla când cauți „Cămunul Fericitilor” întocmai ca fratele lor mort. Însă Damian era singurul care „îi înțelegea exaltările și viziunile mistice care îl făceau să fie mereu diferit de restul călugărilor și poate tocmai de aceea disprețuit sau invidiat și considerat cam lunatic” și de aceea a considerat că nu mai e cazul să le mai spună și el ceva: „Deocamdată, să ne oprim aici și fiecare să meargă a cugeta la lucrurile petrecute...”

Cugetarea lui Damian se transformă într-un vis, iată că primul vis din roman nu este al lui Antim ci al lui Damian: „Se trezi înotând într-un râu întunecat, pe care curgeau sloiuri albe ca sarea; cu toate

acestea, apa i se părea caldă, dar curentul era atât de rapid, încât nu se putea împotrivi dacă ar fi dorit să iasă cumva la mal... Atunci, venind de jos, prin irizarea apei, întâlni chipul cu privirea albastră al lui Antim, care îi zâmbi. Era parcă mai blând și mai frumos decât îl știa el."

Pe parcursul derulării acțiunii romanului, Damian devine protagonistul unei „odisei terestre” cum spune Daniel Onaca. El îl urmează pe Antim și-i împlinește acestuia visul.

La primul popas, în acel „Că-tun al Fericiților”, bătrânul călugăr Damian întinerește și devine Isus fără să știe, fiind îndrumat într-un labirint oniric de către tânărul Antim, mort în trup dar atât de viu și prezent pe tot parcursul călătoriei inițiatice a lui Damian-Iisus. În periplitul său, va fi însoțit de cele

douăsprezece personaje devenite apostoli într-un mod la fel de misterios și surprinzător (simbolistica cifrei 12 va fi folosită și la structura romanului).

Trecerea prin alte dimensiuni se face natural, spațiul, timpul și chiar regnurile se întrepătrund; revenirea la grija față de natură și animale, propăvăduită blând de către Damian și însoțitorii lui, le aduce oamenilor alinare și bunăstare. Transfigurarea cea mai spectaculoasă se manifestă însă atunci când oamenii se întorc unul spre altul și se sprijină reciproc, oferindu-și înțelegere și iubire.

Misiunea dată lui Damian de către Antim e pe sfârșite, „apostolii” sunt readuși în punctul de pornire unde își recapătă identitățile de dinainte de tranșă, dar cât de mult transformați. Sunt capabili acum de sacrificiul

suprem, acela de a-și periclita viețile salvând de la incendiu pe tinerii dintr-un club (vezi *Colec-tiv!*). În mod rotund – romanul are în mod simbolic 12 capitole – incediuul final face trimitere la arderea pe rug a lui Iisus de către Marele Inchizitor.

Eleanor Mircea reușește să risipească întinericul pe parcursul acestei povestiri prin știința de a aduce în fața noastră o construcție inedită, cu multe planuri care alunecă unele în altele în timp și spațiu, cu personaje atent conturate și individualizate, cu un limbaj care evocă atât evul mediu cât și perioada prezentă, cu o fină ironie care salvează descrierea întâmplărilor de patetism. Acestea toate sunt posibile datorită talentului de narator al autoarei, căreia îi prevedem o carieră îndelungată în scrierea de romane.

De câte ori...!?

(urmare din p. 48)

Câte frământări n-or fi curs la ceas târziu de noapte, câte povești nu s-or fi depănat în iernile geroase, la cântecul sfârăitului de fus de pe caierul cu pozdări, când lemnele se împuținau și iarna nu se mai găta...! Aici, în noapte, între pereții scunzi ai căsuței... De câte ori „oare”, în patul jos, cu strujacul din paie, nu și-au hodinit ciontele și frământările trudei... De câte ori, Doamne!

Între brațele vâruite se ascund povești ce cântă agale despre lompă din grindă și despre trosnetul gătejelor din cuptor, despre cântecul cocoșilor la ceasul dimineții. Aici, odată, se trăia bucuria sărbătorilor... în micul, mare univers al căsuței se slobozea din tindă sau de la fereastră glasul corinzilor... Ei, dar câte ar mai avea de grăit în tăcerea lor... valuri peste valuri de povești.

Așa a trecut căsuța prin vreme, crescând generații la umbra nukului din ocol și la răcoarea fântânii cu zvârdină... Între un răsărit și un asfințit de soare, aici a curs viață... de la un mnijit de ziuă, când zorii dimineții și-au desfăcut pleoapele, și până la ceas de seară, când stelele cerului și luna au ieșit să vegheze somnul nopții... aici a curs viață... Liniștit sau învolburat... domol sau în vâltori, „dar” au curs fuioare de viață...

Îți scapi nostalgic și melancolic sufletul încărcat de povești în petecul de palmă al amintirilor, cernut de propria sită a minții... îți pierzi privirea prin fereastra mică și din dealul cu brazi te privește bătrâ-

na biserică de lemn... Oare de câte ori ochii casei nu i-au privit chipul și nu i-au ascultat clopotul chemării către rugăciune...? Și, în călătoria mea imaginară printr-o lume posibilă, ascult cum curge peste mine adierea trecutului și mă acoperă... în glas de bătrân clopot și într-o apăsătoare tăcere a semnelor de întrebare... De câte ori, Doamne?! ... De câte ori?

Se stinge încet în tăcerea locului... a timpului... a oamenilor... în tăcerea neputinței... și prin ea... o lume! ... o ultimă pagină scrisă de acea lume! Am făcut cărări către acolo, bătucite de dorințe și chemări, dar le-am strâns apoi într-un pumn de poveste... cea a neputinței.

Fragment din cartea „Voivodeni – o poveste de suflet și dor”.

Adela PONORAN

Misterul lumii

Supremă zeitate cu mersul mlădios,
Mă îmbăiez în lapte din căile lactee,
Și-n străluciri de fulger. Am fiecare os
Cioplit din raza lunii în trupul de femeie.

Doar îmi ridic piciorul și-ntregul burg tresare,
Plimbarea mea cetatea o transformă:
Trotuarele revarsă, unduitor, covoare,
Iar geografi mirați privesc hărți fără noimă.

Vitrinele-mi reflectă distincția firesc,
În gene mi se-adună culoarea dimineții.
Prin râsul meu energic copacii înfloresc –
Mă conturează-n taină pictorii și poeții.

Se luminează strada când pașii mei desprind
Grădini de trandafiri din grațiosu-mi umblet.
Pe tocuri, cuceresc orașul de argint –
Misterul lumii-ntregi îl țin ascuns în zâmbet.

Îmi mișc cu grijă capul, să nu-mi pierd diadema
Pe care-o port în mine numai eu, suprema.

Cubism

Desprinși abil prin rătăcirii originare
Din care iad și rai își iau puterea,
Deschidem elegant noaptea în care
Suntem doar, ancestral, bărbatul și femeia.

Tăcerile se sparg în discordanță,
În cioburi revărsându-se deplin.
Neașteptat, de gene mi se-agață
Penumbrele cu muzica tăiată fin.

Împinsă-n promisiunea altei zile,
Spre muchia luminii mă încumet.
Faci delicat, în tonuri dificile,
Un pas spre mine, o fereastră ca un zâmbet.

Și dansul se transformă-n ritm sublim
Într-un poem urban în care ne iubim.

Aroma

Ne întâlnim aiurea, atrași de zbor lăuntric.
Brutal de calendare, de zodii eu mă rup.

Când, rezemat de mine, m-arunci în întuneric,
Frenetic simt că viața se răzvrătește-n trup.

Ne războim agonice în zbatere prelungă –
Departa ca tratate de pace să se-ncheie.
Razele lunii-mi tatuează tâmpla stângă,
Mâna ta modelează trupul de femeie.

Ne risipim iubirea – miracol pământesc –
În nopțile păgâne, în dimineți cuminți.
Iar gustul tău, privirea ta le regăsesc
În aroma târzie-a cafelei fierbinți.

Grădinile de fluturi

Iubirea mea-i vaporul cu nordul compromis,
Cu ancora pierdută, purtat în larg, departe.
În noaptea fără lună săgeata și-a trimis
Arcașul despărțirii, rănindu-mă de moarte.

Descopăr, uluită, un univers schimbat,
Trasat în hărți stupide cu granițe răzlețe
În mersul meu prin ploaie, desculță, când străbat
Grădinile de fluturi placate cu tristețe.

Durerea mea-i vâltoare năvalnică, fatală
Izbindu-mă turbată cu forță de balaur.
Mi-așez cu grijă masca cu zâmbetul de gală
Și lavă clocotește în pasul meu de aur.

Mă-ndepărtez de tine cu-n aer vehement,
Ți-arăt indiferență. Dar te iubesc dement.

Paradis

Întinsă peste valuri, cu noaptea-n ochi, amestec
În ceasul de mătase cu mecanism ciudat,
Cascadele cuprinse-n sclipirea unui cântec
Pe care, neștiind că te-auzeam, l-ai fredonat.

Aștept tăcută zorii – lumini și neastâmpăr,
Deși-ntre anotimpuri este târziu acum.
În părul meu plutește aroma unui măr,
Simt agățat de buze sărutul tău de fum.

M-ai blestemat, sfânt fără sărbătoare
Din paradisul însemnat de-ntunecare,
Și m-ai sortit să te iubesc înverșunat.
Până la capăt. Nu mai am scăpare.

Alexandru JURCAN

Poate un fluture

Azi dimineață m-am trezit
cu sufletul tău în palmă
am știut că are nevoie de mine
sau de lumina cernută prin geamuri
ori poate un fluture de noapte
și-a pierdut visele argintii
încă mai țin palma deschisă
să te obișnuiești cu chipul meu dinafară
brăzdat de ploile nevăzute ale îndoiei.

Spre insulă

Lângă tine
pacea pământului îmi coboară
în sufletul însetat
fluviile își domolesc curgerea
ploile cântă simfonic
din ochii tăi vin raze albastre
te transformi în piton regal
să-mi domolești zbaterea
doar tu poți opri ceasurile lumii
să înotăm în uitare
spre insula noastră
pătată cu veșnicie...

Singura victorie

Spaimele mele au îmbătrânit
au spinări scheletice
uneori verzui
aidoma ierburilor unde se ascund
nu le mai hrănesc cu nopți insomniace
cu perne umede de dureri nerostite
le las în voia valurilor
a domnului
a plecărilor fără întoarcere
disparația lor ar însemna
singura mea victorie terestră

Zbor înalt

Îți suni prietenii
să verifici dacă ești viu
așa te-a învățat poeta Laetitia
între două poeme însângerate
singurătatea ți s-a încovoiat
ușa a intrat în zid
afară sosesc ploile de rugină
totuși niciodată
zborul păsărilor
n-a fost mai luminos.

Parodie de Lucian Perța

Alexandru Jurcan

Zbor înalt

(din **Caiete Silvane**, octombrie 2018)

L-am sunat pe prietenul Hoblea
la redacție să verific
dacă au ajuns versurile mele
și mi-a spus
că sunt foarte înalte
și că, citindu-le, i-au produs
o rană albastră și alte
119 transformări emoționale.
De acum niciodată
n-o să-mi mai las fantezia
să fie așa de înaltă!

Solilocvii inutile

Ioan F. POP

Ni se tot spune, într-un mod greu de înțeles, că acolo unde nu poate reuși Viața, va reuși Moartea în numele ei. Cum acest lucru nu poate fi verificat, nu ne rămîne decît să credem sau să ne îndoim după posibilități. Căci moartea nu prea lasă nici o viață total indiferentă, după cum nu o poate salva de la disperare și non-sens. E greu de acceptat faptul că actul creațional se poate motiva ultimativ cu totala sa destrucție. Oricîte volute teologico-dogmatice s-ar exersa, problema învierii după moarte rămîne una inconceptibilă în registru uman. Doar un imaginar torturat de propria sa limită poate născoci o viață *născută* de moarte. Nimic, nici chiar idealitățile cele mai pure, nu ne pot scoate din datele umanului. Omul nu poate rămîne om decît în perimetrul acestor premise. Datele s-ar schimba dacă divinitatea ar putea fi certificată și din afara umanului. Căci nu e suficient să-ți motivezi credința doar prin cuvintele care o pot exprima. S-ar putea ca moartea să promită doar viața de apoi a inexistenței, una în care să fie prezente doar absențele noastre. Totuși, mai bine să trăiești cu iluzia stimulativă a vieții de apoi decît să o sfîrșești, benevol, cu certitudinea deprimantă a celei de acum.

*

Să ai mintea ticsită cu nimicuri, doldora de stupidenii și amănunte inutile și să nu fii în stare de un raționament minim, de o simplă conexiune logică, de un vag exercițiu sintetic – ce bătaie de joc a sorții! Să-ți bubuie capul de turpitudini și să nu te viziteze nici din eroare vreo idee – ce ironie existențială! Să ai toate datele umanului și să evoluezi în inuman – ce amăgire creațională! Să te revendici de la dumnezeire și să te comporți ca o bestie – ce dramă umano-divină!

*

„Cum intră spiritul în lume?” Cînd liber, cînd prin efracție, cînd entuziast, cînd posomorît, cînd înălțător, cînd de neînțeles... Dar spiritul intră în lume doar în măsura în care lumea se lasă iremediabil cucerită de el. În rest, își vede de posibilitățile lui ne-lumești.

*

Să poți înțelege și analiza spiritul cel mai rafinat, ideile cele mai profunde, dar să nu poți decela bădărană patibulară, mitocanismul agresiv – o mare nedumerire, nu doar filosofică, ci și strict existențială. Cum se poate ca inteligența să nu poată detecta imoralitatea, ba chiar poate conviețui fratern cu ea? Cum poate conlocui, nonconflictual, în ființa cultivată un caracter infect? Mai mult, cum poate spiritul să potențeze conștient, fără remușcări, impertinența și

țopîrlănișmul, manifestările cele mai abjecte? Finalmente, cum putem fi oameni *deplini* cu comportament de dobitoace, cum putem evolua, cu tot discernămîntul, ca „acrobați ai nerușinării”? Mă deprimă și mă descumpănește răutatea și ticăloșia oamenilor de o oarecare inteligență, faptul că vor să devină „latri-nele sufletului”. Nu credeam că anumiți inși care pretind că înțeleg cîte ceva din lumea aceasta se pot manifesta ca niște ghiolbani, ca niște ființe nevertebrate. Nu credeam că morbul invidiei și al *thymos*-lui poate merge pînă la comiterea directă și conștientă a răului. După cum tot nu-mi vine să cred că o brumă de cultură poate să nu lase nici cea mai vagă urmă morală. Pentru aceeași culpă venială sau gravă, un om instruit este de două ori condamnat. Oamenii morali nu prea simt nevoia să dea lecții de morală, imoralii, în schimb, nu se pot abține să nu dea.

*

Cu adevărat, noi nu putem pune o întrebare decît în măsura în care avem parțial intuiția unui răspuns. Căci putem pune întrebarea doar în limitele categoriale ale unui răspuns. Din exterioritatea totală a unui răspuns nu am putea pune nici o întrebare. Nu ne putem întreba nimic despre ceea ce nu știm nici măcar aproximativ. „Dacă însă înțelegi faptul de a întreba ca fiind într-un raport necesar cu obiectul întrebării, faptul de a întreba devine identic cu a răspunde” (S. Kierkegaard). Ca să putem pune o întrebare, noi trebuie să știm cîte ceva despre ceea ce nu înțelegem. Interogarea trebuie să se manifeste într-un cîmp al pre-înțelegerii. După cum răspunsul nu se poate formula decît în temeiul *înțele-gător* al întrebării. Cu adevărat, nu merită puse decît întrebările care nu au, aparent, răspuns. Poate că acel sihastru care alerga prin deșert strigînd că are un răspuns, căutînd pe cineva care are o întrebare, nu trebuia să se interogheze decît pe sine însuși. Căci răspunsul putea să nu fie decît o altă formă a întrebării.

*

Pînă la o anumită vîrstă, imaginarul era singura realitate cu care operam, singura cale de a descifra cît de cît lumea înconjurătoare. În afara lui, totul mi se părea fals și accidental, concretețea zilei nefiind decît o eroare pe care o emenda prompt misterul nopții. Acestui imaginar cultivat în lungi meditații pastorale îi datorez înclinația de a mă pierde în vraja cărților, apoi în fascinația devoratoare a cuvîntului smuls din capcanele tăcerii. Cu alte cuvinte, am căpătat de timpuriu un acut simț al irealității. Totul a pornit de la primul meu pedagog – singurătatea.

Rescrierea unei drame în chip de labirint

Geo VASILE

La patru sute de ani de la moartea lui Shakespeare, istorica Editură Hogarth Press, fondată de Leonard și Virginia Woolf, care azi face parte din Grupul Penguin Random House, lansează o colecție de opere shakespeariene rescrise de faimoși autori contemporani. Noi ne vom referi la Jeannette Winterson care prin cartea sa *O paranteză în timp* (Humanitas Fiction, 2016, 240 p.) reimaginează celebra „Poveste de iarnă”. „Am rescris această dramă de Shakespeare fiindcă de mai bine de 30 de ani o simt în chip intim că-mi aparține”, ne previne Winterson în epilogul romanului. Un roman seducător ca edificiu epic în chip de labirint, impecabil tradus de Vali Florescu. Acțiunea marelui dramaturg este transferată în insule-fantezie cum ar fi Sicilia, sau în țări precum Boemia, un topos născocit a fi în sudul Statelor Unite, populat de negri și mexicani. Londra însăși găzduiește o parte din poveste.

Autoarea nu are nicio rețineră în a introduce realități actuale și personaje, exponente ale lumii finanțelor sau video-jocurilor. Anacronisme ce nu deranjează, căci nu există autor mai universal decât autorul lui „Hamlet”, iar naratorul se adaptează la toate epocile, la toate teatrele. În special datorită regiei fabuloase a unei mari scriitoare britanice contemporane (n. 1959 la Manchester, stabilită la Londra după o viață tip *self made man* și absolvirea unor cursuri de literatură engleză la Harvard, inaugurează o prodigioasă parabolă de prozatoare multipremiată; după debutul din 1985, cu „Portocalele nu sunt singurele fructe”, urmează „Pasiunea”, „Sexul cireșilor”, „Scrie pe trup”, romanul ce a făcut-o celebră, etc.).

Poate fiindcă conceptul însuși de contemporaneitate e ambiguu în literatură: toți autorii mari sunt antici, toți anticii sunt contemporani. Iluminant din acest punct de vedere este sinteza concludivă a „Poveștii de iarnă” la care ajunge Winterson: ea

nu ar fi nici mai mult nici mai puțin decât un „Otello post-freudian”.

Povestea pierde astfel orice semnificație. Singurul lucru care contează este timpul, ceea ce e cu totul altceva. Nu e prima oară când Jeannette Winterson revizitează un clasic, căci mai mereu a reinterpretat mituri și basme, inclusiv episoade biblice. Creativitatea sa este extrem de originală, am zice devastatoare, reușind să anuleze fruntariile dintre literatură și scriitură. Vocile trecutului se aud simultan cu fluxul verbal prezent al romancierei. Ele revin impunătoare în paginile sale, metamorfozate.

Așadar, să urmărim povestea rescrisă de autoarea britanică în cheia actualității. Dacă în „Poveste de iarnă” regele Leonte își acuză pe nedrept nevasta, pe Ermione, de infidelitate, și-i înstrăinează copila abia născută, Perdita, considerată bastardă, în acest roman un pianist negru, Shep, găsește o fetiță nou-născută, într-o nișă pentru copii abandonati a unui spital din Boemia, și o valioară. Decide să le păstreze. Timp în care de partea cealaltă a lumii, la Londra, afaceristul fără scrupule Leo Kaiser, crezând că soția lui îl înșală cu cel mai bun prieten, face apel la grădinarul său mexican să-l descotorosească, contra unei imense sume de bani, de pruncul abia venit pe lume. Grădinarul va fi urmărit de niște briganzi spre a-l jefui. Nu vor reuși decât să-l ucidă, nu înainte ca acesta să fi pus pruncul în locul salvator amintit. Shep va fi spectatorul acestei scene și preia fetița, alias Perdita. O reelaborare totală ce garantează interesul cititorului și al romanului. Lăsând deoparte nume, locuri sau întâmplări izolate, am putea recunoaște totul sau nimic, dacă nu am cunoaște originalul. Regăsim gelozia, redempțiunea, natura îndurătoare și eliberatoare a timpului.

Dar în prim-plan se află Perdita, copila abandonată, de la care totul pleacă și revine, chiar dacă sub altă formă. Timpul poate fi recuperat.

Ceea ce a fost pierdut poate fi regăsit... Premiera piesei „Poveste de iarnă” a avut loc în 1611. A trebuit să treacă 300 de ani pentru ca știința psihanalizei să ne facă să înțelegem că trecutul ipotechează viitorul și că poate fi răscumpărat.

Bazându-se pe precedentele reușite epice ale rescrierii textelor shakespeariene, de către Tracy Chevalier (Otello), Jo Nesbo (Macbeth), Margaret Atwood a rescris „Furtuna”, Anne Tyler „Scorpia îmblânzită” etc., Winterson rescrie „Poveste de iarnă”. Interquel, reebot, remake... Oare ce se întâmplă cu literatura, de unde această obsesie a jocurilor cu ceea ce deja există? Să ne suspectăm că am pierdut capacitatea de a inventa sau chiar am început să credem că e deplasat să creăm ceva din nimic. Că e mult mai elegant și mai cool să omagiem, să cităm, să compunem variațiuni pe o aceeași temă. Nimic din toate acestea!!! Narațiunea s-a bazat dintotdeauna pe cărțile care au precedat-o. Jane Auste, Dante, Pinocchio, Don Quijote... marile povești ale lumii au dintotdeauna fii, nepoți, părinți. Unii mai depărtați, alții chiar tangibili, declarați în unele cazuri. Ca de pildă Foe, romanul lui Coetzee. Cui îi mai pasă de unde provine o anume poveste, dacă e bine scrisă? Realitate, imaginație, narațiuni deja scrise constituie un material la fel de funcțional și demn.

(continuare în p. 26)

„Am un vis”*

- într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini (VIII)

LÁSZLÓ László

Am un vis, și anume că într-o bună zi, românii și maghiarii se vor cunoaște mai bine și se vor respecta, cum se cuvine între vecini – pentru că, în contrast cu aparențele, sunt mult mai multe lucruri care ne leagă. Doar să vrem să facem pași de apropiere, doar să vrem să ne ascultăm, doar să vrem să ne înțelegem. „Sine ira et studio.” (Tacit)

Premise:

Relațiile româno-maghiare în Anul Centenarului sunt destul de tensionate. Sper ca, prin aceste rânduri, să nu sap șanțuri între români și maghiari, ci poate să ne apropiem. Poate să ne cunoaștem mai bine...

Fiind profesor de istorie, cu anumită experiență, și unul care dintotdeauna am fost adeptul conviețuirii, cunoașterii și respectului reciproc dintre români și maghiari, în Ardeal, în România și în Europa, consider că nu trebuie să tac, ci să spun ce am de spus. Pentru că am un vis...

Trecând în revistă istoria comună, avem câteva puncte care pot reprezenta elemente (sau „muniție”) ale conflictului și care în loc să contribuie la mai multă înțelegere, ne pun față în față pe noi (românii și maghiarii), în loc să ne apropie. Însă depinde de noi: căutăm motive de ceartă și harță sau punți și paliere comune. (Cine noi? Noi, românii și maghiarii, maghiarii și românii, aici și cât de curând.)

Cu prezentarea selectivă și pe alocuri subiectivă a istoriei comune, am ajuns în secolul al XIX-lea. Secolul în care a avut loc revoluția de la 1848-1849, care pe lângă efectele pozitive – eliberarea și împroprietărirea iobagilor, abrogarea privilegiilor feudale etc. – datorită aplicării politicii vieneze de „Divide et impera”, a înrăutățit mult re-

lațiile româno-maghiare. (Chiar cu efecte ce se simt și în secolul XXI.)

Acum însă aș dori să vă spun despre o persoană, despre care s-au născut legende, despre care s-au scris romane și piese de teatru, despre „Doamna Moților”, Varga Katalin, mai cunoscut pentru cititorii români, sub numele de Ecaterina Varga sau Doamna Catalina.

Ecaterina Varga, „avocata” cauzei moților Viața Ecaterinei Varga (1802 – cca.1858)

Tinerețea și peripețiile cauzei proprie în fața birocrăției

S-a născut în anul 1802 în satul Hălmeag (Halmágy), care se găsea atunci în scaunul săsesc Rupea (acum în județul Brașov.) Se trăgea dintr-o familie de mici nobili, care trăiau la fel ca și țărani, cultivându-și singuri pământul. Familia era de religie luterană, și de etnie maghiară, dar trăind într-o zonă mixtă, ea încă în tinerețe a învățat limbile română și săsească.

Deoarece a rămas orfană din copilărie, a fost crescută de o mătușă, (sora mamei sale). A absolvit câteva clase în limba maternă în școala evanghelică din satul natal. În adolescență și în tinerețe a slujit în Rupea și în Sibiu, unde și-a perfectat cunoștințele sale de limbă germană, învățând și scrisul în această limbă.

Trecută de 20 de ani, familia și comunitatea a convins-o să se căsătorească cu un rotar văduv din localitate care avea și doi fii. S-a conformat cerinței, s-a căsătorit, i-a crescut pe băieții soțului, dar împreună nu au avut copii.

Cât timp era căsătorită, împreună cu soțul s-au apucat de afaceri cu cânepă, care era materie primă

căutată, din care meșterii fabricau funii. Afacerea a mers destul de bine la început, până ce nu au început să vândă marfa unor meșteri brașoveni pe credit. Deoarece partenerii de afaceri nu și-au achitat datoriile la timp, familia a început să aibă probleme materiale, intrând aproape în faliment. Cum necazul nu vine singur, problemele financiare au condus și la probleme familiale, s-au stricat relațiile cu soțul, cu rudele care au acuzat-o că ea ar fi de vină pentru problemele ivite.

Văzând că nu poate recupera datoriile pe cale amiabilă, pe dă-tormici i-a dat în judecată în fața scaunului judiciar din Brașov. Însă din cauza procedurilor de târăgă-nare a instanței și a unor chichite avocățești, Ecaterina Varga nu a primit o soluție de la tribunalul din Brașov. Fiind din nou în impas, a fost sfătuită de unele cunoștințe să se adreseze direct împăratului de la Viena, deoarece se zvonea că el este bun și corect și rezolvă drept cererile solicitanților.

Înainte să pornească în audiență cu jalbă la împărat, și-a încheiat socotelile pe plan local: a divorțat de soțul ei în fața scaunului eparhial evanghelic. (Conform legislației în vigoare, dacă părăsea căminul familial fără divorț, putea fi adusă înapoi cu forță la cererea soțului.) Și-a vândut moștenirea părintească, din care a achitat datoriile avute la unii creditori, și cu restul banilor rămași a pornit la drum practic pe jos spre Viena. Un asemenea drum dura cam o lună și ceva.

La curtea din Viena, încă din timpul împăratului Iosif al II-lea exista procedura ca celor ajunși acolo și care aveau o plângere împotriva oricărei instituții din imperiu, să aibă la dispoziție scribi ai

curții. Aceștia pe gratis le scriau, le formulau plângerile, ca oamenii să fie scutiți de plata unor avocați sau juriști, care profitau de naivitatea celor din provincie.

În vara anului 1839 doamna Ecaterina a ajuns la Viena, și-a predat plângerea sa și aștepta pentru soluționare. Cancelaria Aulică Transilvană (cu sediul în capitala imperiului) a prelucrat plângerea și pe data de 1 august 1839 a trimis o decizie la Guberniul Transilvaniei cu sediul la Cluj (împreună cu copia cererii originale). Decizia dispunea ca Guberniul să ordone tribunalului brașovean să dea o rezoluție și să dispună executarea sentinței respective. Însă instanța din Brașov tot a târăganat luarea deciziei, și încă în luna noiembrie Ecaterina Varga se află la Viena. Văzând mersul greoi al soluționării, mai depune o nouă plângere în octombrie. Deoarece nu mai are bani din ce să trăiască în capitala imperială, în luna următoare printr-o altă cerere adresată împăratului, solicită împăratului bani, ca să poată să se întoarcă acasă. Pe 21 noiembrie i se răspunde că nu sunt fonduri pentru ajutorarea solicitanților.

Fără o soluție favorabilă și fără bani, nu știm în ce condiții, se întoarce către casă, dar nu la Hălmeag se deplasează, ci la Cluj, unde este sediul Guberniului. În februarie 1840 era deja la Cluj, unde depune o cerere prin care să urgenteze soluționarea cauzei sale. Guberniul transmite magistraților brașoveni din nou să soluționeze cauza doamnei. Se pare că urgenteria e fără succes, deoarece în primăvara anului Ecaterina Varga ia din nou calea Vienei, pentru că magistrații brașoveni contrar dispozițiilor primite de la Viena prin Cluj, nu dau niciun fel de soluție.

Ajunsă din nou în capitala imperială, depune personal cererea și cancelaria vieneză pe 21 mai din nou dispune ca Guberniul să transmită mai departe la Brașov dispoziția de soluționare a cauzei. De data aceasta reclamanta (ca să

folosim un termen juridic modern adecvat) a stat doar cinci săptămâni la Viena, și pentru reîntoarcere, iarăși a solicitat bani pentru, drum, dar tot degeaba. Nu știm în ce condiții s-a putut întoarce din nou în Transilvania...

Guberniul dispune în luna iunie ca tribunalul din Brașov să soluționeze cauza, dacă până atunci nu a făcut-o. Și Ecaterina Varga este înștiințată ca să facă demersurile necesare evidente. Instanța din Brașov, doar după o lună și jumătate răspunde Guberniului cu maximă rea-credință: Judecătorul districtual scrie în răspuns, că de mai multe ori a anunțat-o pe petenta E. V., ca să prezinte în fața instanței actele doveditoare despre datoriile în cauză, că doar pe baze acestor acte poate dispune executarea silită. Acest lucru nu corespunde adevărului, deoarece judecătorii brașoveni erau deja în posesia actelor solicitate: le-au primit împreună cu prima adresă trimisă de la Guberniu. Tot în acest răspuns judecătorul o caracterizează pe Ecaterina Varga, ca o „reclamantă neastâmpărată-recalcitrantă”.

În timp ce instituțiile transilvănene poartă corespondența în cauză, Ecaterina Varga ajunge înapoi în Transilvania, și are intenția să meargă la Brașov, ca să încaseze banii de la datornici, pe baza soluțiilor dispuse de la Viena și Cluj. Însă ajunsă la Arad, se răzgândește, nu se duce la Brașov și spre meleagurile natale, ci o ia spre nord spre Cluj, unde este sediul Guberniului.

Întâlnirea Ecaterinei Varga cu moșii nedreptățiți

Cum s-a deplasat de la Arad spre Cluj, undeva pe drum s-a întâlnit cu câțiva moși din Buciumi (Alba), de la care a auzit despre necazurile lor în procesul cu fiscalul (cu statul). O mare parte din zona locuită de moși (deci din Apuseni) era constituită în domenii miniere ale statului austriac administrate de fisc.

În calitatea lor de iobagi ai statului, moșii aveau unele obligații

față de stăpânire, constând în cărare, zile de robotă la tăiat și transportat lemne, la minerit etc. Dar aveau și unele drepturi („privilegii” în limbajul vremii), ca de exemplu de a tăia și valorifica liber lemne din păduri, de a fabrica și comercializa anumite obiecte din lemne (șindrilă, butoaie, cherestea etc.) și de a defrișa anumite zone împădurite, pe care apoi să cultive strictul necesar traiului zilnic. De asemenea puteau comercializa fără piedică băuturi spirtoase și aveau liber la pășunat. Cum statul austriac centralizator dorea să-și sporească încasările, obligațiile moșilor au crescut, iar drepturile lor au fost limitate. Pe lângă faptul că ei trăiau pe domeniul statului (statul fiind proprietar, moșier pe acolo), deoarece zona se afla în zona administrativă al comitatului Alba, ei erau supuși și autorității comitatului.

Până la 1820 moșii din trei sate, Bucium-Sat, Cărpiniș și Abrud-Sat, erau scutiți de robota datorată de iobagi, fiind mineri liberi cu anumite obligații în acest sens. În urma unui proces nedrept, chiar abuziv, ei au devenit iobagi, și obligați să slujească conform uzanței vremii. Sătenii însă nu s-au lăsat, au continuat să-și caute dreptatea lor în instanță, dar au și recurs la unele încercări de nesupunere, de rezistență. Astfel, în 1837, moșii din cele trei sate au încercat să-și facă dreptate, dar împotriva lor a fost adusă armata imperială. Până la urmă ei au fost siliți să plătească despăgubiri, pentru pierderile statului, pentru că o perioadă nu și-au achitat sarcinile față de fisc. Unii dintre conducătorii lor au fost închiși. Procesul celor trei sate se desfășura la tribunalul de la Aiud (Aiudul fiind sediul comitatului). Dar practic era imposibil să câștige procesul, deși aveau dreptate, pentru că funcționarii imperiali și domeniiali recurgeau la abuzuri grosolane, având de partea lor autoritățile și armata.

Trei săteni din Buciumi cum se întorceau de la Aiud, (ori chiar la Aiud după unele surse, în anti-

camera unui avocat din oraș), Ion Șindrilă, Zaharia Stan și Ilie Mocanu în anul 1840, în această situație s-au întâlnit cu Ecaterina Varga și i s-au plâns de necazurile lor. Moții s-au bucurat, că în sfârșit s-au întâlnit cu o persoană care le ascultă plângerile, și care a mai avut o experiență similară, bătându-se cu morile de vânt ale justiției și birocratiei. După procese pierdute și după nedreptățile suferite, moții aveau impresia (și pe bună dreptate) că avocații lor de până atunci i-au trădat, și din acest motiv au avut încredere în femeia care deja de două ori a făcut calea Vienei, în cauză proprie.

Unul dintre liderii moților, condamnat și închis pentru rezistența sătenilor, ulterior a afirmat în fața autorităților (fapt consemnat în mărturie dată), că de ce au angajat-o săteni pe Ecaterina Varga, drept purtătorul lor de cuvânt, „*deoarece precedentii reprezentanți nu au dus la bun sfârșit problema satului, și când armata s-a năpăstuit asupra noastră, ei ne-au abandonat, atunci au angajat-o pe Ecaterina Varga satele, care și-a asumat rolul să fie reprezentant drept al cauzei sătenilor, și că va putea câștiga și procesele, deoarece este umblată și pe la curtea imperială, știe cum se procedează acolo.*” Printre săteni mai circulau și alte știri, sau povești, cum că doamna ar fi fost doica împăratului, cum se întâmplă cu oamenii simpli care au fost înșelați de mai multe ori.

Femeia curajoasă s-a stabilit printre săteni, fiind găzduită alternativ în casele unor lideri ai moților. S-a înțeles cu comunitățile că le va reprezenta în fața autorităților, și în caz de câștigarea procesului, va primi de la fiecare casă câte un forint. Cheltuielile sale și găzduirea în satele se făcea pe contul localnicilor.

Timp de mai bine de șase ani (de la sfârșitul anului 1840 până la începutul anului 1847) Ecaterina Varga a scris și a expediat la Viena mai multe petiții în numele moților, dar s-a întâmplat chiar să ducă

unele petiții personal în capitală. Însă din Viena degeaba primeau răspunsuri încurajatoare, dacă autoritățile locale au sabotat executarea lor și repararea nedreptăților.

Stabilită în satul Bucium, ținea adunări cu săteni, de regulă după slujbele de duminică în curtea bisericilor. Acolo își nota plângerile sătenilor, pe care apoi le cuprindea în petiții trimise la Viena. Se presupune că uneori apela și la avocați, pentru formularea juridică corectă a petițiilor. În urma primei petiții, celei din ianuarie 1841, în anul următor autoritățile comitatului Alba, au trimis la fața locului o comisie, care a confirmat faptul, că cele sesizate de moți, sunt reale. Însă fiscul a sabotat executarea dispozițiilor legale, și au încercat s-o calomnieze și s-o elimine pe femeia considerată rebelă. Timp destul de îndelungat autoritățile o știau ca origine din Ungaria și vroiau s-o expulzeze din Principatul Transilvaniei înapoi în Ungaria, care era stat aparte în cadrul Imperiului Habsburgic.

Oficialitățile au fost neliniștite de activitatea Ecaterinei Varga și o acuzau pe nedrept, ca fiind instigatoare, ori că doar vrea să-i înșele pe moți, și să-i jupoaie de bani, dar nu aveau dovezi. Dintre calomniile, invectivele și „bărfele” colportate despre Ecaterina Varga, niciuna nu s-a dovedit a fi având temei. Dimpotrivă, majoritatea moților interogați pe parcurs, au afirmat că este corectă și se ține de cuvânt. Devenită persoană incomodă, autoritățile au vrut să scape de ea, s-o aresteze și s-o închidă.

Timp de mai mulți ani, eforturile autorităților au fost zădărnice de solidaritatea locuitorilor zonei Apusenilor. Ecaterina Varga își schimba destul de des locuința (adăpostul), care era păzită și de moți.

Văzând starea de fapt și că petiționarii au dreptate, Guvernul a dispus în anul 1844 că solicitarea locuitorilor din trei sate este justă, deci nu trebuie să presteze serviciile pretinse ilegale de către

administrația domeniului statului, doar cele tradiționale și legale. Cu toate acestea statul prin fisc și domeniile aferente, punea presiune pe autoritățile comitatului să nu execute respectivele dispoziții, iar sătenii să fie nevoiți să contribuie cu obligații majorate. (Practic era și o rivalizare și apoi chiar conflict între fiscul imperial și autoritățile locale, și la mijloc au căzut cei mici, adică moții și cu Ecaterina Varga.)

Tot în vara anului 1844, doi dintre capii moților au fost arestați și întemnițați, iar împotriva Ecaterinei Varga s-a emis un mandat de arestare. Semnalmentele ei au fost trimise tuturor autorităților locale din Transilvania, cu obligația de a o aresta și de a preda comitatului Alba. Timp de mai mulți ani însă, mandatul nu a putut fi pus în aplicare, deoarece nu au reușit s-o rețină. Tot în acest an 1844, în urma deciziei favorabile a Guvernului Transilvaniei, sătenii au suspendat prestarea serviciilor ilegale, și în mai multe cazuri au zădărnicit eforturile domeniului Zlatnei (acolo era sediul domeniului fiscului, de care aparțineau minerii din cel trei sate.) Se vroia împădurirea zonelor defrișate și cultivate de săteni, dar moții îndemnați sau chiar conduși de Ecaterina Varga au rezistat încercărilor.

Văzând zădărnicia eforturilor autorităților, precum și din cauza izbucnirii revoltei țăranilor din Galiția, și de frica că exemplul rezistenței legale al locuitorilor din cele trei sate va fi urmat și de alte sate, oficialitățile au recurs la alte mijloace. Știind că moții își ascultă preoții și mai ales pe cei cu rang superior, în vara anului 1846, (cât timp Ecaterina Varga era din nou plecată cu jalba la Viena), din ordinul Guvernului de la Cluj, noul episcop vicar ortodox al Sibiului, Andrei Șaguna, a primit misiunea să meargă printre moți, și să-i convingă, ca ei să reia prestarea serviciilor iobăgești ilegale. Cu tot efortul de convingere depus de prelat, doar cei din Cărpiniș reiau robota, celelalte două sate rezistă.

Ceva mai târziu, tot la insistențele lui Șaguna, celelalte două sate promit că vor relua prestarea serviciilor doar pentru că le e frică de o nouă intervenție a armatei. Însă ei afirmă că au speranțe ca să câștige procesul cu statul, și atunci vor sista definitiv aceste servicii ilegale și abuzive. Ca să dovedească fermitatea lor, în lipsa Ecaterinei Varga, sătenii îl angajează pe avocatul clujean, Alexandru Bohățel.

Arestarea și condamnarea Ecaterinei Varga

În ultimele zile ale anului 1846 Ecaterina Varga se întorce din Viena și informatorii autorităților află că prin Abrud a ajuns la Buciumi. Pe baza ordinului emis de Guberniul Transilvaniei, reținerea ei va fi încredințată vicarului episcopal Șaguna. (Pe 20 ianuarie 1847 va raporta cancelaria vieneză, că a reușit reținerea „rebele”, în ane-xă dăm începutul și sfârșitul documentului publicat în volumul: Varga Katalin pere, (Procesul Ecaterinei Varga), Editura Kirterion, București 1979. Textul e în limba maghiară, așa cum a fost scris de către Andrei Șaguna.)

Mai sunt și alte surse contemporane care descriu reținerea Ecaterinei Varga, de exemplu un pro-topop din Roșia Montana relatează că femeia nu a fost reținută și scoasă din biserică cum relatea Șaguna ca să-și mărească meritele în fața Guberniului. Martorul ocular relatează, că femeia a fost ridicată din fața parohiei, la ceva distanță de biserică, unde au rămas majoritatea oamenilor adunați la slujbă.

Un alt contemporan cu evenimentele, **Iosif Sterca-Șuluțiu** (născut la 1827 în Cămpeni, jurist, tribun, istoric, deputat, președinte al Băncii Albina, vicepreședinte al Astrei), cu două decenii după cele petrecute descrie evenimentele și le publică sub formă de memoar familial intitulat „O lăcrimă fierbinte” în revista Astrei, în „Transilvania”. De aici reproducem două coloane în Anexă, care povestește tocmai arestarea Eca-

terinei Varga. Conform părerii lui Șuluțiu, actul lui Șaguna de a aresta pe Ecaterina Varga, cu asistența autorităților a fost considerat de moți drept trădare. (Și Sterca-Șuluțiu era moț.)

După arestarea ei, Ecaterina Varga este dusă de Șaguna, împreună cu vicecomitele Albei și primpretorul plasei Zlatna la Aiud, unde ea va fi închisă. De la Aiud ulterior va fi transferată în detenție în cetatea Alba Iulia. Doar în 1851, (după sfârșitul revoluției de la 1848) va fi judecată, și pe lângă cei peste patru ani de detenție suferită, va mai fi condamnată la alte trei luni de închisoare, iar după ispășirea pedepsei, trimisă acasă în satul natal cu domiciliu obligatoriu, unde va trăi sub control polițienesc. Va muri la o dată necunoscută, cândva după anul 1852, după unele surse în 1858.

Exemplul eroinei moților și posterioritatea

Cazul Ecaterinei Varga este unul atipic, pentru epoca sa. O femeie singură se luptă cu birocrăția și cu nedreptatea statului feudal. Deși teoretic face parte din categoria socială privilegiată (este din familie de mici nobili), din rândurile națiunilor privilegiate (este maghiară) și face parte dintre religiile „recepte” (= oficiale, că este luterană), totuși este desconsiderată de oamenii legii, de oameni și funcționarii statului. Mai are un alt dezavantaj pe deasupra: este femeie, și conform percepției vremii, în această calitate nu ar trebuie să se amestece în chestiuni publice. Însă ea, ca persoană nedreptățită, este sensibilă și de necazul altora, chiar din acest motiv devine și apărătorul și purtătorul de cuvânt al celor trei sate de moți, deși ei sunt de alt neam, de altă credință și de altă stare socială. Moții au încredere în ea, o ascultă, respectă și evident că o apără și o ajută să se ascundă de oficialități timp îndelungat. Părțile – moții și cu Ecaterina Varga – colaborează bine, contra adversarului comun: nedreptatea.

Autoritățile o vânează fără succes, dar până la urmă găsesc soluția în persoana proaspătului numit episcop vicar, Șaguna. El îi păcăleşte pe conaționalii săi. Și reușește s-o rețină pe Ecaterina Varga, și să o ducă fără întârziere și ezitare la închisoarea din Aiud. În raportul înaintat, Șaguna descrie amănunțit „superiorilor” săi – Guberniului, că a executat sarcina.

Deci și cazul Ecaterinei Varga confirmă faptul că istoria noastră din Transilvania nu se poate reduce simplist la o opoziție, contradicție, de subordonare etc. dintre români și maghiari, dintre nobili și iobagi, cum apare în cele mai multe manuale ori cum se crede în general.

În jurul eroinei noastre, încă din timpul vieții ei s-au creat legende, că ar avea relații speciale în cercurile cele mai înalte, că ar fi agent al unor cercuri liberale, ori ar fi marioneta cuiva și altele. Chiar și autoritățile ardeleni au pornit pe o pistă falsă privind originea ei, că ar fi provenit din interiorul Ungariei, și din această cauză au vrut s-o expulzeze din Transilvania.

După moartea ei, în special în secolul XX, s-au scris despre ea monografii, romane, piese de teatru, și prin anii 1950 s-a făcut și un scenariu de film, dar până la urmă filmul nu s-a realizat.

Și exemplul Ecaterinei Vargea îmi întărește credința că sunt mult mai multe lucruri care ne leagă pe noi, atât în istorie cât și în prezent.

*, *„Am un vis, și anume că într-o bună zi, pe dealurile roșii din Georgia, fiii foștilor sclavi și fiii foștilor proprietari de sclavi vor putea să se așeze împreună la masa fraternității...”* spunea regretatul **Martin Luther King** în 1963, care să mă ierte că-l parafrazez în titlu.

ANEXĂ:

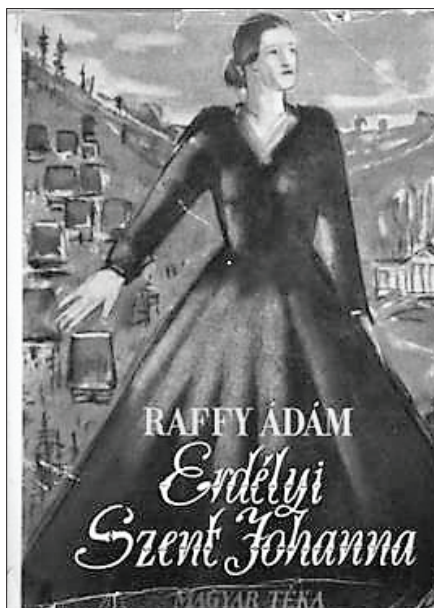
Cu fînituia an. 1846 venindu archimandritulu vicariu Andreiu Şaguna la Abrudu, a petrecutu timpu îndelungatu acolo; ospitalitatea Abrudeniloru au a-trasut simpatiaile ōpelui catra densii. Mai alesu cu tatalu meu a legatu mare cunosciinta; dupa aceea la ocaziune data isi descoperi dorinta sa de a vedē pe Catarina Varga si a o asculta cumu vorbesce. „Nimicu mai usioru decatu acēsta,” fu respunsulu parintelui meu, „cā-ci densa tie ne tōte dōminecele adunare de poporu, dapa-oe le publica inainte loculu adunarei. In diu'a de Apa-botēza va tiēnē adunarea de inaintea besericeii in comun'a Isbit'a." Dupa acēsta au intreruptu conversarea asupra acēstui obiectu, si cātu a mai statu in Abrudu, n'a mai vorbitu despre Catarina Varga.

In 1846, Ianuariu 1847 in diu'a de santa Apa-botēza vicariulu Şaguna si-a luat remasu bunu si s'a dusu din Abrudu. Abrudenii cugetau cā s'au intorsu la Sibiu, in adeveru inse elu a mersu cu vicecomitele G. Pogány dea-dreptulu la Isbit'a, unde era poporulu adunatu in mare numera in beserica, si cari nu incapeau, in giurulu besericeii. Sosindu elu acolo, poporulu i-a facutu locu. Intrandu in beserica, s'a facutu sgomotu, cā-ci toti isi indreptara privirile intr'acolo, intrebandu unii pe altii, cā cine sunt acei straini. Au nu vedeti, respunsera unii, cā acela cu sant'a cruce pe peptu e vladiculu nostru. Dupa-ces esira ōmenii din beserica, vicariulu generalu schimbā cāteva vorbe cu ōmenii, apoi si cu Catarina Varga, care se aflā de faēia, apoi o luā de braēia. Atunci poporulu incepē se si dica: „Uita-uita, vladic'a nostru a datu in vorbe cu dōmn'a nōstra! Uito-uito, au lu-a'to de braēia! Auditi cēi dice, „pofiti dōmna in sania mea, mergemu cu totii la parintele; va fi timpulu prandiului, pofitmu.” Dōmn'a dupa puēina re-

ea vicecomitele cu fratele meu Dionisie, pe cari anume i-a putut vedea cā se lu inotiasca in acelu voiaj, carora nu-mai atunci li-a descoperitu planulu cēlu avea cu Catarina Varga, candu era se plece sanile din Isbit'a indreptu catra Abrudu, va se dica, candu au esita din biserică. Poporulu au aplaudatu, s'a datu la o parte, a facutu locu. — Mei! dara sanile mergu cā fulgerulu, au trecut de cas'a parintelui. Uitati-ve ōmeni buni, dōmn'a nōstra s'a dedicatu in sania, vrea se sara afara, vladic'a o tiene inolestata. Auditi cātu a strigatu: „Nu me lasati, fratiloru!” Tradare! In momentulu acela o resunatu din mii de guri tradare! tradare! Era o confuziune cumplita, unii au fugitu dupa arme, altii dupa calarile lor, altii pe diosn s'au aruncatu dupa sania, dara tōte in desiertu, cā-ci sanile s'au dusu cā fulgerulu, ēra poporulu o remasu uimitu, pareā cā s'ar fi desteptatu dintr'unu visu. Conformu planului facutu mai de inainte, in Zlatna au asteptatu alte trasuri, cu cari au dusu pe Catarina Varga in cetatea Belgradului. Intra adeveru, dēca poporulu infuriatu prindea atōnoi pe Şaguna, era se se intemple unu mare scandalu, elu o patia intocma cum a patit'o Dragosia in 1849 in Abrudu. Poporulu care in anulu armatoriu 1848 a devenitu liberu, a pastratu dolci suveniru dōmnei lor, ēra arestatorului contrariulu. In desiertu spunea poporului ori si cine, cā Catarina Varga n'au avutu influinta asupra eliberarei lor, le diceanu si eu de multe ori, elu inse nu ne credea. — Şaguna n'a a mai cercetatu acei multi clasici, pe cari in totu anulu ii cercetā calatorii dia Anglia, Germania, Francia, Italia etc. Firesce, acestia venia vēr'a, nu la Apa-botēza.

(Va urima).

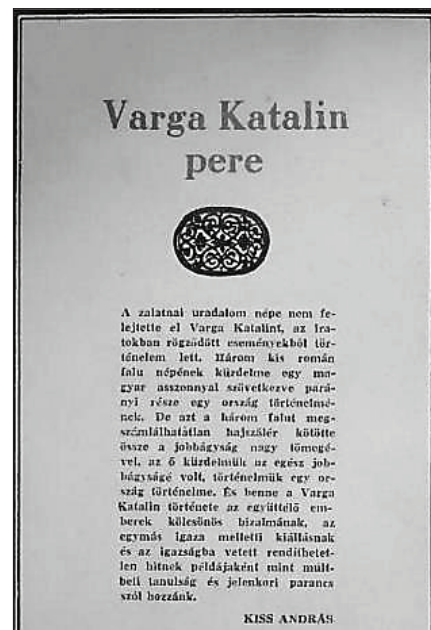
Serialul lui Iosif Sterca-Şu-luŭiu, intitulat „O lacrimă fierbinte”, din revista „Transilvania”. (Fragmentul în care povesteşte arestarea Ecaterinei Varga)

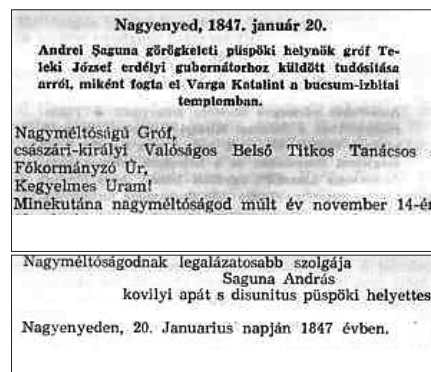
Jeanne d'Arc de Transilvania (roman istoric 1948)

Monografia cea mai completă despre Varga Katalin (1951, în l. magh.)

Procesul Ecaterinei Varga, Bucureşti, 1979 (Volum redactat şi prefaţă de Kiss András)

Raportul vicarului episcopal Andrei Şaguna, către guvernatorul Transilvaniei, din 20 ianuarie 1847, despre reţinerea Ecaterinei Varga în biserica din Bucium-Izbita.

(În l. magh. publicat în volumul de documente: Procesul Ecaterinei Varga)

Rescrierea unei drame în chip de labirint

(urmare din p. 21)

O paranteză în timp, de pildă, cu excepția câtorva ițe supranumerice lăsate în densa rețesătură, e un roman mai mult decât onorabil. Credibil, alert, și de ce nu, pasionant. În lumina geniului profetic al marelui Will, Winterson bate monedă pe inconștient, pe refulare, pe trauma psihică. Dar ceea

ce contează, nu sunt premisele, ci cartea și acea „iertare” finală ce a marcat cele din urmă piese ale autorului „Furtunii”. Ce sosește pe neașteptate și iute, precum o îndrăgostire. Familii ce se reunesc, trădări ce se vindecă, abandonuri ce generează noi iubiri. Obșnuitele sarabande shakespeariene, lovituri de scenă, destăinui. Eroii ce-și întâlnesc fiii fără să-i recunoască,

bărbați ca Leo, atât de vulnerabili, încât sunt capabili să dea crezare unor crize demențiale, deși nefondate, de gelozie, ce le vor ruina viața etc. Winterson stăpânește cu brio tot acest univers compozit în dramatismul său, de vreme ce e de ajuns o clipă să schimbe o viață și e nevoie de o viață pentru a percepe acea schimbare.

Vechi biserici sălăjene salvate

Dănuț POP

Biserica din Gălpâia

Preotul Gavril Câmpeanu și biserica din Gălpâia înainte de mutare

Câteva date referitoare la mutarea bisericii vechi de lemn din Gălpâia la Ciucea, consemnate în documentele de arhivă, au fost prezentate în cartea „Biserică și societate în Sălaj. Protopopiatul Ortodox Românași”, apărută în anul 2002. Am amintit acolo, foarte pe scurt, propunerea preotului local, Gavril Câmpeanu, de cedare a vechii biserici doamnei Veturia Goga, agitațiile provocate între săteni de această intenție, „enoriașii” asal-tând efectiv episcopia ortodoxă de la Cluj pentru a împiedica vânzarea, „fiindu-le frică, să nu vie vre-o pacoste pe comună, dacă o vor depărta”, răspunsul episcopiei clujene, prin care locuitorii satului erau îndemnați ca „fără nicio muștrare de conștiință, să o vândă, pentru că bisericii lor i se dă astfel cea mai mare cinste, ce o poate avea de aici înainte, ca să poată fi reclădită

deasupra criptei unde se odihnește până la judecata cea din urmă Marele Poet al pătimirii neamului nostru Octavian Goga, a cărui înțelepciune va fi veșnic apreciată de toată lumea”, precum și aprobarea finală a Comisiei Monumentelor Istorice de mutare a acesteia, pentru a servi ca „biserică mănăstirească”¹.

Desigur, într-o carte dedicată unei organizații bisericești cu o existență atât de îndelungată, cum a fost protopopiatul ortodox amintit, desființat doar după instaurarea regimului comunist, în anii 1948-1949, despre mutarea unei biserici nu se putea scrie mult mai mult. La fel am procedat și în prezentarea cazului bisericii vechi din Românași, sediul protopopiatului în perioada interbelică, biserică mutată în cele din urmă la Balc, după ce hotărârea consiliului parohial ca biserica veche să se „predea Dlui Iuliu Maniu”, nu a fost aprobată de Episcopia ortodoxă².

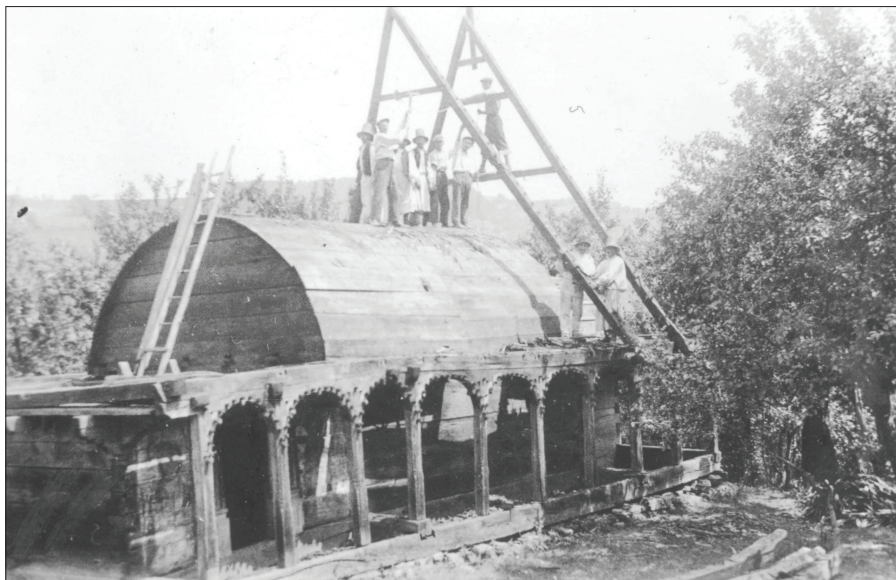
Două sunt principalele surse arhivistice folosite pentru reconstituirea istoriei mutării bisericii din

Gălpâia la Ciucea: fondul Protopopiatul Ortodox Românași și colecția personală Gavril Câmpeanu, ambele accesibile la sala de studiu a arhivelor sălăjene. Despre prima sursă am vorbit deja. Dar și a doua este cel puțin la fel de importantă. Gavril Câmpeanu este preotul de atunci al satului Gălpâia, a cărui viață exemplară a fost, de asemenea, expusă sumar în cartea amintită³.

Înainte însă de a vorbi despre documentele din colecția Gavril Câmpeanu, să redăm și informațiile, puține totuși, care apar, cu referire la mutarea acestei biserici, în lucrarea „Monumente istorice bisericești din Eparhia Oradiei. Județele Bihor, Sălaj și Satu-Mare. Bisericele de lemn”, apărută la Oradea, în 1978: „Strămutarea, în peisajul dealurilor de la Ciucea, a unui locaș de cult din lemn și-a avut în gândul poetului Octavian Goga același izvor ca și duioasele versuri de cântare a bisericuței din Albac – recunoștința față de biserica românilor transilvăneni – loc de mângâiere, de visuri, de nădejdi, și „sfetnic

Biserica din Gălpâia, aspecte din timpul demontării

Biserica din Gălpâia, în timpul demontării

la Ciucea un superb monument de arhitectură țărănească, biserica de lemn din comuna sălăjeană Gălpâia, cu hramul Nașterea Maicii Domnului, construită în 1575. Biserica este construită din bârne de stejar, având acoperișul în două ape, învelită cu șindrilă de brad. Turnul Bisericii - după modelul bisericilor maramureșene - se înalță cu mult deasupra arborilor din împrejurimi. Interiorul Bisericii a fost acoperit cu pictură, din care se mai păstrează doar puține urme⁵.

Gavril Câmpeanu, preotul căruia i se datorează salvarea acestei biserici, și-a început cariera preotească în Gălpâia în 1923. Dar să-l lăsăm chiar pe el să ne prezinte activitatea desfășurată acolo: „Cariera mea preotească, mi-am început-o sub nori negri de aspre încercări ale sorții. Încă nu mă mutasem de la Crasna la Gălpâia, din lipsă de locuință. La o a doua venire a mea după introducere, a venit și soția, ca să vadă satul, biserica, casa parohială, credincioșii și datinile satești ale credincioșilor, doria să petrecem în parohie: praznicul Adormirii Maicii Domnului. Am sosit cu o căruță din Gălpâia trimisă anume după noi la socrii în Zalău. În seara zilei de 14/27 august am făcut slujbele de seară obișnuite pentru marea sărbătoare, iar dimineața frumoasa Liturghie și celelalte înălțătoare rânduieli de prăznuire

bun din veac în veac”, în lupta lor pentru unitate națională. În cel de-al treilea deceniu al secolului al XX-lea, sătenii din Gălpâia, înălțându-și biserica de zidărie, lăsaseră în nefolosire pe cea anterioară de lemn, peste care trecerea vremii nu întârziase să-și pună pecetea. Sfirșitul existenței sale a fost însă preîntâmpinat, căci Octavian Goga o coboară pe valea Almașului și o restaurează în incinta castelului său din Ciucea. Atribuită de tradiție anului 1597, biserica de lemn „din Gălpâia”, afectată poate de reparațiile succesive, corespunde mai degrabă sistemului constructiv al secolului al XVII. Locașul exista în 1733 (...) Podoaba de pictură săvârșită de harnicul zugrav al plaiurilor de obârșie, Ioan Pop, a fost distrusă în vremurile de grea încercare pentru existența însăși a Bisericii. Monument de artă prin sine, biserica de lemn de la Gălpâia a devenit la Ciucea și un adăpost ambiental pentru o colecție de icoane, pe sticlă și lemn” (p. 322), pe Wikipedia: „Biserica de lemn din Gălpâia se află în incinta conacului Octavian Goga din Ciucea din județul Cluj unde a fost strămutată și salvată în 1939, pentru a servi unei mănăstiri de măicuțe. Biserica a fost ridicată cel mai devreme în veacul al 18-lea în satul Gălpâia din județul Sălaj. Biserica se află pe noua listă a monumentelor

istorice sub codul LMI: CJ-II-m-A-07568.02. Tradiția susține datarea bisericii de lemn din Gălpâia din anul 1597. Din punct de vedere formal, construcția se apropie de bisericile de lemn din Sălaj din secolul 18. Inscripția de pe peretele exterior al navei din 1768 datează sau cel puțin antedatează biserica. Biserica a fost adusă de Veturia Goga, soția poetului Octavian Goga, în Conacul Octavian Goga din Ciucea în anul 1939 și refăcută în anul următor pentru o comunitate de maici⁴ sau pe *pagina de internet a muzeului Octavian Goga din Ciucea*: „În 1939, după moartea poetului, Veturia Goga aduce

Biserica din Gălpâia, pregătirea pentru transportul la Ciucea

a Adormirii Prea Curatei. Ziua am petrecut-o cu multă bucurie creștinească, înconjurați de dragostea viitorilor păstoriți, ca pe-nserate să fim martori oculari ai unui groaznic incendiu dezlănțuit peste o bună parte de sat și alimentat de un vânt puternic, care în scurtă vreme a nimicit, nouă zeci și opt de case cu toate anexele lor gospodărești. Între care a căzut jertfă și școala satului. Îngerul deznădejdiei ne îndemna să părăsim locul și pe bieții săteni greu loviți de soartă. Eu însă făcându-mi cruce, repetam cuvintele încurajării: „Nădejdea mea este Tatăl, scăparea mea este Fiul, acoperământul meu este Duhul Sfânt. Treime sfântă mărire Ție! Întărește-mă Doamne întru mare mila Ta și-ntru ajutorul Tău.”

Și am zis preotesei: „Acești bieți și necăjiți oameni, acum au lipsă de ajutori și sprijinitori. După Dumnezeu, cei dintâi suntem noi meniți să-i sprijinim. Deci să nu ne înfricăm și să nu fugim din calea Datoriei.”

„Cu Dumnezeu înainte!” și sătenii m-au urmat în toate.

Am înființat încă în ziua următoare: Comitet de ajutorare a sinistratilor. Am făcut apel prin preoți, prin presă și pe toate căile posibile și imposibile. Am primit bani, lemne de construcție, haine, hrană, etc. S-au reconstruit casele și mai arătoase, s-a rezidit școala și totul a început să meargă în spre frumos și refacere și viață nouă.

Episcopia noastră ortodoxă Română din Cluj, ne-a înțeles starea și necazul, durerea și plânsul. A întreprins o colectă în întreaga eparhie pentru ajutorarea sinistratilor. Și prin secretarul consistorial ne-a trimis rezultatul colectei: 28.075 lei. Despre primire și distribuie vezi art. de ziar și scrisoarea delegatului, de recunoștință.

Însă șirul lung de mari încercări a continuat. În 1924 o secetă îndelungată, care a lăsat colinele și cele două dealuri, scormonite de plugari, uscate și seci. Grindina din 1925, a nimicit întreaga recoltă atunci, când se promitea mai cu

Biserica din Gălpâia, după mutarea la Ciucea

mult belșug. Epidemia între vite (antrasul) din 1926, a cules peste 40 vite mari. Toate ca o pleasnă fără capăt, s-a năpustit asupra acestui sătuleț ascuns între cele două văi ale „Almașului” și „Agriului....”.

Și superiorilor mei le era uneri milă de mine, ce greutăți mă întâmpinau. Așa Prea Cucernicul Păr. Curea, consilier eparhial, îmi recomandă Libotinul din tractul Cetatea de piatră, iar însuși Prea Sfințitul Nicolae Ivan, îmi recomandă Borșa I, „Situația materială îți va fi pe deplin asigurată, și ai un teren frumos de activitate pastorală....”.

Dar eu am rămas locului, hotărât, ca să îndur ori și ce și să fac tot ce se poate până-i voi vedea pe gălpăieni ridicați pe-o treaptă mai sus, pe care blândețele, bunătatea, și hărnicia lor o merită.

Și mi-a dat bunul Dumnezeu bucuria de-a mi se veseli și înălța sufletul, văzând sfințirea temeliei unei noi biserici în cel mai frumos loc din mijloc de sat (...).

Altă bucurie: Prea Sfinția Sa Episcopul Nicolae Ivan mă cinstește cu calitatea de paroh, înainte de a-mi câștiga dreptul.

Din ziua de 9 august 1931 până în ziua de 13 iunie 1938, sfințirea bisericii noi, am fost ocupat cu grija adunării fondurilor și supravegherea lucrărilor de construire (...).

Nu este bucurie mai mare pen-

tru un preot, decât a poposi la umbra bisericii zidite sub păstoria sa modestă, într-un sat sărac.

După sfințirea bisericii, la doi ani am plecat din Gălpâia în Bălan. Cu lacrimi de duioșie, într-o despărțire plângătoare și noi, preot și preoteasă și păstoriții mei, în 17 ani cu mic, cu mare, bucuria mea covârșitoare mi-a fost că le-am lăsat școală și biserică nouă. Durerea mea însă, iarăși a fost, că am lăsat un popor bun, credincios și ascultător, care m-a iubit și m-a prețuit.

O altă bucurie tot de mare preț: cedarea, demolarea și transportarea bisericii vechi de lemn din „Pustă” de la Gălpâia, la Ciucea, unde restaurată și bine îngrijită, străjuiește la mormântul marelui poet și fiu al Neamului – Octavian Goga”.

Dar această ultimă bucurie amintită nu a fost ușor de atins. Adunarea parohială primește, la început, propunerea preotului de cedare a bisericii. Totuși, aproape imediat, unii membri încep să se opună. Îl au în frunte pe epitropul Vasile Trestian. Scriu episcopiei. În urma reclamației primite, episcopia solicită un răspuns din partea preotului. Care vine repede. Gavril Câmpeanu arată că nu înțelege cum pot exista oameni care să se opună cedării bisericii, pentru „un scop atât de mare” și că îl doare că are, în parohia sa, „astfel de

oameni atât de reduși”. Legalitatea hotărârii adunării parohiale e deasupra oricărei îndoieli, ea a fost luată „cu majoritate de voturi zdrobitoare”, scrie mai departe preotul. Iar cei care s-au opus, „Contrarii”, au fost în „număr cu mult inferior”; și „pentru că se zvârcolesc în nebunia nepricepii lor”, ei nu vor reuși să-i zădărnicească „bunele planuri și strădanii întru cinstirea bisericii și a satului”; cere, la sfârșitul scrisorii adresate episcopului, „destituirea celui care s-a făcut nevrednic de calitatea sa de epitrop”.

Preotul Câmpeanu primise, nu cu mult timp înainte, o sumă destul de însemnată pentru repararea acoperișului bisericii vechi. Or, Comisiunea Monumentelor Istorice, cerea restituirea sumei „de lei 10.000 – ce vi s-a trimis ca ajutor pentru reparația bisericii, deoarece parohia a vândut biserica D-nei Veturia Goga, în loc de-a o repara și păstra”. Datată 2 mai 1939, adresa comisiei era semnată de Nicolae Iorga, ca președinte și Victor Brătulescu, ca director general. Preotul o anunță, telefonic, pe doamna Goga, despre această cerere, spunându-i că suma a fost deja dată pentru „șindrila” și rugând-o „să aranjeze această obligație și să

acopere autorizația de demolare și transportarea bisericii la Ciucea”.

Primește, tot atunci, o altă veste, de la nașul său de cununie, Ioan Ciupe, inspector școlar la Dej. Acesta îi spune că a fost la Ciucea, că a văzut locul unde urmează să fie amplasată biserica de lemn din Gălpâia, dar și că „cu durere am auzit vorbind pe Dr. Domșa cu protopopul Ghiurișan – noi trei eram la olaltă – că sătenii de acolo nu vor să o dea. Aceasta este cauza acestor rânduri. Cum se poate un astfel de lucru? Am auzit că voiesc s-o dea cei din Cizer tot din Sălaj. Mijlocește cu sătenii să nu facă un lucru așa de nesocotit, ci chiar din contră, să ofere cu dragă inimă marelui nostru poet biserica lor, ca să fie pomeniți în veci”.

Vin însă, curând, și vești bune. Episcopia ortodoxă română din Cluj aprobă procesul-verbal al consiliului parohial din Gălpâia, din 20 aprilie 1939, concluzionând: „Prin destituirea lui Vasile Trestian din postul de epitrop, sperăm că se va restabili pacea și buna înțelegere în parohie”.

Apoi, tot de la episcopie, i se trimite „spre conformare și luare la cunoștință adresa Min. Cultelor – Comisiunea Monumentelor Istorice nr. 858 din 25 mai crt., în care nu se amintește nimic despre restituirea sumei de 10.000 lei numitei Comisiuni” (posibil, datorită intervenției doamnei Goga, n.n.). Gavril Câmpeanu consemna: „Copie: Nr. 858/1939. La adresa Prea Sfinției Voastre Nr. 2978/1939, avem onoarea a vă face cunoscut că s-a aprobat de Comisiunea Monumentelor Istorice, vinderea bisericii parohiale vechi, de lemn din comuna Gălpâia, jud. Sălaj, D-nei Veturia Goga ca să o reclădească la Ciucea, jud. Cluj, spre a servi ca biserică mănăstirească. p. Președinte Preotul Nicolae Popescu ss” – Cluj, la 1 Iunie 1939. Episcop Nicolae Colan, Consilier Ion Goron, ss secretar eparhial”. Și putea scrie mulțumit: „Cu aceasta s-a încheiat calea frecșurilor, au amuțit gurile contrarilor și s-au încoronat cu

Chipul îngândurat, cu priviri departe în viitorul neamului românesc, al marelui cântăreț al Ardealului, Octavian Goga (imagine și text, din jurnalul lui Gavril Câmpeanu)

succes: Gândul bun, scopul nobil urmărit, strădaniile curate, adevărul și dreptatea”.

Gavril Câmpeanu reproduce, în jurnalul său, corespondența în legătură cu această chestiune, sub titlul „Amintiri prețioase în legătură cu mutarea bisericii vechi de lemn, din Pustă de la Gălpâia - la Ciucea”. O redăm aici, în încheierea studiului ce se dorește a fi continuat cu alte povești ale bisericilor sălăjene ajunse în alte părți de țară și, astfel, salvate de la distrugere:

„Doamna Goga: „Stimate Părinte Câmpeanu, Mă gândesc cu recunoștință la amabilitatea D. Tale și-a oamenilor cu chipul blând de pe plaiurile Gălpâiei, pe cari i-am întâlnit în drumul nostru de astă vară ... În momentul în care frigul ne va îngădui, ne vom ocupa noi doi, D-Ta acolo, pentru desfacerea ei și eu, la Ciucea pentru refacerea acestui sfânt lăcaș, pe care de mulți ani îl doria Octavian... Îți zic un creștinesc Dumnezeu să Te ajute. Cu toată recunoștința Veturia O. Goga. Ciucea 1/XI 1938”.

Îndemn arhieresc: „Iubite Părinte Câmpeanu, Sunt informat că ești în tratative cu dna Goga pentru mutarea vechii biserici din Gălpâia, la Ciucea. Nu mă îndoiesc că ai

*Gardist român.
28 noiembrie 1918 - 25 februarie 1919.*

Gavril Câmpeanu, în Garda Națională Română, în timpul în care se întreaga România

arătat înțelegerea cuvenită față de această chestiune. Sf. Ta și parohia întreagă să fiți mândri că vechiul lăcaș de închinare din Gălpâia va străluci de-acum înainte la mormântul bunului fiu al Bisericii noastre și al profetului unității noastre naționale, care a fost Oct. Goga.

Cu arhieriești binecuvântări. Cluj 7.III.1939, † Nicolae Colan.”

Aprobarea Ministrului Cultelor – Comisiunea Monumentelor Istorie: „Copie: Nr. 858/1939 ... S-a aprobat... vinderea bisericii parohiale vechi, de lemn din comuna Gălpâia, jud. Sălaj, D-nei Veturia Goga ca să o reclădească la Ciucea, jud. Cluj, spre a servi biserică mănăstirească... p. Președinte Preotul Popescu ss”. Cluj, la 1 Iunie 1939. Episcop Nicolae Colan și L. S. Cornelia Ion Goron, (ss) secretar eparhial”.

Doamna Goga: „Stimate Dle Părinte, Am primit scrisoarea D-Tale, care m-a anunțat că demersurile mele la Comisia monumentelor istorice ... s-au acceptat... Te rog să transmiți tuturor care ne-au dat o mână de ajutor, mulțumirile mele. Iar D-Tale Îți strâng mâna cu recunoștință și fii sigur că va veni binecuvântarea și de-acolo de sus, de unde veghează lumina vieții mele. Veturia Octavian Goga ss. 13 VI 1939”.

Doamna Goga: „Stimate Dle Părinte, Îți mulțumesc din toată inima pentru ajutorul D-Tale prețios, care mi-a făcut posibilă aducerea bisericii din Gălpâia. Fii sigur că de-acolo de sus Octavian ne va binecuvânta pe amândoi. Aștept să vină Primăvara să putem lucra la pictură, căci bisericuța își ridică brațul spre cer în toată frumusețea modestă. Aștept să vii odată s-o vezi ce frumos se încadrează în atmosfera de-aici. Sărbători fericite pentru D-Ta și Doamna preoteasă. 24.XII.1939. Veturia Octavian Goga ss”⁶.

Ilustrațiile, ce provin din aceeași colecție Gavril Câmpeanu, însoțesc și întregesc acest scurt studiu dedicat unei biserici salvate din calea distrugerii. El se vrea și un semnal pentru noi toți, care, sub tot felul de

Veturia Goga, în centru, la primul parastas pentru Octavian Goga, oficiat de Nicolae Colan, episcopul Clujului, 1 iulie 1939

motive, lăsăm pradă distrugerii alte biserici vechi de lemn. Dăm un singur exemplu. Iată ce scria Andreea Vilcovschi în ziarul Magazin Sălajean, din 18 septembrie 2017: „Biserica de lemn «Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril» din Poarta Sălajului, una dintre cele mai frumoase lăcașuri de cult din județ, a fost distrusă de furtuna care s-a abătut asupra județului duminică, 17 septembrie. Turla lăcașului de cult s-a rupt precum un băț de chibrit sub rafalele puternice de vânt” și, aceași autoare, în același ziar, după aproape un an trecut de atunci (9 august 2018): „Biserica de lemn «Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril» din Poarta Sălajului se distruge cu fiecare zi ce trece, în așteptarea banilor necesari refacerii ei”.

Note:

1 D. Pop, „Biserica și societate în Sălaj. Protopopiatul Ortodox Românai”, Zalău, Ed. Caiete Silvane, 2002, pp. 158-159.

2 Argumentele episcopiei ortodoxe, comunicate protopopului Ioil Ghiurițan erau acestea: „Nu se poate admite ca o biserică ortodoxă care și-a împlinit cu sfințenie chemarea în curs de veacuri, în loc să i se arate recunoștința de care e vrednică, acum să se lapede dându-se în folosința unei biserici care pentru noi e schismatică. În această biserică s-au vărsat, de sigur, multe lacrimi din cauza uneltirilor catolice și acum să se dea tocmai catolicilor ar fi lipsă de cuviință, pietate și respect față de dânsa. Peste tot cerea aceasta nici nu trebuia adusă în sinod, ci pur și simplu respinsă din prezidiu. Avem tot

respectul pentru Dl. Maniu ca om, dar considerații de ordin bisericesc mai înalt tocmai astăzi în România mare nu ne permit soluția cerută de sinodul parohial” (Ibidem, p. 156); și povestea mutării acestei biserici merită un studiu mult mai amănunțit.

3 Ibidem, pp. 92-95; Iată, aici, doar un foarte scurt rezumat: Ridicat de jos, din țărâniea transilvăneană, Gavril Câmpeanu a ajuns ofițer, învățător, preot, a scris articole și cărți, a ținut conferințe. Încă din școală, i-a cunoscut aproape pe toți intelectualii români din Zalău de dinainte de 1918 și a fost sprijinit de unii dintre aceștia, ca Gheorghe Pop, primul prefect al județului Sălaj după Marea Unire. S-a bucurat și de sprijinul unor familii de maghiari și evrei, a cunoscut munca din administrația de dinainte de 1918, activitatea unor birouri notariale și avocațesti ș.a.m.d, care, toate, și-au pus amprenta asupra formației lui. A trăit drama primului război mondial și a văzut împlinirea visului de unitate al românilor. A fost partaș la campania din Ungaria din 1919 și s-a dovedit a fi acolo un factor de echilibru, regretat de toți localnicii la plecare. Cunoștea foarte bine limba maghiară (era căsătorit cu o maghiară), iar din prizonieratul rusesc s-a întors și cu bune cunoștințe de limbă rusă. Interacțiunea cu oameni de culturi diferite l-a ajutat mult. A înțeles să fie bun, înțelegător cu toți ceilalți; era un om al dialogului și al păcii. Și-a iubit consătenii și păstorii săi, împreună obținând satisfacții dintre cele mai mari, ridicând o nouă școală și o nouă biserică în timpuri grele.

4 https://ro.wikipedia.org/wiki/Biserica_de_lemn_din_Galpaia.

5 <http://www.muzeuloctaviangoga.ro/patrimoniul/domeniul-octavian-goga/biserica>.

6 Arhivele Naționale Sălaj, Colecția personală Gavril Câmpeanu, dosar 7/1954, f. 79-82.

Emil Chendea

Victor CIOBAN

În cadrul picturii contemporane, un loc aparte îl ocupă sălăjeanul Emil Chendea (n. 1937) care activează în prezent în Sacramento, California. Acesta se remarcă îndeosebi prin creațiile grafice (ilustrația de carte), premiate în cadrul concursurilor în țară și străinătate, dar în ultimii ani s-a reprofilat spre fotografie și compoziții de șevalet. În 2012, pictorul a organizat o expoziție personală la galeria Artexpert din Cluj-Napoca, unde a

prezentat publicului peisaje din Florida (marine), executate sub influența pensulației impresioniste, fauviste și expresioniste, care continuă o tradiție autohtonă în-augurată de generația pașoptistă (Száthmáry, Chladek, Tattarescu, Aman, Panaiteanu-Bardasare) și a războiului de independență (Grigorescu, Verona, Simonidi, Vermont etc); respectiv lucrări abstracte, unice la nivel național (maniera color field painting).

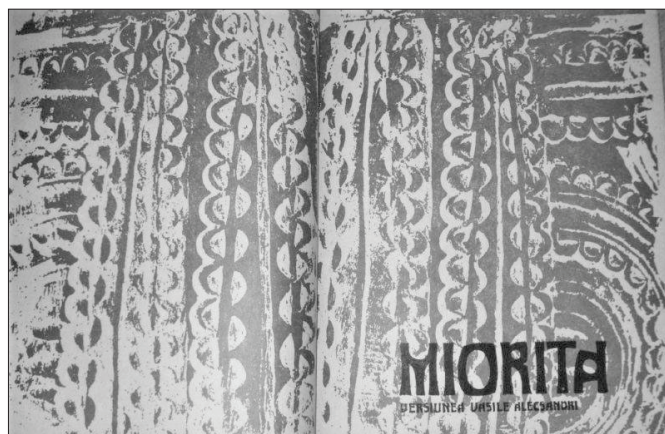
După cum subliniază și criticul Romulus Vulpescu într-un catalog de expoziție care a avut drept subiect ilustrațiile la balada *Miorița* (1972), „universul lui Emil Chendea pare a fi cel al fluturelui palpitând- petală policromă pe vibrarea de culoare a aripilor imobile ale unei lepidoptere florale. Are zigzagul aceluși sbor (dezordonat în aparență imediată, înscriindu-se de fapt pe un subtil itinerar dramatic al demonstrației că în negru, în alb, în gri trăiește latent în substanță exuberanța policromiei) de la corolă până la corolă, printre lujeri și printre mirisme, spre a lega într-o rețea- hartă a visului liniilor-popasuri de referință culturală în timp, etape și repere de civilizație în spațiu... Caligraf cu abnegație de copist anonim multiplicând manuscrise pentru performanța istoriei, dar și cu iscusința plină de umilitate a unui artist născocind semne inedite, înlănțuiri de litere pe care numai ochiul lui atent la drumul găzei și la căile clorofilei a știut să le discearnă în nervura frunzei și-n elitra libelulei. Pictorul este un bard anonim al desenu-

lui precum rapsodul necunoscut- poet al vorbei, pagina lui realizează un echivalent de miracol: răspunde melodic, azi, ochiului, precum, în timpii arhaici, strălucea ochii policromia incantației”¹.

Aceleași cuvinte pot fi rostite și azi, după 46 ani, fiindcă singurul lucru pe care artistul l-a schimbat în timpul șederii peste ocean a fost paleta cromatică. Grafica s-a metamorfozat în pictură. În locul schițelor în nonculori au apărut tablourile exotice guvernate de nuanțele de albastru și verde, care intră într-un dialog simbolic cu marile lucrări ale școlii de la Balcic (Cuțescu-Storck, Dărăscu, Petrașcu, Mützner, Dimitrescu etc) și apoi simfoniile de curcubeie inspirate de Kandinsky, Klee, Delaunay, Greenberg și Nolland. În rest se remarcă aceeași pasiune pentru liniile șerpuite (pe care estetica preiluministă le asociază cu frumusețea absolută²) tratate în manieră ludică, prin intermediul cărora se creează sugestia unui regn vegetal cu dimensiuni cosmice, surprins în momentul polenizării.

Practic, fiecare linie sau pată de culoare trimite privitorul înspre străvechea imagine a Pomului Vieții, ale cărui frunze sunt împodobite cu pietre prețioase.

Conform propriilor sale mărturisiri³, expuse în propria sa pagină web și în volumul de memorii *Între două lumi* (publicat la Cluj-Napoca, în 2014), pictorul Emil Chendea s-a născut la 18 iulie 1937, în comuna Mirșid, situată în partea centrală a județului Sălaj (la jumătatea distanței dintre Zalău și Jibou). Referitor la mediul familial, acesta precizează că ar fi vorba de niște țărani greco-catolici, care au fost siliți de comuniști să treacă la ortodoxie⁴. Însă, numele indică total altceva: o descendență nobiliară, reprezentată de o ramură secundară a Căndeștilor de Râu de Mori (Kendeffy de Málomviz)⁵. Reminiscențele acestui statut social refu-lat joacă un rol decisiv în destinul artistului, exercitând o influență profundă atât asupra vieții private, cât și a

carierii profesionale. Cu sau fără voia sa, Emil va fi nevoit să repete traiectoria trasată de strămoșii lui iluștri, pe care vicisitudinile vremii i-au silit să-și părăsească locul natal în căutarea unui trai mai bun.

Prima atestare documentară a Căndeștilor datează din secolul XI⁶, în timpul domniei regelui maghiar Ștefan I cel Sfânt (1000-1038), când apar sub varianta Kende/ Kendi, participând la luptele interne cauzate de convertirea dinastiei la catolicism. De-a lungul timpului, originea lor a stârnit numeroase controverse istoriografice. A fost revendicată atât de români, cât și de maghiari. Dar niciuna dintre tabere nu a reușit să se impună, deoarece argumentele invocate nu s-au dovedit viabile. În cele din urmă, pare să se ajungă la un compromis, exprimat sub forma misteriosului popor al cumanilor. Acesta face parte din seria migratorilor central-asiatici care au invadat Europa din epoca bronzului (4000 î.Hr) până în cea a barocului (1683). Cronicile de epocă și inscripțiile descoperite de arheologi (printre care se numără și o versiune a rugăciunii *Tatăl nostru*) plasează cumanii în categoria popoarelor turcice (*kipçak*), al căror habitat inițial era coasta de est a Mării Caspice (Azerbaidjan, Kazahstan, Turkmenistan)⁷. De acolo se deplasează spre Ural și Volga (secolul IX), unde intră în conflict cu pecenegii,

pe care-i împing spre Balcani și Bizanț.

Pe vremea lui Ștefan cel Sfânt, cumanii erau angajați ca mercenari în slujba a diverse căpetenii tribale. Ulterior, însă, situația se schimbă radical. Nemulțumiți de statutul lor, aceștia ocupă teritoriul statului româno-peceneg (1070-1075) și atacă apoi armata bizantină de la sud de Dunăre (1087), organizând o expediție de pradă. Pe drumul retragerii, invadează Transilvania (1092)⁸, unde provoacă pierderi însemnate, care-l determină pe regele maghiar Ladislau I (1077-1095) să intervină pe cale militară și să-i trimită la vest de Nipru⁹. După acest episod, căpeteniile cumane își întemeiază propria entitate statală, care rezistă până la invazia tătaro-mongolă din 1240-1241.

Pentru a scăpa de atacurile mongole, cumanii se retrag în spațiul intracarpatic, beneficiind de sprijinul localnicilor și al regelui maghiar Bela IV (1235-1270)¹⁰. O parte dintre ei, inclusiv Căndeștii, se așează în Țara Hațegului, unde încheie alianțe matrimoniale cu cnejii hunedoreni. Astfel, familia ajunge să-și piardă identitatea etnică, prin convertirea la creștinism, care generează o veritabilă „spălare pe creier”, prin înlocuirea limbii originare cu cea confesională. După 1290, nu mai apare

nicio inscripție în idiom cuman; motiv pentru care în istoriografie au apărut tot soiul de speculații.

Din secolul XIV, istoria Căndeștilor începe să fie strâns legată de cea a competiției dintre ierarhii ecleziastice de la Roma și Constantinopol pentru hegemonia religioasă în Europa Centrală. În acele vremuri, sunt menționate două ramuri ale familiei: Kendi de Szarvaskend (Cornești), care deținea domenii în zona Clujului și nucleul inițial Kende(ffy) de Málomviz (Râu de Mori). Motivul sciziunii este necunoscut. Același lucru e valabil și în ceea ce privește originea Căndeștilor din Sălaj, care au ocupat o parte însemnată de pe valea Someșului, ajungând să pătrundă până în zona Mirșidului, unde s-a născut Emil Chendea. Spre deosebire de rudele lor clujene și hunedorene, care s-au dovedit niște veritabile „maestre ale căsătoriilor” (ajungând să aibă urmași în marile dinastii europene: Baden,

Bourbon, Habsburg, Luxemburg, Romanov, Windsor etc¹¹), aceștia au ieșit din clubul select al aristocrației transilvane. La un moment dat (nu se știe când), unul dintre Căndeștii sălăjeni a comis un act de trădare („crimă de lezmajestate”), care a avut drept consecință pierderea privilegiilor și confiscarea averii¹².

Desigur, în momentul nașterii pictorului, familia uitase demult acest episod tragic. Nimeni nu își mai închipuia că ar putea fi urmașul cavalerilor cruciați care participaseră în campaniile anti-otomane ale lui Ioan/Iancu de Hunedoara (1441-1456) și ctitoriseră celebrele biserici de piatră de la Strei și Sântămărie Orlea sau că în urmă cu un mileniu strămoșii lor făceau negoț pe Drumul Mătăsii. Dimpotrivă: izolarea își spusese cuvântul. Obişnuiți cu localnicii de sub poalele Meseşului, ajunseseră să-și confecționeze o pseudo-identitate dacoromană, în centrul căreia se afla un pesimism auto-victimizant, moștenit de la Școala Ardeleană. Credeau cu o fervoare cvasi-religioasă în poveștile despre „persecutarea românilor” de către autoritățile dualiste și a Marii Adunări de la 1 Decembrie 1918. De o comunicare cu rudele lor de la Hațeg nici nu mai putea fi vorba, fiindcă distanța era prea mare și pe deasupra persoanele respective aleseseră celălalt drum, consumând (fără să-și dea seama) opiul naționalismului maghiar.

În 1940, când Emil împlinște trei ani, izbucnește războiul. Ca toate manifestările de acest tip, a fost un act fratricidal, în care Căndeștii au suferit pierderi uriașe, indiferent de ce parte au luptat. După cinci ani (1945), războiul se încheie, dar pacea nu le aduce beneficii, fiindcă artizanii ei sunt comuniștii, care aduc

sfârșitul nobilimii transilvane. Familia pictorului nu este afectată în mod direct, pentru că nu posedă bunuri de valoare; dar climatul de teroare și suspiciune instaurat de autoritățile de partid este resimțit în mod traumatizant. Cu toate acestea, tânărul Emil trece peste faza frustrării psihologice, pentru că în 1951 reușește să fie admis în cadrul Școlii Medii de Arte Plastice, Cluj, al cărei director era faimosul sculptor Romulus Ladea (1901-1970). Acolo făcea cunoștință cu un grup de plasticieni tineri care aveau ulterior să revoluționeze mediul artistic românesc: Corneliu Brudașcu, Mircea Corneliu Spătaru, Horea Bernea, Dumitru Ivan, Victor Ciato, Andonis Papadopoulos, Ana Lupaș etc.

După zece ani (1961), Emil Chendea pleacă la București, pentru a urma cursurile Institutului de Arte Plastice Nicolae Grigorescu, secțiunea grafică, alături de Max Hermann Maxy (1895-1971), Vasile Dobrian (1912-1999) și Jules Perahim (1914-2008), foști reprezentanți de frunte ai avangardismului românesc, care se „convertiseră” între timp la realismul socialist¹³. Profitând de pe urma experienței acestora, dar și de programul de desovietizare din ultimii ani ai guvernării Dej (care avea scopul de a oferi o replică revizionismu-

lui hrușciovian¹⁴), artistul reușește să-și construiască o viziune estetică neutră din punct de vedere ideologic, în centrul căreia se află maniera stilistică primitivistă, receptată pe filiera decorațiunilor folclorice (sau folclorizante) și mai ales a tablourilor simboliste (Ignat și Elena Bednarik, Kimon Loghi, Cecilia Cuțescu-Storck, Pierre Bellet, Nicolae Grimani, parțial Ștefan Luchian etc). În 1967, talentul său deosebit la desen este remarcat de stafful de conducere al Televiziunii Române, care-i oferă un post de grafician și animator, pe perioadă de un an. Acolo se ocupă de realizarea de generice la *Teledin* și emisiuni de divertisment (sprijinite de tânărul secretar general al reînființatului PCR, Nicolae Ceaușescu), prin intermediul cărora dobândește popularitate.

După încheierea contractului cu TVR, se angajează la diferite edituri naționale (Cartimex, Centrala Cărții, Arta Grafică, Publiturism, Albatros etc.), unde se ocupă

cu ilustrația de carte. Dintre volumele la care a lucrat, sunt de menționat *Din lirica japoneză* (care a obținut medalia de aur la concursul Cele mai frumoase cărți ale anului 1971 și a primit permisiunea de a participa la Expoziția Internațională a Cărții de la Leipzig¹⁵), *Hai-ku*, *Canțonierul lui Messer Francesco Petrarca*, *William Shakespeare-Sonete*, *Miron Costin-Viața lumii*, *Meșterul Manole*, *Poezia trubadurilor provenșali, italieni, portughezi, a truverilor și a minnesängerilor* și o ediție în șase limbi a baladei *Miorița*, realizată în colaborare cu Zoe Dumitrescu-Bușulenga și Tudor Gheorghe. Deși au fost executate la comandă, acestea evidențiază o trăire psihologică profundă, tipică marilor maeștri, care-i permite autorului să-și regăsească identitatea genetică, prin evaziunea într-un spațiu oriental (sau medieval) arhetipal. Ca formă de exprimare, Chendea utilizează un limbaj plastic (neo)romantic, care urmărește transportarea cititorului în spațiul evocat de textul-sursă.

În 1980, Emil Chendea obține viza necesară pentru a efectua o călătorie în Canada, unde ia o decizie care i-a surprins pe admiratorii săi din epocă. În loc să se întoarcă în țară, își asumă riscul de a trece granița în SUA. Era o primă manifestare a spiritului cumanic, care izbucnise brusc, după secole de letargie. La fel ca străbunii săi migratori din preajma anului 1000, pictorul simțea atracția câștigurilor rapide, obținute cu minim de efort. Ca atare, era dispus să sacrifice totul, inclusiv onorurile și distincțiile obținute pe parcursul a 20 de ani de carieră. În cele din urmă, sacrificiul a dat roade. Deși a intrat pe cale frauduloasă, nu a suferit represuni din partea autorităților, pentru că a fost etichetat drept „disident politic”. Liderii de la Washington începuseră deja să-și piardă încrederea în conducerea de la București (care refuza să-și respecte angajamentele internaționale¹⁶) și acordau azil oricui.

Pe baza statutului de „refugiat”, a reușit să obțină un domiciliu la New York și dreptul de a participa la concursul pentru ocuparea unui post de ilustrator în cadrul Macmillan Educational Company, o subdiviziune a arhicunoscutului grup editorial Macmillan Publishing Inc, pe care reușește ulterior să-l câștige. Cariera

de la Macmillan, însă, marchează un recul din punct de vedere al tehnicii artistice. Deși colaborează la numeroase proiecte (printre care se numără *Enciclopedia Collier*), nu mai atinge cota de popularitate pe care o avea în anii când lucra în țară. În consecință, apar o serie de frustrări și dezamăgiri care-l determină pe artist să se reprofileze spre fotografie (pozează imagini din Manhattan și Long Island).

După 15 ani (1995), Emil Chendea decide să se retragă, invocând motive de sănătate; iar doi ani mai târziu (1997), părăsește New Yorkul pentru a se stabili la Deerfield Beach, Florida, unde este vrăjit de frumusețea peisajului din zonă, descoperit prin intermediul activităților de pescuit și al plimbărilor cu barca. Traiul foarte aproape de Oceanul Atlantic îi readuce starea de optimism și încrederea în propriile sale posibilități, determinându-l să pună din nou mâna pe creion, pe-

nel și acuarele, cu scopul de a-și însuși limbajul tehnicii plein-air. Pornind de la impresiile și observațiile personale, artistul surprinde cadre exotice pătrunse de cobaltul lucios al valurilor marine ce acoperă niște stânci pitorești, care par desprinse dintr-o compoziție de Turner sau Nolde. Astfel, devine unul dintre puținii pictori români (sau proveniți din România interesați de dinamismul acvatic. Picturile peisagistice sunt bine primite în piața operelor de artă, ajungând să fie achiziționate la sume exorbitante de colecționari din România (inclusiv Muzeul de Artă Ioan Sima, Zalău¹⁷), SUA, Canada, Bahamas și Australia. Din vara lui 2010, Emil Chendea se mută în California, la poalele Munților Sierra Nevada, unde își rafinează gustul estetic, optând pentru o abordare de tip abstracționist, pentru a-și expune pe pânză plăcerile, visele, emoțiile și abordarea spirituală a lumii din care face parte¹⁸. Efectele acestei schimbări radicale pot fi identificate în albumele *California* și *New*

California, postate pe pagina web personală. În paralel cu meseria de pictor, se implică activ în campaniile de promovare și instruire a tinerelor talente de pe scena artei plastice californiene, participând la numeroase festivaluri, reuniuni și simpozioane.

Lista ilustrațiilor

- Emil Chendea, *American Land* (Ținut american), 2010 (sursa: www.emilchendea.com)
- Emil Chendea, *Miorița* (copertă), 1972 (sursa: www.anticariat-unu.ro)
- Emil Chendea, *Un cer de aur* (sursa: www.artindex.ro)
- Emil Chendea, *Autoportret* (fotografie)- (sursa: www.emilchendea.com)
- Emil Chendea, *Canioane*, 2010 (sursa: www.emilchendea.com)
- *Cumani. Fragment din cronică Radziwil*, sec.XIV (sursa: www.commonswikimedia.org)
- Emil Chendea, *Francesco Petrarca- Canțonierul* (ilustrație) (sursa: www.artindex.ro)
- *Biserica de piatră de la Sântămărie Orlea, Hunedoara* (fotografie)- (sursa: www.commonswikimedia.org)
- Emil Chendea, *Panta rhei*, 2010 (sursa: www.emilchendea.com)
- Emil Chendea, *William Shakespeare-Sonete* (ilustrație) (sursa: www.artindex.ro)
- Emil Chendea, *Din lirica japoneză* (copertă), 1971 (sursa: www.artindex.ro)

- Emil Chendea, *Broken Dreams (Vise spulberate)*, 2010 (sursa: www.emilchendea.com)
- Emil Chendea, *Outburst (Apariție neașteptată)*, 2010 (sursa: www.emilchendea.com)
- Emil Chendea, *Big Splash (Marea ciocnire)* (sursa: www.emilchendea.com)

Note:

- 1 Romulus Vulpescu, *Emil Chendea- Miorița. Catalog de expoziție*, București, 1972 apud www.artindex.ro (29.06.2016).
- 2 William Hogarth, *Analiza frumosului*, Ed.Meridiane, București, 1981.
- 3 www.emilchendea.com.
- 4 Emil Chendea, *Între două lumi*, Ed. Eikon, Cluj-Napoca, 2014.
- 5 Desprinsă între sec. XIII-XIV.
- 6 www.arcanum.hu.
- 7 Nora Berend, *At the Gate of Christendom. Jews, Muslims and Pagans in Medieval Hungary*, Cambridge University Press, 2001.
- 8 Bizanț, *Balceni și începuturile culturii medievale românești (secolele X-XIV)*, Editura Academiei Române, București, 1974.
- 9 Ibidem.
- 10 Ibidem.
- 11 www.royalblood.co.uk.
- 12 Alexandru Dimitrie Xenopol, *Istoriografia nobilimii românești din Transilvania*, București, 1888-1893 (5 vol).
- 13 Magda Cărneci, *Artele plastice în România. 1945-1989*, Ed. Meridiane, București, 2000, pp. 16-20.
- 14 Victor Frunză, *Istoria stalinismului în România*, Ed. Humanitas, București, 1980.
- 15 Sălaj-Oameni și opere. *Dicționar biobibliografic*, Biblioteca Județeană Ioniță Scipione Bădescu, Zalău, 2017, p. 78.
- 16 Katherine Verdery, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, Ed. Humanitas, București, 1994.
- 17 Acesta deține în depozit trei tablouri cu tematică marină, deocamdată neinventariate.
- 18 www.emilchendea.com.

Filmografia Simonei

Sukkar banat (2007)

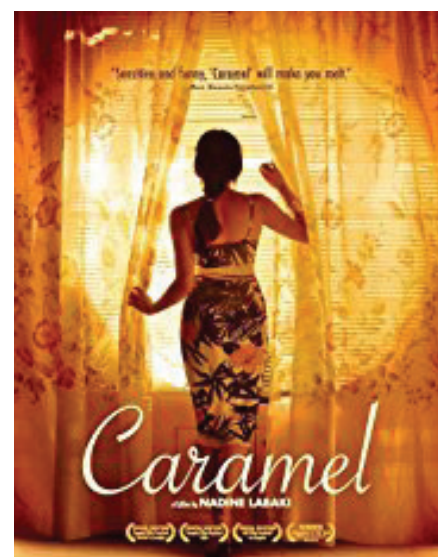
Simona ARDELEAN

Filmul semnat de Nadine Labaki în care aceasta are dublul rol de regizoare și actriță stă sub motto: *Beirutul meu*. E, desigur, o schimbare de perspectivă asupra societății libaneze privită printr-un ochi întors. Imaginea optică pe care o surprinde acesta e una de ambră: toate scenele filmului sunt scăldate într-o lumină caldă, gălbuie, răspunzătoare parțial pentru numele tradus al filmului (*Caramel*). Pe de altă parte, consistența zaharoasă a caramelului fierbinte are funcție estetizantă într-un salon de înfrumusețare, îndepărtând firele nedorite. Din universul minor al salonului se revarsă poveștile de viață ale unor femei care lucrează împreună sau ale căror destine se încrucișează în această oază a frumuseții ajustate.

Sunt șase femei care construiesc relații în forme diverse: Nisrine (Yasmine Al Massri) e pe cale să se căsătorească. Atât familia ei, cât și a viitorului soț au vederi tradiționale și secretul inocenței furate pe care-l poartă ar putea periclita drumul convențional pe care societatea îl așteaptă. Layale (Nadine Labaki) împinge lucrurile și mai departe fiindcă are o relație cu un bărbat însurat: se frământă și nu înțelege de ce acesta îi înșală așteptările, în timp ce, de la distanță, un polițist îi face ochi dulci, Jamale (Gisèle Aouad) e o mamă divorțată a cărei vârstă se așază incomod în universul pe care se străduie să-l salveze, iar Rima (Joanna Mouskarzel) e cea mai controvesată figură a salonului în Beirut în care o conversație în noapte dintre doi logodnici, într-o mașină staționată, e considerat purtare indecentă. Pe lângă ele se așază Siham care nu îndrăznește să-și taie părul pentru a nu-și supăra soțul și

înduioșătoarea Rose, o croitoreasă care are grijă de o bătrânică demență, Lili. Lili e o Bubulina modernă, o derivare a femeii lui Kazantzakis care așteaptă scrisori imaginare de la logodnici care nu mai sosesc, în timp ce Rose ar avea șansa reală de a-și găsi, la o vârstă înaintată, tovarășul de viață, pe Charles, dacă datoria morală față de Lili nu s-ar așeza opac în fața invitației la cină. Scena în care Charles se îndepărtează cu pantalonii lui prea scurți, ajustați doar din capriciul de a fi în preajma lui Rose, are ceva din tristețea imposibilă și grea a lui Wong Kar-Wai.

Dialogurile sunt atât în limba arabă, cât și în franceză, iar această amprentă secundă a colonialismului se pliază peste melanjul de religii (predominant catolică și musulmană), de viziuni, fără a fi nicio clipă agresiv. Într-o țară în care pentru a închiria o cameră de hotel trebuie să dovedești că ești soția cuiva, aluziile politice sunt fine și neinvazive. Într-o țară a bărbaților, rolurile acestora în film sunt secundare, catalizatoare, dar nu decisive. Nimic nu e filosofic, ci natural în cel mai spontan mod, lăsându-i-se dreptul spectatorului de a alege și judeca situațiile prezentate. Femeile din film caută un mod de a trăi și de a trece peste asperități și o fac cu ajutorul susținerii celorlate. Ceea ce înseamnă să fii femeie în Liban transpare totuși pe durata filmului. Poate că ideea de voce feminină pluralizată prin ochii unei regizoare poate fi asemănată în acest film cu încercarea scriitoarei de origine turcă, Elif Şafak, din *Laptele negru*, de a surprinde un harem interior de voci feminine aparent discordante, dar care sunt fețe necesare ale fiecărei structuri complexe, izvorătoare de existență.

Majoritatea actorilor pe care regizoarea i-a ales nu sunt actori de carieră și gustul pentru autentic se simte pe toată durata filmului în care camera se mișcă alene, ca-ntr-o alunecare fluidă de la drumuri prăfoase și străzi înguste la chipuri de mătuși atotștiutoare, de copii neastâmpărați, femei emancipate, de râsete și lacrimi pentru că, în fond, filmul e o comedie romantică.

Ceea ce pare la început confuz în suprapunerea de destine se limpezește apoi într-un film frumos, atmosferic, pozitiv, plin de emoții, care amintește cumva de poveștile fetelor din celebrul serial de televiziune *Sex and the city*, dar într-un mod mai intim, mai mundan, mai rafinat pentru care a și câștigat Premiul Academiei la secțiunea Cel mai bun film străin în 2007.

Din filmografia regizoarei Nadine Labaki mai fac parte *Et maintenant on va où?* (2011) și *Capharnaüm* (2018). În primul, tema feminină și cea a conviețuirii religioase revine, pe când în al doilea, personajul central e un copil care deschide un proces împotriva părinților.

Reeditări filmice (xv)

Ioan-Pavel AZAP

Fata babei și fata moșneagului (2)

Cel de-al doilea regizor care s-a aplecat asupra basmului *Fata babei și fata moșneagului* al lui Ion Creangă, după Ion Popescu Gopo cu al său *Maria Mirabela* despre care am scris în episodul precedent, este Mircea Daneliuc. Acesta turnează în 1990 *Tusea și junghiul*, dar premiera va avea loc abia în 11 mai 1992, pe un scenariu propriu, inspirat, după cum se precizează pe generic, „din opera lui Ion Creangă” nu doar din povestea amintită. Ca nu puține dintre producțiile primilor ani de după '89 și filmul lui Daneliuc este „tarat” de conjunctură. Fiind un proiect inițiat înainte de Revoluție, filmul se voia – posibil și probabil – o satiră cu trimitere la cel mai înalt nivel: „O comedie. Un film inspirat din povestea lui Ion Creangă [...] scris [...] înainte de '89, care și-a diminuat [...] mesajul la ora premierei [...] Altfel stăteau lucrurile dacă filmul ar fi fost realizat – [...] prin absurd – în anii scrierii sale, deci, pe vremea în care «moșul» și «baba» trăiau încă, pe vremea în care «tusea» și «junghiul» îmbolnăveau peisajul românesc” [1]. Dacă este de înțeles dorința autorului de a ironiza, de a „demasca”, apelând la elementele aparent inofensive ale unei povești și la instrumentele parabolei, un sistem în care s-a luptat pentru fiecare film, – dar, în fond, așa e în orice sistem, obstacolele fiind altele, nu în totalitate, însă la începutul anilor '90 nici regizorii, nici spectatorii români nu bănuiau asta – mai puțin de înțeles este declinul formal, să-l numim astfel, al lui Mircea Daneliuc, un regizor care înainte de '89 a avut un singur mare rateu, asumat de altfel, *Ediție specială* (1977), absolut de ignorat însă pe lângă marile lui filme – *Probă de microfon* (1980), *Vânătoarea de vulpi* (1980), *Croaziera* (1981) sau *Iacob* (1988). Prin formal înțelegem realizarea artistică, transpunerea în imagini a scenariului, care poate fi conjunctural sau conformist, modul de cinematografiere – de la jocul actorilor la ritmul narațiunii, de la necesara unitate stilistică la coerența ansamblului. Ori, jocul actorilor lasă de dorit, cei mai dezavantajați fiind Ernest Maftei (Moșul) și Olga Tudoreche (Baba) împinși când spre un exces de vulgaritate, în trivial, când într-un delir isteric. Singura care face față, parțial, „tiraniei” regizorului este Cecilia Bârbora (Fata Moșului), dar nu poate salva ansamblul. De fapt, prin incoerență, prin urletele care însoțesc mai fiecare replică, prin încrâncenarea fără suport dramaturgic, *Tusea și junghiul* anunță dimensiunea colerică specifică marii majorități a filmelor ulterioare ale lui Mircea Daneliuc: „Chiar și în *Tusea și junghiul* (1992), care

pornește de la joviala poveste a lui Ion Creangă despre fata babei și fata moșneagului, realizatorul pendulează pe ce simte el mai adânc, pe monstruos, pe oroare, și praful se alege de comedia bufă făgăduită. În bufonada sa, Daneliuc se dezvăluie, moralmente, nepregătit pentru gen. Sălășluiește, în adâncul artistului, atâta venin și încrâncenare, încât a schimbat până și zâmbetul de moldovean hâtru al lui Creangă în grimasă” [2].

Cu toate acestea regizorul-scenarist are câteva idei foarte bune, pe care însă le sabotează singur printr-o tratare inadecvată, fără dram de umor sau, mai în spiritul lui Creangă, să zicem șagălnicie. În primul rând, casa Moșului și a Babei este amplasată într-un amfiteatru, consătenii asistând curioși și amuzați, cel puțin asta pare a fi fost intenția cineastului, la tribulațiile familiei. Atâta doar că, în loc să fie rezoneri sau măcar spectatori pasivi, aceștia sunt implicați neinspirat în poveste izbutind să provoace uneori o vânzoleală lipsită de noimă. Apoi, altă idee „omorâtă” în fașă, o seamă dintre întâmplările lui Nică din *Amintiri din copilărie* sunt puse în cărucia Moșului: scăldatul, când este lăsat de mamă, aici de Babă, fără haine; furtul cireșelor din grădina mătușii și punerea la pământ a cânepii; bolovanul care dărâmă casa Irinucăi (aici prăvălit de Moș absolut ilogic peste propria casă); râia de la caprele același Irinuca ș.a. Din păcate, Mircea Daneliuc dovedește inapetență pentru comedie, tratând un scenariu altfel nu lipsit de virtuți, scris în cheie persiflantă, cu mijloace de o „sobrietate” adecvată mai degrabă unei drame sociale.

Prin modul în care îl interpretează pe Ion Creangă în acest *Tusea și junghiul*, într-o tonalitate deloc potrivită, Mircea Daneliuc îl imită, involuntar probabil, pe Lucian Pintilie în abordarea sa cinematografică a lui Caragiale din *De ce tag clopotele, Mitică?* – adaptare liberă după *D'ale carnavalului* despre care vom vorbi într-un număr viitor al revistei – ceea ce nu reprezintă nici pe departe o performanță.

[1] Călin Căliman, *Istoria filmului românesc (1897-2017)*, București, Ed. Contemporanul, 2017, p. 541.

[2] Tudor Caranfil, *Dicționar subiectiv al realizatorilor filmului românesc*, Iași, Ed. Polirom, 2013, p. 70.

Stratovarius – Live in Câmpulung

Daniel MUREȘAN

Am stat și am chibzuit: să merg la Câmpulung să văd una dintre trupele mele preferate de power ale anilor '90? Sau să rămân acasă și să ascult un album clasic de-al lor (*Infinite* e favoritul meu), cu *Timo Tolkki* la chitară și *Jörg Michael* la baterie? Totuși, am urcat în mașină, am străbătut Transfăgărășanul și am ajuns în interesantul, dar mai ales celebrul oraș acum aproape o sută de ani, Câmpulung Muscel. Arhitectură brâncovenească superbă, lăsată în paragină. Dezolant! Centenar...? Dar să trecem la rocke-reală. Ajungem la stadionul municipal, la fel de pă-răginit, unde avea loc festivalul. Nu cred că am fost mai mult de 200 de oameni, dar ce mai conta?

A meritat? Da. Stratovarius au avut parte de o trupă de calibru în deschidere: danezii de la *Royal Hunt*. Când au început să cânte finlandezii, mi-am dat seama că schimbările din trupă au adus un aer proaspăt, au pus pe tapet un power metal dezinhibat, ce te făcea să te ridici de pe gradenele vechii arene. Cu un *Timo Kotipelto* parcă mai tânăr ca niciodată și cu o voce de invidiat – și, vorba unuia, nici foarte ciupită ca să ascundă vârsta. Numa' bună! Și cu un *Jens Johansson* în mare formă, cu orga lui întoarsă, ce parcă resuscita în epocă perioada power. Oricât am încercat să iau totul ca pe un efort colectiv, era evident că era seara lui Timo, niciuna din piesele lor clasice nelipsind de la întâlnire, majoritatea trecând cu brio testul timpului. Senzația de forță asimilată fenomenului Stratovarius am simțit-o la final. La cel de-al doilea bis, cu ultra-contagioasa *Hunting High and Low*. Iar pentru asta nu a fost nevoie să fie zdrobită nicio chitară. Mimarea gestului a fost suficientă.

Festivalul *Posada Rock* a fost anul acesta, din punct de vedere al publicului, mai slab decât mă așteptam, chiar dacă pe hârtie totul suna promițător. În schimb a fost același rock de care nu mă satur niciodată și mă aruncă într-un fel de plasă de siguranță. Nu-i nimic. Eternitatea-i lungă și certitudinile se mai și schimbă...

Componența trupei:

- Timo Kotipelto – voce
- Jens Johansson – clape
- Lauri Porra – chitară bas
- Matias Kupiainen – chitară
- Rolf Pilve – baterie

Discografie Stratovarius:

- Fright Night (1989)
- Twilight Time (1992)
- Dreamspace (1994)
- Fourth Dimension (1995)
- Episode (1996)
- Visions (1997)
- Destiny (1998)
- Infinite (2000)
- Elements Pt. 1 (2003)
- Elements Pt. 2 (2003)
- Stratovarius (2005)
- Polaris (2009)
- Elysium (2011)
- Nemesis (2013)
- Eternal (2015)

Teodor Mureșan (1881-1921) – personalitate marcantă din generația Marii Uniri

Marin POP

S-a născut la 12 martie 1881, în comuna Dobric, județul Someș, din părinții Eftimie și Tatiana Mureșan, născută Bot. Părinții săi erau țărani cu stare mijlocie.

Teodor Mureșan a urmat cursurile școlii primare la Lăpuș, în perioada 1888-1894, iar cursul gimnazial de 4 clase la Gimnaziul grăniceresc din Năsăud, în perioada 1894-1898. S-a înscris la Preparatoria de stat din Deva, a cărei cursuri le-a urmat în perioada 1898-1902. După un an de zile, tot la Deva a dat examenul de capacitate, obținând diploma de învățător.

În toamna anului 1903, Consistoriul bisericii ortodoxe din Sibiu, prin decretul nr. 9815 din 18 septembrie, l-a numit ca învățător în localitatea Rogoz, județul Someș. În anul școlar următor a funcționat câteva luni în Gârbovl Dejului, iar restul anului școlar în localitatea Chiuești.

În anul 1905 a fost numit ca învățător în localitatea Eriu Sâncrai din Sălajul istoric, zona Tășnad. Aici o cunoaște pe Elena Lobonțiu, fiica preotului greco-catolic Patriciu Lobonțiu din Silvaș, cu care s-a căsătorit în toamna anului 1906, neexistând nicio problemă în privința confesiunii religioase a celor doi miri: mirele aparținea cultului ortodox, iar mireasa cultului greco-catolic.

După căsătorie, tot în toamna anului 1906, concurează și obține postul de cantor-învățător din Blaja, lângă Tășnad, pentru a fi mai aproape de socrul său¹.

Timp de 12 ani, până la Marea Unire, atât cât a funcționat ca învățător în Blaja, Teodor Mureșan a fost „conducătorul și luminătorul acestui sat”. A fost un adevărat model pentru comunitatea locală, pe care a încercat să o ajute și să o edu-

ce, atât pe tărâm cultural-național cât și economic. Astfel, prin stăruințele sale, blăjenii și-au câștigat până la 200 jugăre de pământ².

Pe lângă prodigioasa activitate de dascăl, el activează în cadrele Astrei, a Reuniunii Învățătorilor Români Sălăjeni și a Partidului Național Român, sub steagul căruia se aflau înregimentați toți românii din Ardeal și Banat.

În toamna anului 1906, prestigiosul ziar șimleuan, „Gazeta de Duminecă”, anunța în coloanele sale că pe data de 16 noiembrie urma să aibă loc adunarea de constituire a despărțământului Tășnad al Astrei, prin delegatul Comitetului central, protopopul Demetriu Coroianu, adunare la care era rugată să participe „atât întreaga inteligență din acelea părți cât și poporul țăran”³.

Adunarea de constituire a fost deschisă de către protopopul Demetriu Coroianu, după care s-a constituit un birou ad-hoc al adunării, în cadrul căruia Coriolan Șteer a fost ales notar, iar George Filep, proprietar în Santău, a fost ales casier. A urmat înscrierea membrilor, printre ei numărându-se și tânărul învățător din Blaja, Teodor Mureșan, care s-a înscris ca membru ajutător, plătind o taxă de două coroane⁴.

Prima adunare generală a despărțământului Tășnad al Astrei a avut loc în localitatea Santău, pe data de 14 iulie 1907, fiind „o sărbătoare măreață, ca-și-care puține s-au mai serbat în acest ținut”.

Ședința despărțământului a început la ora 10,30, lucrările desfășurându-se la șura spațioasă și frumos împodobită a vrednicului fruntaș și proprietar român George Molnar. Urmează lucrările stabilite pe ordinea de zi, în cadrul

Teodor Mureșan

cărora Dr. Coriolan Șteer, un adevărat „*spiritus movens*” al acțiunilor culturale din zona Tășnadului, în calitate sa de secretar al despărțământului dă citire listei membrilor pe anul 1906/1907 și „punctele de orientare” din statutele Astrei. Se trece, apoi, la înscrierea de noi membri. Cu această ocazie, învățătorul Teodor Mureșan se înscrie ca membru ordinar (plin – n.n.) al despărțământului. La finalul lucrărilor se hotărăște ca următoarea adunare generală a despărțământului să se țină în Unimăt. De asemenea, au fost aleși 4 reprezentanți ai despărțământului, care urmau să participe la serbările culturale de la Băsești, din 4 august 1907, când a fost sărbătorit George Pop de Băsești, și la adunarea generală a Astrei, care în acel an s-a ținut la Bistrița⁵.

Cea de a doua adunare generală a despărțământului Tășnad al Astrei a avut loc la Unimăt, pe data de 19 iulie 1908. A fost o nouă sărbătoare culturală a românilor din zona Tășnadului, dovedindu-se că „românul a ajuns așa un efect după luptele sale spirituale de care doar nici un alt popor de asemenea soarte și stare nu se poate lăuda”.

Lucrările adunării generale s-au desfășurat în șura pusă la dispoziție de proprietarul Simeon Varna⁶.

Referitor la activitatea despărțământului Tășnad aflăm informații inedite și din raportul înaintat Comitetului central al Astrei de la Sibiu. Din raportul general al Astrei aflăm că din cele 51 despărțăminte, câte avea asociația la sfârșitul anului 1908, abia 22 au dezvoltat o activitate „mulțumitoare”, printre ele regăsindu-se despărțămintele Șimleu și Tășnad⁷.

În ceea ce privește prelegerile populare susținute de despărțământul Tășnad, în anul 1908 au fost susținute 4 prelegeri, printre care s-a numărat și cea susținută de Teodor Mureșan în localitatea Săuca, cu tema „Despre tovărășii” (economice – n.n.)⁸.

Adunarea generală cercuală a despărțământului Tășnad din anul 1909 s-a ținut la Hotoan, de sărbătoarea Sfinților Petru și Pavel, pe data de 12 iulie. Reuniunea Femeilor Române Sălăjene a luat decizia de a ține adunarea generală anuală tot la Hotoan, în aceeași zi, pentru a organiza o adevărată sărbătoare a culturii românești. Ședințele, banchetul, concertul și dansul s-au ținut în șura curatorului bisericesc, Groza, care a fost frumos împodobită⁹.

Informații inedite despre activitatea despărțământului Tășnad al Astrei în anul 1909 aflăm și din raportul înaintat de către Coriolan Șteer, secretarul despărțământului, Comitetului central al Astrei de la Sibiu¹⁰. Din raport rezultă că în acel an s-au ținut 3 prelegeri populare: Teodor Mureșan, învățător în Blaja, „Despre tovărășii”, suținută în Hotoan; Ioan Toduțiu, învățător, „Însemnătatea școalei”, în Boianul Mare; Ioan Filip, învățător, „Despre școală și limbă”, în Sărvăzăl¹¹.

În anul 1911, despărțământul Tășnad a avut o activitate deosebită în privința prelegerilor populare. La inițiativa Comitetului central, s-a cerut despărțămintelor o listă cu prelegerile pe care intenționau să le susțină în acel an.

Despărțămintele care au înaintat listele, printre care s-au numărat Tășnadul și Șimleul, au primit un ajutor de 100 cor. pentru acoperirea cheltuielilor legate de această activitate¹². În acest context, în cursul anului 1911 au fost susținute 8 prelegeri populare dintre care două au fost susținute de vrednicul și harnicul învățător Teodor Mureșan, în localitățile Santău și Chișfalău (Satu Mic), cu tema „Asigurarea vitelor”¹³, domeniu în care țăraniile aveau puține cunoștințe.

Tot în anul 1911, Teodor Mureșan participă ca delegat al despărțământului la Serbările semicentenary ale Astrei, care au avut loc la Blaj. Cu această ocazie, Aurel Vlaicu a făcut o demonstrație de zbor pe deasupra Câmpiei Libertății, care l-au impresionat până la extaz și pe Teodor Mureșan. La aterizare, nu s-a putut stăpâni și s-a repezit la aeroplan, îmbrățișându-l „cu efuziune pe cel dintâiu sburător român”¹⁴.

În anul 1912, despărțământul Tășnad nu a mai depus lista prelegerilor și astfel nu a mai obținut ajutorul de 100 coroane¹⁵. Rezultatul trist a fost că în acel an nu s-a ținut nici o prelegere populară. Nici în anul 1913 nu a fost ținută nici o prelegere populară în localitățile despărțământului, iar conferințe doar una, susținută de vrednicul preot din Hotoan, Vasile Pățaș. Ea s-a intitulat „Despre unire și bunăînțelegere” și a fost susținută în localitatea Supurul de Jos¹⁶.

În ceea ce privește numărul de membri ai despărțământului se observă o ușoară creștere la membri pe viață, unde se mai înscriu învățătorul din Blaja, Teodor Mureșan și banca „Vulturul” din Tășnad¹⁷.

Începând cu anul 1914, când izbucnește prima conflagrație mondială, activitatea Astrei va fi profund afectată. În aceste condiții, doar 8 despărțăminte și-au ținut adunarea generală cercuală: Almaș, Băsești, Brașov, Mediaș, Mureș-Luduș, Năsăud, Șimleu și Tășnad¹⁸. Despărțământul Tășnad și-a ținut

adunarea generală pe data de 19 iulie 1914, în Tășnad. Cu această ocazie a avut loc un concert, la care a debutat domnișoara Anca Barb și tenorul Ștefan Mărcuș. Se mai înființează o bibliotecă populară¹⁹.

Cu toate că erau vremuri grele și tulburi de război, membrii despărțământului Tășnad al Astrei au rămas „pe baricade”. Printre ei s-a numărat și vrednicul dascăl din Blaja, Teodor Mureșanu, care era membru pe viață al asociației²⁰.

Teodor Mureșan a desfășurat o activitate prodigioasă și în cadrul Reuniunii Învățătorilor Români Sălăjeni (R.Î.R.S.). A făcut parte din Comitetul Central al reuniunii timp de 10 ani, din anul 1908 până la Marea Unire din 1918. În această calitate, el a „lucrat pentru afirmarea acestei Reuniuni în luptele de desrobire națională”²¹.

În anul 1908, cea de a treizeci și opta adunare generală a R.Î.R.S., s-a ținut la 28 iunie, în localitatea Hidig (azi Măierişte). Cu această ocazie, deși era membru al reuniunii doar de doi ani, Teodor Mureșanu a fost ales ca membru în Comitetul central. El era de părere că se impunea despărțirea oficiului cantoral de cel învățătoresc. O altă propunere a fost aceea de a ridica un monument în memoria lui Ioan Pop Reteganul²².

Propunerea de a se despărți oficiul cantoral de cel învățătoresc a fost reluată de Teodor Mureșan, în cadrul unui articol publicat în ziarul „Gazeta de Duminecă”, în care motivează necesitatea unui astfel de demers. El subliniază că de multe ori învățătorul era nevoit să lase singuri copiii pentru a participa alături de preot la slujbele zilnice de dimineață, care se țineau între orele 8 și 9, când copiii rămăneau singuri în clasă, înmormântări, cununii, etc. Mai mult, la unele slujbe, precum cea de dimineață, învățătorul era nevoit să-l suplinească și pe făt, adică să tragă clopotele, să aducă apă și vin în biserică, să țină el cădelnița, să aprindă lumânările etc., ceea ce, pe bună dreptate, îi scădea prestigiul în

rândul părinților copiilor.

O altă problemă sensibilă pe care o surprinde Teodor Mureșan este cea a alegerii învățătorilor, care erau apreciați în primul rând după voce și nu după metodele pedagogice pe care le aplicau.

În acest context, el propune, în numele Reuniunii Învățătorilor Români Sălăjeni din tractul Sărău-adului, să fie despărțite cele două oficii. De asemenea, îi roagă și pe învățătorii sălăjeni din celelate filiale să se pronunțe, „pe cale ziaristică, asupra acestei încercări, și a arăta modalitatea, cum s-ar putea face aceasta, fără a suferi ceva cât de puțin cauza noastră națională și bisericască”²³.

Tot în coloanele ziarului șimleuan, Teodor Mureșan publică, în serial, un interesant articol despre descoperirea pământului, după Jules Verne²⁴.

În anul 1909, participă la adunarea generală care s-a ținut la Băsești, pe data de 2 august, și a susținut „propunerea de probă” din Istorie, despre „Regele Mathia”, „cu clasa corespunzătoare ajungându-și scopul dorit”²⁵. În cadrul lucrărilor adunării generale s-a dezbătut problema ridicată de Teodor Mureșan în mai multe rânduri: despărțirea oficiului învățătoresc de cel cantoral. Cu unanimitate s-a hotărât înaintarea unui Memorandum Episcopiei de Gherla. Memorandumul a fost elaborat de Teodor Mureșanu și a fost înaintat episcopului dr. Ioan Szabo. De asemenea, a fost publicat în presă²⁶.

Teodor Mureșan făcea parte din Cercul Sărvad al reuniunii, care și-a început activitatea în anul 1874. El a fost ales notar al tractului învățătoresc începând cu anul 1908. O adunare importantă a cercului a avut loc pe data de 18 septembrie 1908. Printre problemele discutate a fost cea a despărțirii oficiului cantoral de cel învățătoresc, reducerea anilor de serviciu și modificarea statutelor fondului de pensie și reducerea biletelor de tren la jumătate de preț pentru învățători²⁷.

În adunările cercuale, până în anul 1910, Teodor Mureșan a sus-

ținut următoarele prelegeri: „Fondul regnicolar” și „Istoricul cercului Sărvad”²⁸.

În anul jubiliar 1910-1911, după cum reiese din raportul adunării generale, tractul Sărvadului a avut o activitate prodigioasă și datorită conducătorului tractual Teodor Mureșan. Cercul și-a ținut adunările de toamnă și de primăvară, iar membrii lui participau „cu drag” și „în mod activ” la ședințe, unde se citeau „disertațiuni instructive”. În adunarea cercuală de primăvară, Teodor Mureșan a prezentat disertațiunea „Istoricul tractului Sărvad”. Cercul își plătitise taxele la timp și în plus „zelosul membru T. Mureșan a esoperat de la institutul de asigurare Transilvania din Cluj, câțiva cuponi (în preț de 80 cor. la an) pentru asigurări făcute la acel institut prin învățătorii Sălăjeni, membrii ai reuniunii”²⁹.

În cadrul adunării generale jubiliare, care a avut loc la Șimleu Silvaniei pe data de 1 iulie 1910, Teodor Mureșan a fost desemnat raportorul comisiei pentru examinarea raportului general al Comitetului central al reuniunii. După prezentarea raportului său, propune, printre altele, iar adunarea generală ia act de raportul comitetului și își exprimă mulțumirile față de comitetul central pentru activitatea desfășurată în acel an școlar. De asemenea, își exprimă durerea pentru pierderea unora dintre membri, trecuți la cele veșnice. Tot Teodor Mureșan vine cu propunerea ca revista „Foaia Scolastică” din Blaj să devină organul reuniunii sălăjene, neavând un organ propriu de publicitate. Propunerea a fost primită atât de către redacția revistei, cât și de membrii reuniunii sălăjene.

O altă propunere prezentată de Teodor Mureșan și aprobată de adunarea generală a fost cea a redactării „Memorialului”, care să cuprindă prodigioasa activitate a reuniunii în cei 40 de ani de existență³⁰.

În „Memorial” a fost cuprinsă și o rubrică în care au fost înserate și o seamă de „axiome”. Între ele o găsim și pe cea a învățătorului Te-

odor Mureșan, pe care o redăm în continuare, fiindcă ea exprimă crezul său profund patriotic și părea lui despre misiunea de dascăl: „Nimic mai sublim și mai măreț, ca menirea dascălului român. Pe mâna lui e conrezută soarta poporului; deci cine vrea să fie dascăl român, mai înainte să se cugete la toate greutatețile acestei carieri, care pe cât e de sublimă în menire, pe atât e de grea, ca nu cumva prin paș greșit să se facă Iuda neamului său. Cine nu să simte pe sine destul de tare a da piept tuturor greutateților împreunate cu acest oficiu, acela nu poarte titlul de dascăl român! Viața dascălului român întregă e o luptă, cine nu e abt de luptă, acela piară. Coșbuc zice:

O luptă e viața, deci te luptă
Cu dragoste de ea, cu dor,
Ori-care ar fi sfârșitul luptei
Să stai luptând, că ești dator!
și iar:

Trăesc acei-ce vreau să lupte
Iar cei fricoși să plâng și mor;
De-i vezi murind, să-i lași să moară,

Căci moartea e menirea lor.

Iubește-ți limba, neamul creștința și patria, și mai presus de toate iubește poporul căruia îi servești chiar și în slăbiciunile lui.

Din părinți buni să ridică familii distinse, iar prin învățători distinși: popoară și națiuni alese!”³¹.

Învățătorul Teodor Mureșan a cerut fiecărui membru din filiala pe care o conducea să fie abonată la „Foaia scolastică” din Blaj, dar și la alte reviste precum „Vatra școlară” din Sibiu³².

Era preocupat și de istoria locurilor în care își desfășura activitatea, ca dovadă micromonografiile satelor Blaja, Cean și Silvaș, pe care le publică în coloanele ziarului „Gazeta de Duminecă”, în anul 1911³³.

Un moment important din activitate reuniunii învățătorilor sălăjeni are loc în anul 1913. În acel an, „ca primă acțiune pentru ajungerea scopului urmărit de Reuniune”, la inițiativa învățătorilor sălăjeni, cu concursul ziarului „Gazeta Învățătorilor”, se face propagandă pentru convocarea unui congres al

tuturor învățătorilor din fosta Ungarie, la Cluj, pentru zilele de 24 și 25 august 1913³⁴.

Întrunindu-se în cadrul unei conferințe la Cluj, pe data de 15 februarie 1913, a fost aleasă o comisie formată din 5 învățători ardeleni, printre care se afla și Teodor Mureșan, care să se ocupe de organizarea congresului³⁵.

După cum reiese și din coloanele gazetei învățătorilor sălăjeni, Ministerul Instrucțiunii Publice din Budapesta, la intervenția „Asociației Regnicolare a Reuniunilor Învățătoarești” (maghiare) a revocat aprobarea dată, motivând că acțiunea învățătorilor „valahi” era „fără drept, fără lege și perfidie”.

În urma acestei lovituri dată de către autoritățile maghiare, Comitetul central al reuniunii sălăjene, în ședința din 16 octombrie 1913, care a avut loc la Zalău, a luat hotărârea de a trimite un memoriu de protest Asociației Regnicolare a învățătorilor din Budapesta, el fiind publicat și în ziarele românești.

Indignați de „curajul și bărbăția” învățătorilor sălăjeni, autoritățile maghiare au început să-i atace și să-i ponegrească în ziarele lor. Oferim doar un exemplu, din care reiese că românii erau tratați ca cetățeni de mâna a doua în Imperiul austro-ungar: „acțiunea la aparență culturală a domnilor de român e o problemă, nu politică, ci care taie adânc în existența, carnea și sângele națiunii (maghiare)”³⁶.

La fel ca marea majoritate a românilor ardeleni sau bănățeni, Teodor Mureșan s-a înrolat și el sub steagul Partidului Național Român. Ca membru al partidului a activat alături de cei mai importanți lideri ai zonei Tășnad precum Dr. Coriolan Șteer, avocat în Tășnad, Vasile Păcșiu, preot în Hotoan, protopopul Demetriu Coroianu, vrednicul dascăl Iosif Cosmuța etc.

În toamna anului 1918, pe când Imperiul austro-ungar se afla în plin proces de disoluție, vrednicul învățător din Blaja se implică activ în evenimentele premergătoare Marii Uniri.

Pe data de 22 noiembrie 1918,

în sediul băncii „Vulturul” din Tășnad are loc adunarea generală a românilor din cercul pretorial Tășnad. Au fost prezenți reprezentanții tuturor localităților din cerc, „un număr frumos din popor și aproape toți intelectualii români din cerc”.

La propunerea lui Coriolan Șteer au fost alese organele de conducere ale adunării. Cu „aclamare”, președinte a fost ales protopopul Vasile Păcșiu, paroh în Hotoan, secretar Teodor Mureșan, iar ca verificatori au fost aleși protopopul Antoniu Bălibanu, paroh în Unimăt și George Filep, proprietar în Santău.

Vasile Păcșiu a deschis lucrările adunării, subliniind însemnătatea ei și îi roagă pe cei prezenți să primească rezoluția prin care se înființează secția Tășnad a Consiliului Național Român, în urma directivei primite de la Consiliul Național Român Comitatens din Zalău. De asemenea, fiecare comună din cercul pretorial Tășnad avea misiunea de a înființa consilii și gărzii naționale române, în cel mai scurt timp.

Cu unanimitate de voturi, în fruntea Comitetului executiv cercual a fost ales Coriolan Șteer, secondat de Domițian Cupșa, paroh în Tășnad, George Filep, proprietar în Santău, Vasile Pustai, proprietar în Săuca și Teodor Mureșan. Totodată, Comitetul primea girul alegătorilor pentru a desemna cei cinci delegați care urmau să participe la Adunarea Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918.

Au mai luat cuvântul protopopul Antoniu Băliban, care îndeamnă poporul la ordine și disciplină în acele zile cu importanță istorică deosebită, sublocotenentul învățător în Supurul de Jos, Ioan Matei vorbește despre însemnătatea gărzilor naționale românești, iar protopopul Petru Cupcea, paroh în Supurul de Jos, „după o vorbire însuflețitoare” anunță colecta care s-a realizat pentru acoperirea cheltuielilor. Adunarea s-a încheiat într-o atmosferă entuziastă, întinându-se cântecele patriotice „Deșteaptă-te Române”, „Hora Unirii”

și „La arme”³⁷.

Alegerea celor 5 deputați a fost supervizată de Coriolan Șteer, președinte, Teodor Mureșan, notar, Petru Cupcea și Ioan Matei, „bărbați de încredere”. Pentru a reprezenta cercul electoral Tășnad la Alba Iulia au fost aleși și au primit Credențional următorii fruntași politici români: Ioan Matei, învățător în Supurul de Jos; Vasile Mocan, econom, Santău; Teodor Mureșan, învățător în Blaja; George Filep, proprietar în Santău; Dr. Coriolan Șteer, avocat în Tășnad, iar ca substitut George Szilágyi, econom în Silvaș³⁸.

Deputații aleși li s-au alăturat delegații de drept și anume reprezentanții clerului și a instituțiilor culturale sălăjene (Astra, Reuniunea Femeilor Române Sălăjene, Reuniunii pentru fond de teatru) și reprezentanții gărzilor naționale.

După cum reiese din lucrarea *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, apărută la București în anul 1943, Teodor Mureșan a reprezentat la Alba Iulia și Reuniunea Învățătorilor Români Sălăjeni, despărțământul Eriu³⁹.

După ce participă la marele praznic național de la Alba Iulia, Teodor Mureșan se întoarce la Blaja și aduce la cunoștința locuitorilor istoricele hotărâri. Din păcate, zona Tășnadului era dincolo de linia demarcațională provizorie cu Ungaria, care trecea prin Hodod-Zalău-Ciucea. Astfel, a început prigoana asupra românilor, în special a celor care au votat Unirea Transilvaniei cu România, cum era și vrednicul învățător Teodor Mureșan.

Învățătorii din zona Eriului i-au fost tot timpul recunoscători lui Teodor Mureșan pentru dragostea, efortul și priceperea cu care conducea filiala. Astfel, în adunarea lor din data de 13 decembrie 1918, care s-a ținut la Tășnad, l-au delegat să-i reprezinte în Marele Sfat Național al Transilvaniei. Tot cu această ocazie au redactat o frumoasă declarație de adeziune la hotărârile luate la Alba Iulia, care începea astfel: „Noi învățătorii din

Despărțământul Eriu, luăm la cunoștință cu cel mai mare entuziasm unirea Ardealului, Banatului și Părților locuite de Români din Ungaria cu Țara Mamă, cu dulcea Românie și aderăm la aceia. Promitem tot sprijinul nostru Marelui Sfat, luptând din răzputeri pentru deșteptarea poporului”⁴⁰.

Pe la sfârșitul lunii decembrie 1918, întorcându-se din Silvaș spre Blaja, Teodor Mureșan era să fie împușcat de secuii bolșevici. Înainte de a intra în sat, asupra lui s-a tras o salvă de gloanțe, care, din fericire, nu l-au nimerit. După acest episod șocant pentru el, după cum scrie pe o pagină din „Apostolierul” care se afla în biserica din Blaja, de groaza ungarilor și secuilor bolșevizați, la 20 ianuarie 1919 a fost silit să fugă peste linia demarcațională, în Ardealul care făcea parte deja din România Mare.

În acest context, la ordinul Consiliului Dirigent, condus de marele om politic sălăjean Iuliu Maniu, la 11 martie 1919 a fost numit ca profesor la catedra de Istorie și Geografie de la școala civilă de stat din Orăștie.

Revine la Blaja în vacanța de Paști, după ce trupele române eliberaseră zona de bolșevici. S-a întors să-și vadă familia și pe frații săi sălăjeni. A păstrat catedra de la Orăștie până la sfârșitul anului școlar, după care, în perioada 15 iunie - 15 septembrie a participat la cursul de profesori de la Universitatea din Cluj⁴¹.

Pe data de 29 iulie 1919 se convoacă, pentru prima dată și de fapt și ultima, Marele Sfat Național, organul legislativ provizoriu al Transilvaniei. Pe data de 30 iulie are loc cea de a doua ședință care începe la orele 11,20. Fruntașul politic, Banciu, raportorul comisiei pentru cooptare a afirmat că unele categorii sociale ca țărani, învățătorii, medicii și inginerii nu au fost suficient reprezentați în Marele Sfat Național. În acest context, s-a propus cooptarea de noi membri din aceste categorii sociale. Din Sălaj au fost aleși țărani Gheorghe Filep

din Santău, Gheorghe Indre din Vezend și învățătorul Teodor Mureșan⁴².

Reveniți acasă, în Sălaj, frunțașii politici se întâlnesc pe data de 25 august 1919, la Zalău. Conform hotărârilor adoptate la Sibiu s-a trecut la reorganizarea filialei P.N.R.. La această adunare au participat intelectualii și țărani sălăjeni. Președinte al adunării a fost ales dr. Alexandru Gheție, vicarul Silvaniei, iar revizor-notar, dr. Alexandru Aciu. Au fost propuși și candidații P.N.R. pentru alegerile generale care urmau să aibă loc. Pentru circumscripția electorală Crasna, P.N.R. Sălaj a propus candidatura lui Teodor Mureșan⁴³.

La primele alegeri parlamentare din cadrul României Mari, care au avut loc pe data de 2 noiembrie 1919, Teodor Mureșan a primit mandatul de deputat, în conformitate cu articolul 46 al legii electorale din Transilvania, neavând contracandidat.

Între timp, pe data de 10 octombrie 1919 a fost numit profesor practicant la Școala Normală din Zalău, dar nu și-a ocupat catedra⁴⁴.

A fost deputat în primul parlament al României Mari, dar din păcate acesta a avut o viață foarte scurtă. Pe data de 12 martie 1920, președintele Partidului Țărănesc, Ion Mihalache și-a prezentat demisia din guvern, deoarece proiectul său de lege agrară, care a fost votat de către Parlament, a fost respins de către regele Ferdinand.

La numai o zi după demisia lui Mihalache, regele semnează decretul de numire a generalului Alexandru Averescu în funcția de președinte al Consiliului de Miniștri⁴⁵.

Pe data de 25 martie 1920, noul prim ministru dizolvă Parlamentul, acest fapt fiind considerat de către Nicoale Iorga ca un act de „crimă politică”⁴⁶. Averescu avea nevoie de o majoritate parlamentară care să-l susțină și să-și consolideze puterea, având asentimentul regelui, în acest sens.

Regele Ferdinand a semnat de-

cretul dizolvării Corpurilor Legiuitoare și a convocat corpul electoral pentru noi alegeri în zilele de 25-27 mai, pentru alegerea deputaților și 30-31 mai pentru senatori⁴⁷.

Prin decretul apărut în Monitorul Oficial nr. 23 din 2 mai 1920 se amână alegerile pentru zilele de 3 și 4 iunie, pentru Cameră și zilele de 6 și 7 iunie, pentru Senat. Județul Sălaj, prin noua lege electorală, avea dreptul de alege 5 deputați și 2 senatori. P.N.R. a propus următoarea listă de candidați de deputați: în circumscripția electorală Șimleu Silvaniei pe Victor Deleu; la Crasna pe Teodor Mureșanu; la Zalău pe dr. Gavril Oșianu; la Jibou pe dr. Vasile Gyurko și la Tășnad pe Coriolan Steer⁴⁸.

Candidații P.N.R. își încep în forță campaniile electorale. Astfel, Teodor Mureșan, în circumscripția electorală a Crasnei a organizat pe data de 11 mai 1920 o adunare populară unde a vorbit despre activitatea guvernului Vaida în cele 4 luni de guvernare. În timpul discursului său a fost întrerupt de multe ori cu ovații de genul: „Trăiască Vaida, trăiască Maniu, stegarii credincioși ai partidului”. Participanții s-au arătat mulțumiți de programul pe care candidatul P.N.R. l-a expus și cereau urgentarea adoptării legii agrare. Pe data de 12 mai, Teodor Mureșan a fost la Horoat, unde au participat și alegătorii din Șeredei și Petenia. Iată programul pe care l-a desfășurat în continuarea turneului său electoral în circumscripția Crasnei unde el era candidat și unde mai câștigase și la alegerile precedente: 16 mai - Bănișor; 17 - Cățelul Românesc (astăzi Meseșeni de Sus); 18 - Șeredei; 19 - Stârciu, unde au participat și comunele Ponița, Plesca și Hurez; 20 - Fizeșiu, Boian, Pria; 21 - Cățelul Unguresc (Meseșeni de Jos); 25 - Valcăul de jos și Valcăul de sus; 26 - Iaz, Subcetate și Huta; 27 - Giumelciș (azi Plopiș); 28 - Lazuri, Fizeș și Preoteasa și 29 mai - în localitățile Săg, Sârbi, Mal și Tusa⁴⁹.

În circumscripția electorală Crasna, Teodor Mureșanu a intrat

în competiția electorală împotriva candidatului guvernamental, Aurel Milea. Teodor Mureșan a obținut 1.710 voturi, față de 1.000 voturi⁵⁰ câte a obținut candidatul Partidului Poporului, condus de prim ministrul Alexandru Averescu. Era o mare victorie a Partidului Național Român din Sălaj. Dintre candidații Partidului Național, în Sălaj, au fost aleși următorii deputați: Coriolan Steer la Tășnad și Teodor Mureșan la Crasna. De asemenea, președintele partidului, Iuliu Maniu a fost ales la Alba Iulia⁵¹.

În cadrul Camerei Deputaților, Teodor Mureșanu a fost ales în comisia bugetară⁵². În cadrul unei interpelări, el susține cauza românilor care au avut de suferit în urma trasării liniei de demarcație, până la instalarea administrației românești: „On Cameră, cu ce au păcătuț cei rămași dincolo de linia de demarcație ce azi salariul care se dă, cu deosebire funcționarilor, să capete două coroane pentru un leu, când toate lucrurile s-au ridicat la patru coroane; și ce au păcătuț, că nu s-au făcut nimic până acum pentru dâșii pentru ca să fie despăgubiți, măcar în parte. Dacă s-a făcut ceva să spună d. președinte ce s-a făcut, căci eu știu că s-a trimis ceva stoffe în județul Sălajului, când s-au dat la străini și nimic la refugiați (la cei care au avut de suferit în timpul liniei de demarcaționale provizorie cu Ungaria – n.n.)⁵³.

Între timp, pe data de 4 septembrie 1919, Teodor Mureșan a dat examenul și a luat „capacitatea” în Istorie și Geografie la Universitatea din Cluj, fiind numit profesor și director al școlii civile mixte din Carei⁵⁴.

Din păcate, ascensiunea lui veriginoasă a fost întreruptă pe când avea doar 40 de ani, în urma unui accident care i-a pricinuit chinuri și suferințe groaznice, iar pe data de 12 iunie 1921 a trecut la cele veșnice. Se stinge din viață un luptător înfocat și un mare patriot, care a contribuit din plin la realizarea României Mari. Ziarul „Patria”

din Cluj în necrologul pe care îl publica în coloanele sale, îl caracteriza astfel pe modestul dascăl din Blaja: „Avea darul de a convinge și acest fiu de țăran, de o impunătoare robustitate se confunda cu suflul și cu mintea țărănească. Cât de mult era iubit de țărâșime și în ce grad superior înțelegea să-și îndeplinească mandatul de deputat, s-a văzut în alegerile generale de anul trecut, când cu toată presiunea guvernului, țărâșimea a reales în Cameră, pe iubitul ei reprezentant, regretatul de toți Teodor Mureșanu. Regretatul deputat al Camerei, moare plâș de părinți și rudele lui și de elevii și alegătorii, care-l iubeau atât de mult. Pe mormântul regretatului Teodor Mureșanu, partidul național a depus o coroană de flori. Fie-i țărâșă ușoară și amitierea o pildă”⁵⁵.

Astfel se stinge din viață, în plină putere și energie creatoare, pe care a folosit-o în slujba nației sale, unul dintre vrednicii dascăli ai Sălajului, personalitate marcantă din generația Marii Uniri.

Note:

1. Ioan Ardeleanu Senior, *Teodor Mureșanu*, în *Școala Noastră* (Zalău), nr. 2-3, oct-nov. 1939, p. 58.
2. *Ibidem*, p. 59.
3. *Gazeta de Duminecă*, nr. 42, 28 octombrie 1906, p. 6.
4. Idem, nr. 46, 25 noiembrie 1906, p. 4.
5. Idem, nr. 28, 21 iulie 1907, p. 3-5.
6. Idem, nr. 30, 20 iulie 1908, p. 2.
7. *Transilvania* (Sibiu), nr. 4, octombrie-decembrie 1909, p. 210.
8. *Ibidem*, p. 276.
9. Idem, nr. 27, 5 iulie 1909, p. 1-6.
10. *Transilvania*, nr. 4, iulie-august 1910, p. 196.
11. *Ibidem*, p. 237, 244, 246.
12. Idem, nr. 5, septembrie-octombrie 1912, p. 301.
13. *Ibidem*, p. 364.
14. Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 59.
15. *Transilvania*, nr. 4-5, iulie-octombrie 1913, p. 198-199.
16. Idem, nr. 7-9, 1 septembrie 1914, p. 287.
17. *Ibidem*, p. 375.
18. Idem, nr. 7-12, 1 decembrie 1915, p. 102.
19. *Ibidem*, p. 138.
20. *Ibidem*, p. 159.
21. Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 60.
22. Simion Oros, *Memorialul jubiliar al Reuniunii Învățătorilor Români Sălăjeni. 1870-1910*, Șimleu, 1911, p. 72-73.
23. *Gazeta de Duminecă*, nr. 40, 28 septembrie 1908, p. 5.

24. Idem, nr. 15, 6 aprilie 1908, p. 7-8; nr. 19, 4 mai 1908, p. 8-9; nr. 22, 25 mai 1908, p. 8-9; nr. 25, 15 iunie 1908, p. 8-9; nr. 27, 29 iunie 1908, p. 5-6.

25. Simion Oros, *op. cit.*, p. 75.

26. *Gazeta de Duminecă*, nr. 40, 4/17 octombrie 1909, pp. 3-4; nr. 43-44, 14 noiembrie 1909, p. 5-6.

27. Simion Oros, *op. cit.*, p. 88.

28. *Ibidem*, p. 90.

29. *Ibidem*, p. 199.

30. *Ibidem*, p. 204-206.

31. S. Oros, p. 172.

32. Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 60.

33. *Gazeta de Duminecă*, nr. 5, 12 februarie 1911, p. 2-3; nr. 7-8, 12 martie 1911, pp. 5-6; nr. 21-22, 11 iunie 1911, p. 1-2.

34. Simion Oros, *Almanahul dascălilor noștri*, Zalău, 1934, p. 162.

35. Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 60.

36. Simion Oros, *Almanahul dascălilor noștri*, Zalău, 1934, p. 162.

37. Arhiva Muzeului Național al Unirii din Alba Iulia, fond Documentele Unirii, vol. III, p. 165-166.

38. *Ibidem*, p. 167-179; în lucrarea *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, București, 1943, se confundă conducerea Consiliului Național Român cu delegații și se dă greșit următoarea listă: dr. Coriolan Șteer, Domițian Cupșa, Tășnad; George Filep, Santău; Vasiliu Fustai (Pustai – n.n.), Soini (Șăuca – n.n.); Teodor Mureșan, Blaja. Supleanți: Vasile Mocan, Santău; Ioan Matei, Supurul de Jos; George Szilaghi, T. Silvaș; Virgiliu Băliban, Unimăt (Virgiliu Băliban a fost ales ca delegat al Consiliului Național Român din Unimăt, dar nu avea credențional oficial – vezi *Ibidem*, p. 181); Credenționalul lui Teodor Mureșanu se găsește la p. 173.

39. *Marea Unire de la 1 decembrie 1918*, București, 1943, p. 61.

40. Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 60.

41. *Ibidem*, p. 63.

42. *Patria*, nr. 132, 30 iulie 1919.

43. S.J.A.N. Sălaj, fond Prefect- administrativ, dosar 1206/1919.

44. Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 63; acesta afirmă că nu a ocupat catedra pentru a putea participa la lucrările Marelui Sfat Național, însă acestea s-au încheiat în luna august.

45. Ioan Scurtu, *Istoria Partidului Național Țărănesc*, Editura Enciclopedică, București, 1994, p. 16-17.

46. *Neamul românesc*, nr. 54, 19 martie 1920, p. 1.

47. *Monitorul Oficial*, nr. 270, 27 martie 1920, p. 13421.

48. *Gazeta de Duminecă*, nr. 5, 16 mai 1920.

49. *Patria*, nr. 107, 20 mai 1920.

50. *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 5, ședința din 24 iunie 1920, p. 36.

51. *Patria*, nr. 119, 6 iunie 1920.

52. *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 1, sesiunea ordinară 1920-1921, ședința din 28 noiembrie 1920, p. 376-380.

53. Idem, nr. 12, ședința din 1 iulie 1920, p. 187.

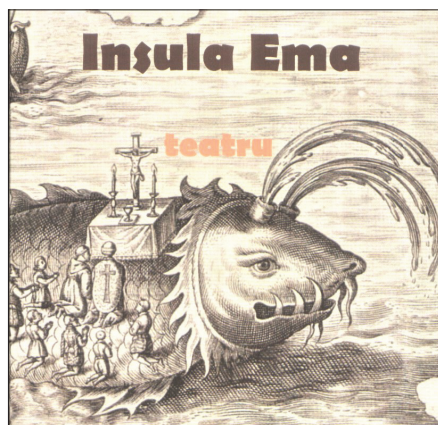
54. Ioan Ardeleanu Senior, *op. cit.*, p. 63.

55. *Ibidem*.

Sursa foto: albumul *Tășnad. O sută de ani în imagini*, autori Diana Kincses, Anca Deaconu, Editura Muzeului Sătmărean, 2018.

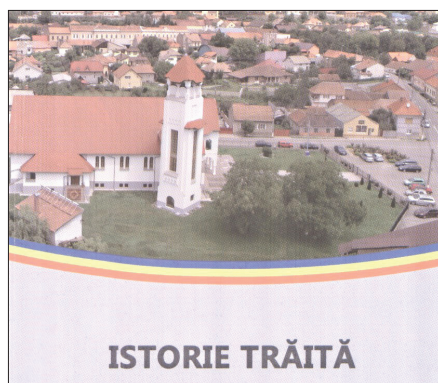
Malaxorul de brumar

■ Am primit la redacție: „Insula Ema” (Grinta, 2018), piesă de teatru în două acte de **Cornel Buda** și **Cristian Contras**.

O carte lansată recent. La Ema. În Cluj-Napoca. Loc de frumoase aduceri aminte boeme.

■ Am primit și cartea **pr. Gheorghe Țurcaș**, „Istorie trăită” (Editura Surorilor Lauretane, Baia Mare, 2018).

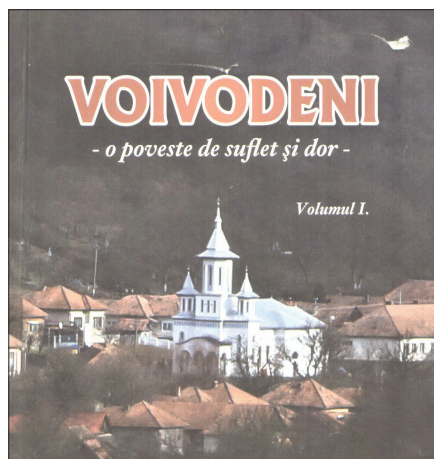

Episcopul Virgil Bercea: „Memoriile, adevărată istorie trăită, asigură continuitatea și marchează dinamismul permanent al vieții Bisericii, aducându-ne aminte de cuvintele lui Isus: «În lume veți avea necazuri, dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea» (Ioan 16:33). Îl felicit pe Părintele Vicar Foraneu al Șimleului, Gheorghe Țurcaș, pentru apariția acestei cărți și îi mulțumesc pentru că ne oferă acest exemplu de «viață trăită» în Domnul” (p. 6).

■ Patru cărți frumoase: **Ioan Ielciu-Sălicuț**, **Maria Pădurean-Pop**, „Doi la jug prin Casa Voivodului sau Mărturii etno-folclorice din Voivodeni, Sălaj” (vol. 1 și 2, Editura Silvania, Zalău, 2018)

și **Maria Pădurean-Pop**, „Voivodeni – o poveste de suflet și dor. Monografie sentimentală” (2 vol., Editura Silvania, Zalău, 2018).

Autoarea: „Povestea noastră e ca un suflet... dacă îi vei deschide poarta, vei auzi graiul bineților de-acasă... «Domne-ajută!» Prietene, dacă vei putea privi dincolo de mine, vei înțelege povestea, pentru că dincolo de mine e o lume: e țăranul, e casa, e templul...”

■ **Vasile Gogea**, „65 ani și propoieziții” (Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2018).

Un poem, „Retragerea”: „Ascuns/ sub borurile largi/ ale pălării/ alunec încet/ tăcut/ și invizibil/ pe după zidurile/ umede/ ale burgului/ spre cimitir/ ca un melc/ cu ochii înfundați/ în buzunare”. Prin urmare, mai sunt, totuși, speranțe.

■ Ne-a plăcut: **Mircea Mihăieș**, „Campioni la săpat prăpăstii” în **România literară** (nr. 44, 5 octombrie 2018, p. 5): „(...) de ce n-ar exista și un *stat cultural*, bazat pe domnia frumosului și a binelui? Pentru că asta face cultura: produce în cantități gigantice splendoare și inteligență. N-ar fi un demers utopic. El ar putea începe cu o selecție atentă a celor care predau în școli, după examene care să-i rețină, pentru zona umanistică, pe cei cu vocație culturală, și dând deoparte armata de ratați care au luat cu asalt, mai ales după 1990, sălile de clasă și amfiteatrele universităților.

Lectori, conferențieri și profesori, ei sunt, în zdrobitoare majoritate, niște mărunți și periculoși funcționari ai neantului”; „(...) veți spune, dacă în America lucrurile se îndreaptă spre catastrofă, la ce să ne așteptăm noi, care abia ne ducem viața de pe o zi pe alta? Arta costă, evident. Iar ea costă și mai

mult când e făcută pentru săli de spectacole goale, pentru librării cu ungherele acoperite de păienjeniș, pentru muzee mai deprimante ca «sălile pașilor pierduți» din tribunalele de altădată. Dar ea costă îndeosebi datorită (din cauza – n.r.) spiritului profund anti-cultural care s-a cuibărit în școli și universități. Chiar atunci când, prin excepție, unii dascăli au o aplecare și activitate culturală, ei se comportă ca niște vedete ce trebuie adulate, și nu ca propagatori ai valorilor spiritului. Îngâmfați, obtuși, invidioși, n-ar coborî de pe imaginile și măruntele lor piedestaluri nici să-i picuri cu ceară. În loc să răspândească în jurul lor lumină, îngroașă întunericul cu o hărnicie de campioni la săpat prăpăstii. Text acid, dar extrem de necesar. Și pentru „profesorașii” din Sălaj care atunci când aud cuvântul „cultură” scot... pistolul.

■ Am primit, la recente Zile ale revistei „Poesis”, două volume ale dnei **Maria Orha Zotta**, amândouă apărute la editura sătmăreană „Citadela”: „Transcrieri. versuri” și „Traduceri. eseuri”.

TRANSCRIERI versuri	TRADUCERI eseuri
------------------------	---------------------

Un scurt poem din amintita carte de „transcrieri”: „Masculin și feminin. Generozitatea bărbătească/ s-a dăruit lumii prin geniu./ Bărbatul s-a însingurat în geniu/ și femeia s-a împărțit în genii./ Atâta orgoliu masculin/ se sprijină fără grijă/ pe firavii umeri de femeie” (p. 36).

■ **Apostrof** (nr. 9/2018).

Jubileul „Echinox 50” e marcat și prin publicarea (cu un poem) a 20 de autori din „lista lui Ion Pop” (volumul „Echinox”. *Vocile Poeziei*), după cum precizează Marta Petreu. În același număr, Ion Vartic: „D-ale teatrului la «Echinox»”. Jubileul menționat e prezent și în paginile revistei **Familia** (nr. 7-8/2018) cu un consistent grupaj din poeți maghiari ce au publicat în glorioasa revistă clujeană, o antologie de Kocsis Francisko.

■ **Caiete Silvane** (prin cel care scrie aceste rânduri, Viorel Mureșan și Daniel Hoblea) a participat cu plăcere la o nouă ediție a Zilelor culturale **Poesis**. Impresionant noul sediu al revistei sătmărene din „Casa Ferenciu”. Felicitări, D. Păcuraru și G. Vulturescu pentru tot ce faceți!

■ De semnalat și dosarul „Irina Petraș” din **Mișcarea literară** (nr. 65/2018).

MIȘCAREA LITERARĂ
Revistă de literatură, artă, cultură
SERIE NOUĂ

„De veghe între cărți”, articole despre doamna I. Petraș de Mircea Popa, Constantin Raveca Buleu, Vistian Goia, Icu Crăciun Irina Măeruț, Adrian Țion, Andrei Moldovan, Andreea Zavisca, Mirabela David, Victor Știr, Menuț Maximilian, Iacob Noroș, Cornel Cotuțiu, cu un interviu de Olimpiu Nușfelean. Cităm din acest interviu câteva declarații ale dnei Irina Petraș: „În acești ani, am investit mult timp, energie, nervi pentru că ajungând în fruntea Fili-alei, m-am simțit nu conducător, ci om în slujba celorlalți. Toate proiectele în care m-am angajat, singură și de bună voie, au pornit din credința că lucrurile ar putea merge mai bine dacă am re-construi împreună spiritul comunitar. Cred în forța bunei vecinătăți. O bună vecinătate a scriitorilor, cu diferențele lor cu tot (de etnie, se sex, de vârstă, de atitudine, de umoare etc.)”. De cultivat și în alte domenii.

(D.S.)

■ „Târnava” este singura publicație de la noi, care poartă pe copertă denumirea de „Revistă de filosofie și literatură”.

Apare la Târgu Mureș într-un ritm de șase numere pe an, sub egida USR Nr.1-2 (101-102)/ 2018 își încredințează, în deschidere, rubrica „eseu” Acad. Alexandru Surduc, membru în colegiul onorific. Intitulat *De la economia politică la politica economică*, studiul său tinde să fie un model actual de gândire aplicată la real. Sub sigla „post-restant” urmează un lung interviu cu George Piscoci-Dănescu, realizat în 2005 de Gh. Maniu, pe temă proiectului cu destin eșuat al lui Constantin Noica de a traduce și publica în limbile franceză, spaniolă și germană filosofia lui Blaga. Partea cea mai consistentă a numărului, o fascicolă de 20 de pagini, intitulată *Exegeză blagiană*, cuprinde eseuri și comunicări științifice semnate de Al. Boboc, Mihai Cimpoi, și Eugeniu Nistor, aplicate operei filosofice, precum și comentarii pe marginea poeziei lui Blaga, sub semnătura lui Ionel Popa și a Mariei Dobrescu. Revista conține și un substanțial grupaj poetic, printre semnături aflându-se: Gabriel Chifu, George Vulturescu, Ion Horea, Eugeniu Nistor, Kocsis Francisko. Un capitol de recenzii se referă exclusiv la carte de literatură. Același Eugeniu Nistor (director fondator) consacră o cronică de spectacol dramei *Tulburarea apelor* de Lucian Blaga. Numărul se încheie cu o echivalență lirică de Ady Endre, datorată Rozaliei S. Cotoi, fiind susținut și de un semnificativ album fotografic. Revista „Târnava”, editată cu eforturi aproape eroice, face o figură demnă de respect între periodicele de cultură de azi.

(V.M.)

De câte ori...!?

Maria PĂDUREAN-POP

... în brațele unei lumi o poveste care tace... tace și se stinge... se stinge în vorbe de... Rămas-bun!

... Mi-am ațuțat focu în cuptorul timpului... Trag lompa de la grinda măcinată de cariile vremurilor... fotoghinu-i pă gătate și las feștila să sufle tăcerea în-tunericului. Mângâi în rugă zarea jucăușă ce-și scribă-lește iscălitura pe grinda cu numele Ion, într-un cocoș ce a cântat în noapte „cucurigu!”... de pe gardul pernei unei nopți înghițite de satul întreg.

Și, în tăcerea timpului, refrenul își lasă peste vreme tăcerea vorbelor în glas de întrebare: „de câte ori?” Afară, în pătura slobonojită a acoperișului din paie ruginite de vreme, păsările își cuvântă horea lumilor. Cineva, ceva te pofteste să treci puntea, să intri într-o altă lume... să intri și să asculți cum se stinge în tăcere... o poveste.

Îi treci pragul împovărată de emoție. Îi atingi sufletul ce încă mai respiră cald urme de viață.

În tinda căsuței, capeți binețele celui care a copt odată pita pe masa casei.... cuptorul cocător. Ai dori să-i afli povestea din care vine... dar timpurile i-au furat graiul și i-au mutilat amintirea. În susul lui, îți cașteri privirea pe fușteii firavi ai unei scărițe... și ajungi în podul cu fum, acolo unde odată clisa căpăta gust și culoare. Începi să creionezi în liniștea tăcerii, o poveste. Privești grinzile putregăite și în minte ți se conturează involuntar povești peste povești, ce poartă pe frunte eticheta unei lumi. Și fiecare petic de trecut atins cu privirea te provoacă la un exercițiu de imaginație cu tine și prin tine, în care ploivasul întipărește mereu povești. Te duci mai departe în lumea lor mică, îi treci pragul în casa mândră... câtă ulicioară. O lume se așterne în brațele tale, mai bine zis, o continuă pe prima, prelungind-o în povești cu titluri ciudate, care se încă-

pățânează să nu te lase în pace... O lume de paianjeni te cuprind din toate direcțiile, precum perdeaua timpului coborâtă peste obrazul unei lumi, tăindu-i respirația din talpa rădăcinii și tăinuindu-i sub lacăt, amintirea. Simți că pentru un moment ți se taie suflarea... Cărările timpului te poartă rătăcind prin vreme... Și mai simți cum în palma întinsă, picuri de lacrimi se slobod în zdrențe de pânză țesute de uitare și stoarse de neputință. Îți întinzi mâna și acoperi părintește sufletul lemnului... blana de la fereastra cât palma... ce dă către ulicioară. O pipăi cu grijă, să nu o strivești, și simți cum graiul trecutului putregăit ți se prelinge prin tot trupul într-un oftat neputincios. Privești către afară și rămâi suspendată în ochiurile mărunte ale ferestrei, între două lumi, cea de dincolo și cea de dincoace de pereți. Rătăcești apoi întorcându-te pe un picior, cu mintea și sufletul... nici nu știi pe unde... dar în mod cert cuprinzi între brațele tale... tabloul. O lume de paianjeni și-au țesut în perdele propria pânză, zidindu-și acolo o lume, o lume doar a lor.

În unul din colțurile casei, în partea stângă, dai cu ochii de miniatura unui almar... apoi te agheți în grinda îmbătrânită, fugi prin lutul casei... Pustiul ce te înghite îți zidește noi și noi scenarii de viață trăită acolo.... cu părinți și bunici, cu ciledi și bătrâni.. cu tineri și șezători... cu boteze și ospețe, dar și cu jălania îngropăciunilor. Asculți timpul în treacăt, îți apleci ureche și-i auzi șopotul tăcerii din spatele prezentului tău, copile. Îi asculți cântecul care șoptește despre jocurile copilăriei, despre bucuria tinerețelor și oful celor bătrâni... Aici... și aici odată a fost lumea unei familii, cu bucuriile și nevoile casei sale, dar și cu împlinirile sale. Aici cândva s-a lăcrimat și s-a răs.

(continuare în p. 17)

Festivalul internațional de carte „Transilvania” 2018 în imagini

Echipa FICT

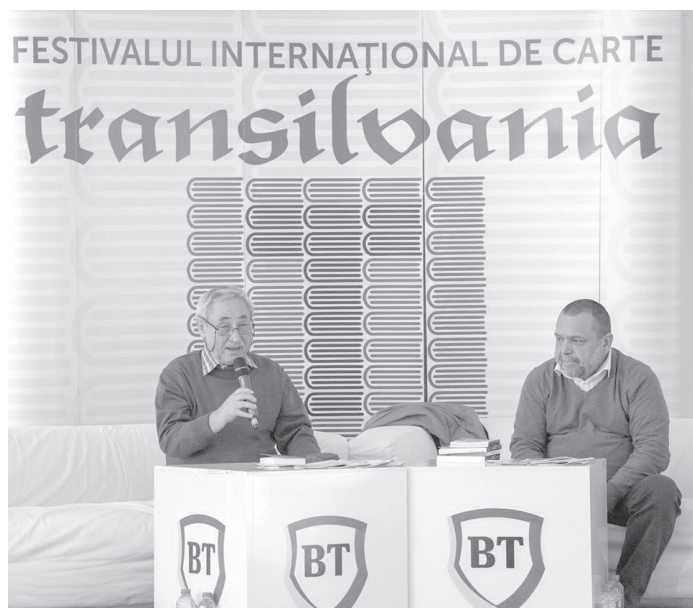
Ioan Pinteă, Daniel Săuca, Vasile George Dâncu

Vasile Sebastian Dâncu și Irina Petraș

Foto: FICT

Viorel Mureșan prezintă cartea „Loc liber” (Ed. Caiete Silvane)

Sylvia Plath

(1932-1963)

S-a născut la 27 octombrie 1932 într-o suburbie a orașului Boston. În 1956, studentă fiind la Cambridge, cu ocazia unei petreceri îl întâlnește pe Ted Hughes, poet britanic congener, cu care se căsătorește pe 16 iunie același an, la Londra. Primul volum de poezii, *Colosul și alte poeme*, îi apare în 1960 la Londra. În 1961 termină romanul *Clopotul de sticlă*. Pe 11 februarie 1963 își pune capăt zilelor, fiind înmormântată în Anglia, la Heptonstall.

Maci în octombrie

Nici norii însoriți ai acestei dimineți nu-și pot croi
asemenea veșminte
Nici femeia din ambulanță
A cărei inimă roșie îi înflorește uimitor prin palton.

Un dar, un dar de iubire
Neașteptat
Nici de cer

Și care cu palide flăcări
Își arde fluizii de carbon, nici de aceste priviri
Posomorâte sub negre pălării.

O, dumnezeule, cine sunt eu
Ca aceste guri târzii să-și înalțe strigătul
Într-o pădure de brumă, în zori de albastrele.

(Traducere de Vasile Nicolescu, în volumul *Ariel și alte poeme*, Editura Univers, București, 1980)